

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

1193

A. 1146

TAALBOEKJE
VOOR DE
LAGERE SCHOLEN.

VEREENIGING
VAN
SPREK- EN STIJLOEFENINGEN

EN
SPRAAKKUNST,

DOOR
J. DEN BROEDER en A. JANSEN,
HOOFDONDERWIJZERS TE ROTTERDAM.

TWEEDE DRUK.

G 13

J. H. DUNK. — ROTTERDAM.
1873.

1193

G. 13

RIJKSUNIVERSITEIT LEIDEN

0575 9662

TAALBOEKJE

VOOR DE

LAGERE SCHOLEN.

VEREENIGING

VAN

Spreek- en Stijloefeningen

EN

SPRAAKKUNST,

DOOR

J. DEN BROEDER en A. JANSEN,
HOOFDONDERWIJZERS TE ROTTERDAM.

EERSTE STUKJE.

Tweede Druk.

J. H. DUNK. — ROTTERDAM.
1873.

TAALBOEKJE

VOOR DE

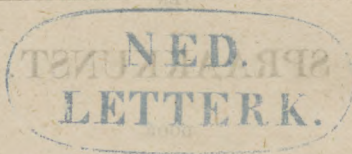
LAGERE SCHOLEN.

VEREENIGING

VAN

Spreek- en Stiljoefeningen

WAGENINGSCHÉ BOEK- EN MUZIEKDRUKKERIJ.

J. DEN BROEDER en A. JANSSEN,

HOOFDWERKWIJZEN te ROTTERDAM.

EERSTE STUK.

Tweede Deel.

J. H. DIJK — ROTTERDAM.

1878.

VOORWOORD.

De schrijvers van dit taalboekje hadden ieder voor zich een handboekje voor het taalonderwijs op hun eigen scholen bewerkt. Bij vergelijking bleek, dat ze elkander daarin ontmoetten, dat ze beiden zich hoofdzakelijk ten doel gesteld hadden den leerling door het taalonderwijs te oefenen in het mondeling en schriftelijk uitdrukken der gedachten. Die overeenstemming heeft er hen toe geleid hun werk te vereenigen.

De taalwetenschap als zoodanig hebben ze slechts in zoover toegepast, als voor hun doel noodig was, en daarbij meer op de vatbaarheid van den leerling dan op de eischen van de wetenschap gelet. Den leerling de taal te leeren verstaan en gebruiken en tevens daardoor zijn vermogens te ontwikkelen was hun hoofddoel.

Zal dit doel werkelijk bereikt worden, dan moet, meenen zij, het boekje in handen van den leerling zijn, die daardoor een oefening te meer in het lezen krijgt, waardoor lezen, spreken en schrijven eigenaardig verbonden worden, wat ze als het natuurlijkste taalonderwijs beschouwen.

Voor herhaling is gezorgd, maar zóó, dat bij het terugkomen op dezelfde zaken de voorstelling er van voor den leerling toch het aantrekkelijke van het nieuwe heeft.

Rotterdam, Juni 1871.

DE SCHRIJVERS.

EERSTE AFDEELING.

§ 1

1. Hier staan vijf woorden: *aal, aap, aar, aak, aas*.
Hoeveel maal opent gij den mond om ieder woord uit te spreken?

Die woorden noemt men *eenlettergrepige* woorden.

Waarom denkt ge?

Uit hoeveel *letterklanken* bestaat elk woord?

Uit hoeveel *letterteekens* bestaat elk woord?

Welk *letterteeken* staat tweemaal?

De *aa* in het woord *aap* heet **klinker**.

De *p* heet **medeklinker**.

Noem nu eens van de andere woorden den klinker en den medeklinker op.

De medeklinker achter den klinker heet **sluitletter**.

Waarom denkt ge?

Noem nu eens de *sluitletter* van die woorden op.

2. Hier staan weer vijf woordjes: *pa, ma, ra, ka, la*.

Uit hoeveel *lettergrepen* bestaan zij?

En uit hoeveel *letterklanken* bestaat elk woordje?

Waar staat nu de klinker *a* en waar de medeklinker?

Uit hoeveel *letterteekens* bestaat elk woordje?

De *p* in *pa* noemen we **beginletter**. Waarom?

Ale de *a* aan het eind van een *lettergreep* staat, schrijft men maar *één* *letterteeken*.

Verzin nu eens woorden van *één* *lettergreep*, waarin de *a* op het eind staat.

3. Lees deze woorden: *haak, kaak, zaal, kaas, baan*.
 Waar staat nu de *aa*? Uit hoeveel letterteekens be-
 staat zij?

Noem de letters op vóór de *aa*. Hoe heeten die ook weer?

Welke zijn de sluitletters in die woorden?

Uit hoeveel letterklanken bestaat elk woord?

Schrijf woorden, waarin één medeklinker vóór de *aa*
 en ook één achter de *aa* staat.

4. Spel deze eenlettergrepige woorden: *man, mat,*
kar, rak, ham, lat.

Noem de *beginletters* en de *sluitletters* op.

Ge hoort zeker wel onderscheid in klank tusschen de
a in *ma, maan* en *man*; in *ka, kaar* en *kar*; in *ra,*
raam en *ram*?

Uit hoeveel letterteekens bestaat de *a* in de woorden:
man, mat, kar, rak, ham, lat?

§ 2.

Ik zal u nog wat van de *a* leeren.

Als de *a* klinkt, als in *ra* of *pa*, heet zij **volkomen**
 of **helder**; als zij klinkt als in *raam*, heet zij **gerekt**
 en als in *ram*, noemt men haar **onvolkomen** of **dof**.

Met hoeveel a's stelt men de volkomen *a* voor?

Met hoeveel a's schrijft men de gerekte *a* en met
 hoeveel de onvolkomen *a*?

Waar staat de *a* in een lettergreep of woord, als zij
 volkomen klinkt; waar, als zij gerekt en waar, als zij
 onvolkomen is?

Schrijf vijf woorden, waarin de *a* volkomen; vijf
 waarin de *a* (*aa*) gerekt en vijf, waarin ze onvolkomen
 klinkt.

Als een lettergreep op een klinker eindigt, noemt men haar **open**; eindigt ze op een medeklinker dan heet zij **gesloten**.

Wijs van de volgende woordjes eerst die aan, welke een open lettergreep zijn.

Man, maan, ma, ra, raad, rad, ka, kar, kaar.

Lees nu nog deze woorden en spel ze: *ra, ram, raam, ma, man, maar, ja, Jan, Jaan.*

Schrijf vijf woorden, waarin de *a* klinkt als in *ra*; vijf, als in *ram* en vijf als in *raam*.

§ 3.

1. De *e* (*ee*) is een klinker,

Waar staat de *ee* in deze woorden: *een, zee, eer, vee, bee, ree*?

Als een eenlettergrepig woord met een klinker begint, heeft het geen beginletter. Zeg nu, welke van die woordjes geen beginletter hebben.

Als een eenlettergrepig woord op een klinker eindigt, heeft het geen sluitletter; welke van die woordjes hebben geen sluitletter?

Hoeveel *e*'s staan er op het eind van die woordjes? Dit is, als het een eenlettergrepig woord is, meestal zoo.

Spel de woordjes.

2. Uit hoeveel letterteekens bestaan de woorden *peen, pen, been, ben, beek, bek, peet, pet*? In welke staat de *e* dubbel?

Noem de begin- en sluitletters op.

3. Spel die woordjes en schrijf er zes, waarin de *e* klinkt als in *been*, en zes als in *ben*.

4. Zoek de onvolkomen en gerekte *e* uit die woorden.

§ 4.

1. Spel deze woorden: *knie, drie, wie, zie, Mie*.

Kunt ge zelf den klinker uit die woorden zoeken?

Uit welke letters bestaat de klinker *ie*?

Is er een sluitletter in die woorden?

In welke woorden is één beginletter? Hoeveel medeklinkers staan er in het woord *drie* voor den klinker?

En hoeveel in het woord *knie*? Noem ze eens op. Men noemt *dr* en *kn* **samengestelde medeklinkers**.

2. Hier staan weder eenige woorden met den klinker *ie* er in.

Lees en spel ze: *brief, riem, kiel, priem, wiel*.

Geef de sluitletters op; nu de beginletters of de letters vóór den klinker.

Klinkt de *i* in de volgende woorden anders dan in *riet*?

Lees ze: *pin, tin, prik, lid, gril, visch*.

3. Welk onderscheid is er in de schrijfwijze van den klinker in de woorden: *Piet* en *pit*; *blijk* en *blik*; *tin* en *tien*; *lied* en *lid*; Hoe denkt ge, dat de *ie* in *Piet* en hoe de *i* in *pit* heet?

Schrijf of noem zes woorden van één lettergreep met *ie* en zes met *i*. Let goed op de uitspraak.

§ 5.

1. Lees en spel deze eenlettergrepige woorden: *schoof, kroot, sloot, brood, boom, lood*.

Zeg wat een *schoof*, een *kroot*, een *sloot*, een *brood*.
een *boom* en *lood* is.

2. Kunt ge den klinker uit die woorden noemen?
Doe het.

Is de klinker met één of twee letterteekens voorgesteld?
Geef de sluitletters en de beginletters van die woorden op.

In welke van die woorden komt een samengestelde
medeklinker voor?

3. Spel nu deze woorden: *trom*, *drom*, *krop*, *stop*,
slot, *lot*, *bos*, *blos*, *tros*, *zot*.

Hoe klinkt nu de *o*? En hoeveel letterteekens staan
er voor de *o*?

4. Geef van de woorden, die hier volgen, op: de be-
ginletters, den klinker en de sluitletter: *Ko*, *stroom*, *vloot*,
zoo, *troon*, *rook*, *rok*, *brok*, *schroom*, *bot*, *tob*, *top*, *spot*,
wrok, *blos*. Hoeveel *o*'s staan er in de woordjes, die
open zijn, het woordje *Ko* uitgezonderd?

Op het einde van een eenlettergrepig woord schrijft
men **twee o's**. In *ho* niet.

Spel die woorden en schrijf ze op uw lei over. Zet
onder *de volkomen o één*, onder de *onvolkomen o twee*
en onder de *gerekte o drie* streepjes.

§ 6.

1. Lees en spel deze woorden: *buur*, *buurt*, *kuur*,
mud, *put*, *hut*, *bun*, *vuur*, *zus*.

Zie het tweede woord eens goed aan; hoeveel letters
staan er achter de *uu*? Hoeveel sluitletters zijn er?

2. Schrijf al de woorden, waarin *uu* staat onder elkander.

En nu ook al de woorden, waarin één *u* staat.

Hebt ge het onderscheid in klank tusschen *uu* en *u* in die woorden al gehoord? Onderstreep de woorden, waarin de *u* gerekt klinkt.

3. Hier staan nog woordjes met de *u*: *nu*, *hu*.

Waar staat de *u*? De *u* is

Op het eind van een lettergreep schrijft men maar één *u*.

Lees en spel deze woordjes: *ruw*, *schuw*, *kluw*, *huur*, *schuur*, *vuur*.

In *ruw*, *schuw*, *kluw*, staat maar één *u* en in *huur*, in *schuur* en *vuur* staan twee letterteekens voor de *u*.

Dat komt, omdat op de *u* in *ruw* een *w* volgt, die de *u* verlengt of rekt.

Onthoud dit goed.

4. Schrijf vijf woorden van één lettergreep, waarin twee *u's* staan en vijf, waarin één *u* voorkomt.

§ 7.

1. Spel deze woorden: *koe*, *koek*, *broek*, *groet*, *gloed*, *vloer*, *floers*, *knoet*, *koers*, *snoer*, *proef*, *bloem*, (*blom*), *knoest*, *ploert*, *vloed*, *bloed*.

2. Schrijf de woorden op uw lei, die twee letters vóór den klinker *oe* hebben.

En nu de woorden, die twee letters achter den klinker *oe* hebben.

3. Voor *bloem* zegt men ook *blom*. Die *o* in *blom* is een onvolkomen *oe*. Er zijn maar weinig woorden, waarin die voorkomt.

4. Zeg eens, welken klinker ge in deze woorden hoort: *kneu*, *beuk*, *heup*, *gleuf*, *sleuf*, *vreugd*, *deugd*.

Spel die woorden en noem er de begin- en sluitletters van op. Welke klinker komt in die woorden voor?

§ 8.

Spel deze woorden en schrijf ze op uw lei: *ma*, *man*, *maan*, *maand*; *Ka*, *kar*, *kaar*, *kaart*; *bee*, *beeld*, *el*, *els*, *leed*, *kleed*, *oog*, *oogst*; *mie*, *mier*, *oor*, *oord*, *koord*, *poort*, *toorts*, *koorts*, *drom*, *trom*, *troon*, *droom*; *buur*, *buurt*, *bun*, *lust*, *rust*, *kunst*, *gunst*, *lust*, *rust*, *lucht*, *vlucht*, *klucht*, *licht*, *plicht*, *rif*, *grift*, *soes*, *snoer*, *groef*, *bloed*, *bloem*, *hoest*, *koets*, *koers*, *knoest*, *beuk*, *deuk*, *aard*, *baard*, *paard*, *staart*, *zwaard*, *slee*, *sleep*, *spleet*.

Wijs de onvolkomen, de volkomen en de gerekte klinkers aan.

Welke woorden zijn open en welke gesloten?

§ 9.

1. Spel ook deze woorden en schrijf ze op uw lei over. *snaar*, *snee*, *smet*, *pet*, *spat*, *spil*, *spel*, *speld*, *gracht*, *kracht*, *visch*, *frisch*, *wier*, *zwier*, *klier*, *winst*, *spin*, *spint*, *splint*, *schaar*, *schar*, *schalk*, *schans*, *schuim*, *gift*, *grift*, *drift*, *snoet*, *snoer*, *spoel*, *stoel*, *spoor*, *spriet*, *spie*, *lang*, *plank*, *plant*, *leng*, *sleuf*, *gleuf*.

2. Geef van die woorden den klinker, de letters vóór en achter den klinker op.

§ 10.

1. Wat nieuws alweer. Hier staan vijf **tweeklanken**: *au*, *ei*, *ij*, *ou*, *ui*. Uit welke klinkers bestaat ieder van deze tweeklanken?

Spel deze woorden: *dauw*, *wei*, *bij*, *kou*, *lui*, *wil*, *zout*, *lei*, *bijt*, *wijn*, *pauw*, *douw*, *kouw*, *kauw*.

Noem nu de twee klanken en de begin- en sluitletters.

Welke woorden zijn open en welke gesloten?

2. Schrijf deze woorden op uw lei over en spel ze: *lui*, *luit*, *kluit*, *fluit*, *snuif*, *bruid*, *knuif*, *gruis*, *bij*, *bijl*, *blij*, *blei*, *prei*, *prij*, *vlij*, *klauw*, *prauw*, *snauw*, *vouw*, *vrouw*, *trouw*, *spijt*, *splijt*, *sprei*, *strijd*.

Schrijf de samengestelde medeklinkers op, die in deze woorden vóór den klank staan.

5. Geef de letters van deze tweeklanken op: *aa*, *ee*, *ieu*, *oe*, *oo*.

Spel deze woorden: *haai*, *leeuw*, *kieuw*, *kooi*, *fooi*, *boei*.

Achter welken tweeklank staat een *w*?

6. Spel deze woorden en wijs de begin- en sluitletters aan: *kraai*, *spreeuw*, *sneeuw*, *kieuw*, *nieuw*, *plooi*, *bloei*.

§ 11.

1. Spreek deze medeklinkers eens duidelijk uit: *b* en *p*, *d* en *t*, *f* en *v*, *ch* en *g*, *s* en *z*. Merkt ge onderscheid in de uitspraak? Kunt ge zeggen, welke **zacht** en welke **scherp** zijn? Schrijf de scherpe medeklinkers op een rij en daaronder de zachte. Voeg bij de scherpe nog de *k*.

2. Spel deze woorden: *baar, paar, baard, paard, pui, bui, pijl, bijl, das, tasch, tuin, duin, dak, tak, feil, vijl, va, vat, fat, sap, zak, zot, sop, sijs, zeis, sus, zus, chijl, geil.*

Schrijf eerst de woorden, die met een zachten en daarna die, welke met een scherp medeklinker beginnen.

3. Nu deze: *blad, plat, prik, brik, brief, rob, pop, eb, web, neb, tob, top, rib, wip, wesp, nest, ambt, hand, kant, klant, wand, want, pint, bint, lens.*

Schrijf op, welke van deze woorden op een zachten en welke op een scherp medeklinker eindigen.

De *v* en *z* zult ge niet vinden, die komen niet als sluitletters voor.

§ 12.

1. Woorden om te spellen en het geleerde toe te passen: *vast, oogst, kroost, kroos, rots, iets, niets, rups, rasp, rust, gunst, gids, flits, marsch, heusch, wensch, koord, koorts, toorts, erwt, verf, korf, kerf, bocht, kracht, vang, vangst, elf, twaalf, nieuw, nieuws, psalm, tjalk, tjilp, schreeuw, spreeuw.*

2. *Eerst, beest, vleesch, flesch, fluit, vlucht, spit, splint, eng, angst, langst, hengst, wicht, dicht, plicht, ernst, worst, korst, plank, ring, sprong, sprank, drift, test, treeft, marsch, wensch, plaat, plaats, gast, garst, gerst, gierst, gort, flink, vink, zwam, zwerk, schreeuw, striem, spleet, spits, spitst, flits, thee, thuis, thans.*

3. *Golf, klets, plomp, pomp, klont, kwast, krans, star, slaart, ster, rang, ring, wang, vang, vest, flesch,*

klas, schrift, schicht, strak, straks, strand, stang, steng, stand.

§ 13.

1. Schrijf op uw lei vier namen van lichaamsdeelen, maar het moeten woorden van één lettergreep zijn.

Nu vier namen van kleedingstukken.

Nu „ „ „ dieren.

Eindelijk vier namen van planten.

2. Noem nu eens op vier namen van dingen, die ge in de school ziet.

Vier namen van dingen, die ge eet; vier namen van dranken en vier namen van meubelen.

Al de namen van dingen noemt men **zelfstandige naamwoorden**.

Namen van personen noemt men ook *zelfstandige naamwoorden*.

Schrijf tien namen van *personen* en ook eenige *dierenamen* op.

Namen van dieren heeten ook *zelfstandige naamwoorden*.

TWEEDE AFDEELING.

§ 1.

Hier staan tien namen van dingen: *ui, lei, rij, kooi, bui, bij, kei, kneu, knie, blei* (visch).

Zeg, wat die woorden beteekenen en hoeveel van die dingen ieder woord aanduidt. Waar eindigen die woorden op?

Voeg achter elk woord *en* en lees ze dan nog eens.

Ge hebt nu die woorden in het **meervoud** geschreven.

Boven staan ze in het **enkelvoud**. Waarom?

Lees ze nog eens in het meervoud over en spel ze.

In hoeveel keeren spreekt ge elk van die woorden uit?

Uit hoeveel lettergrepen bestaan die woorden nu?

Noem ze één voor één op.

Zeg nu eens: *Één ui en nog één ui zijn twee uien.*

Doe zoo ook met de woorden: *lei, kooi, kneu, zee en ree.*

Wanneer noemt ge een zelfstandig naamwoord *enkelvoudig* en wanneer *meervoudig*?

§ 2.

Lees deze woorden: *hoek, koek, stoel, steen, beeld, bank, ring, plaats, vracht, vrucht, fluit, kruid, mensch, wesp, gesp, rups, toorts.*

Schrijf die woorden met het woord twee of drie er voor; maak ze meervoudig, en lees ze dan nog eens.

Verdeel nu ieder woord in twee lettergrepen, b. v. *hoeken, hoe-ken; koeken, koe-ken; beelden, beel-den.*

Geef nu op, welke van die woorden uit twee gesloten lettergrepen bestaan.

§ 3.

Lees deze woorden: *pad, dal, vat, dak, blad* (boek), *weg, dag, gebed, schot*, (geweer), *gat, slot*.

Hoeveel dingen duidt ieder woord aan?

Zeg en schrijf het meervoud van die woorden met het woord *twee* er voor, b.v. *twee paden, twee dalen* enz.

Wat is er achter elk woord gevoegd?

Lees die woorden en let goed op, hoe de *a*, de *e* en de *o* klinkt.

Is de eerste lettergreep *open* of *gesloten* geworden.

Zeg nu eens, hoe de klinkers in die zelfst. naamw. in het enkelvoud en hoe in het meervoud zijn. De sluitletter is beginletter geworden van de tweede lettergreep.

§ 4.

Nu moet ge het meervoud van deze woorden eens opnoemen: *bak, web, pad, tol, bol, ben, den, plas, mos, kruk, brok, strik, heg, trog, snip, wip, zus, kus, kar, bef, pit, pet, das, bas, kras, trom, kram*.

Bijv. *bak* wordt *bakken*. Zeg nu eens, wat er achter *bak* moet gezet worden, om het meervoud te schrijven. Waarom die *k* ook? Wat staat er, als er enkel *en* achter *bak* komt? Lees: *baken*. Is dat goed?

Schrijf nu die woorden bij lettergreepen, b.v. *bak-ken, pak-ken* enz. In *bakken* en *pakken* is de *k* *verdubbeld*. Wat wil dit zeggen?

Hoe klinkt in die woorden de *a*, de *e*, de *i*, de *o* en de *u*?

Is de eerste lettergreep veranderd? Waarom niet?

§ 5.

Weer wat anders. Spel deze woorden; maar deel ze

eerst in lettergrepen af: *raven*, *neven*, *brieven*, *druiven*, *duiven*, *stoven*, *sleuwen*, *groeven*, *graven*, *staven*, *haven*, *slaven*.

B.v. *ra-ven*, *ne-ven* enz.

Als ge zegt *raven*, denkt gij dan aan één of aan meer dan één *raaf*? Wat is in het enkelvoud de sluitletter?

De *v* is te zacht om een woord te sluiten. Daarom schrijft men een *f*.

Schrijf nu die woorden in het enkelvoud.

Voorbeeld *raven* — *raaf*.

Vertel nu, hoe gij die woorden meervoud maakt.

Hoeveel *a*'s staan er in de eerste lettergreep van den meervoudsvorm dier woorden?

Weet ge waarom? *Op het einde van een lettergreep schrijft men altijd maar één a. Dit is ook zoo met de u.*

§ 6.

Hier staan woorden, die al weder namen van dingen zijn.

Zie, hoe ze zijn geschreven en zeg, welke woorden er aan één en welke aan meer dan één ding doen denken: *laarzen*, *laars*; *kaas*, *kazen*; *doozen*, *doos*; *prijs*, *prijzen*; *vaas*, *vazen*; *vaars*, *vaarzen*; *vers*, *verzen*; *spons* *sponzen*, *bazen*, *baas*; *beurs*, *beurzen*.

Hoe zijn die enkelvoudige woorden meervoudig gemaakt? Voor welke letter staat de *s* in de plaats?

Schrijf het meervoud van de volgende woorden op: *beurs*, *muis*, *huis*, *reus*, *neus*, *hoos*, *pluis*, *wees*, *baas*, *roos*, *kies*.

§ 7.

Er zijn zelfstandige naamwoorden, die in het enkelvoud op een *s* eindigen en die *s* in den meervoudsvorm behouden.

B.v. *kaars* wordt *kaarsen*. Hoe worden de woorden: *koets*, *loods*, *toorts*, *koorts*, *lans*, *rups*, *taats*, *knots* in het meervoud?

Ge kunt dit in de uitspraak hooren.

De *s*, die door een *scherpen* medeklinker wordt voafgegaan, verandert niet in een *z*. B.v. In *rups* staat voor de *s* een *p*. En de *p* is een scherpe medeklinker.

Schrijf eens op uw lei: *één visch*, *twee visschen*; *één flesch*, *twee*; *één tasch*, *twee*; *één bosch*, *twee*; *een musch*, *twee*

Hoe hebt gij die woorden in het meervoud geschreven?

Deel ze in lettergrepen af en spel iedere lettergreep.

Waarom is er die *s* nog tusschen gekomen? Door welke letter verdubbelt men dus de *sch*?

§ 8.

Plaats achter deze woorden een *s*; *wagen*, *kachel*, *bochel*, *richel*, *sleutel*, *beugel*, *stamper*, *bezem*, *degen*, *hoepel*.

Op welke letters eindigen die woorden en uit hoeveel lettergrepen bestaan zij?

Zie, hoe de volgende woorden hun meervoud maken:
kind — *kinders* — *kin/eren*; *kalf* — *kalvers* — *kalveren*;
blad — *bladers* — *bladeren* — *bladen*; *rund* — *runders* —
runderen; *kleed* — *kleeden* — *kleederen*; *ei* — *eieren*.

Deel die woorden in lettergrepen af.

Schrijf nu eens na: *Een slager kocht vier runderen. Het meisje heeft veel kleederen. De boomen verliezen hun bladeren. In de school zijn veel kinderen.*

Schrijf het meervoud van *lied, rad, goed, gemoed, been, blad.*

Welke van die woorden hebben tweeërlei meervoudsvorm?

Verzin nog eenige woorden, die door een *s* hun meervoud vormen en schrijf ze op.

Hoe klinkt de *a* in *kachel*, de *o* in *bochel*, de *i* in *richel*?

Hoe klinkt de *a* in *hagel*; de *o* in *bogen*; de *ie* in *wiegen*?

Als de *a, e, i, o,* en *u* in een open lettergreep staan en de volgende lettergreep met *ch* begint, klinken zij *onvolkomen* of *dof*.

Is de eerste lettergreep van die woorden open of gesloten?

§ 9.

Geef de zelfstandige naamwoorden op, die in het enkel- en die in het meervoud staan: *hoogte* en *hoogten*; *diepte* en *diepten*; *gebergte* en *gebergten*; *wijde* en *wijdten*.

Het meervoud is hier gevormd door een *n*. Waarom zou men hier geen *en* achter het enkelvoud plaatsen, denkt ge?

Schrijf het meervoud van deze woorden op: *groente, gebergte, gehemelte, bode, vrome, wijze, zieke, bede, bediende, gewoonte, gedachte, geraamte, hofstede, gesteente, kade, horde, bedstede.*

§ 10.

Nu moet ge van de volgende zelfstandige naamwoorden

het meervoud schrijven: *visch, groente, kind, man, tasch, kelder, raaf, roos, vuur, bosch, schrift, gracht, slang, lei, kooi, bank, barst kunst, stoof, huis, bril, spreekw, lus, tang, tong, flesch, gebed, dag, bede, kade, bode, kachel, stamper, kogel, lepel, letter, rund, lied, rad, kalf, ei, blad.*

Al die woorden zijn *zelfstandige naamwoorden*. Waarom?

Om het meervoud van de *zelfstandige naamwoorden* te vormen hebt ge er *en, n, s, ers* of *eren* achter gevoegd. Die achtervoegsels zullen we **uitgangen** noemen.

Wat er van een woord overblijft, als er de uitgang afgenomen is, zullen we **stam** noemen. Dien naam zult ge wel kunnen onthouden. Waaraan denkt ge dan maar?

Het meervoud van *koe* is *koeien* en dat van *vloo* is *vlooien*. Welke letter is er tusschen den stam en den uitgang gevoegd?

Spel de woorden, die in deze § zijn opgegeven.

Schrijf de woorden van één lettergreep op en daarna die van twee lettergrepen.

Geef van die eenlettergrepige woorden de beginletters, den klank en de sluitletters op.

Welke sluitletters hebt ge veranderd, toen ge die woorden in het meervoud hebt geschreven?

Schrijf de volgende woorden op uw lei in het enkelvoud: *brooden, katten, paarden, latten, borden, vaten, wanden, kaarten, boorden, planten, bladen, smarten, woorden, staarten.*

Let goed op, dat ge geen verkeerde sluitletter gebruikt.

Nu deze: *straten, bureu, palen, zalen, kuren, schuren, jaren, ramen.*

Ge moet de *a* en de *u* verdubbelen. Waarom? En waarom niet in *straten, bureu* en de andere woorden?

DERDE AFDEELING.

§ 1.

Schrijf of zeg eens, wat ge op een dag zoo al doet. Ik begin voor u: *opstaan, wasschen, aankleeden*. Ga gij nu voort.

Schrijf of zeg eens, wat ge met uw handen zoo al doen kunt: Ik begin: *grijpen, aanvatten, vasthouden* enz.

Wat kunt ge met uw voeten doen?

Welke bezigheden verricht een timmerman bij zijn werk?

Welke werkzaamheden verricht een boer op het land?

Welke bezigheden verricht uw moeder in huis?

Wat kan een paard doen?

Wat kan een boom doen? Ik geef het antwoord.

Vorb. Een boom kan *groeien, bloeien, verdorren, sterven, omwaaien, buigen, vallen*.

Groeien, bloeien, verdorren, sterven enz. heeten **werkwoorden**, omdat men met die woorden kan zeggen, wat een mensch of een dier of een ding doet of werkt.

§ 2.

Hier staan nog meer werkwoorden: *trekken, lezen, zagen, rekenen, denken, spreken, klimmen, eten, vliegen, loopen*.

Spel die woorden en deel ze in lettergrepen af.

We gaan nu van een mensch, van een dier of van een ding zeggen, wat zij zoo al doen. Lees maar wat volgt.

Het paard trekt. Het kind leest. De timmerman zaagt.

Het meisje rekt. De man denkt. De boom bloeit. De aap klimt. De jongen eet. De kat snoept. De kraai vliegt. De hond loopt. Het schipt vaart. De ezel draagt. Deschaal breekt.

Het paard steigert. Het water vloeit. De zon schijnt. Het kind zingt. De boom sterft. Het graan rijpt. De graankorrel zwelt. Het gras verdort.

Dit noemt men **zinnen**.

Beantwoord nu deze vragen. Wie trekt? Wie leest? Wie zaagt? Ga zoo voort.

Schrijf nu die zinnen met het werkwoord voorop.

B. v. *Trekt het paard? Leest het kind?* Ga zoo voort.

Iederen zin moet ge met een *hoofdletter* beginnen en met een punt of ander teeken sluiten.

Schrijf nu de zelfstandige naamwoorden in het meervoud met het werkwoord er achter.

B. v. *De paarden trekken. De kinderen lezen.* enz.

Ge ziet, dat ook het werkwoord van vorm veranderd is

§ 3.

Voeg bij deze zelfstandige naamwoorden een werkwoord.

*De hond..... De wind..... Het hert..... De zon.....
Het water.... De vogel..... De ster..... Het ijs.....
De sneeuw.... De regen..... Het vuur.... De visch.....*

Nu bij deze werkwoorden een zelfstandig naamwoord, met een der woordjes *de, het* of *een* er voor.

*..... springt. huppelt. graast. blaast.
..... kraakt. snoept. stoot. wenkt.
..... drinkt. zingt. staat. wascht.*

1. Schrijf de woorden van al die zinnen in het meervoud.

B.v. De honden trekken.

2. Zeg nu eens van welke werkwoorden, dat vormen zijn. b.v.

Springt is een vorm van *springen*.

Huppelt „ „ „ „ *huppelen*.

Graast „ „ „ „

1. Lees nog eens de zinnen, die we in § 2 hebben opgegeven.

Noem van iederen zin het werkwoord op.

Zeg nu eens, waarvan het werkwoord in iederen zin wat zegt.

B.v. *Trekt* zegt iets van *het paard*.

We noemen in dezen zin, wat er van het paard gezegd wordt, het **gezegde**.

Waarom denkt ge?

Noem nu het gezegde uit al de overige zinnen.

2. Nu moet ge me ook eens zeggen, waarvan het werkwoord in iederen zin iets zegt. B.v. *Trekt* wordt gezegd van *het paard*. *Leert* wordt gezegd van het *kind*.

Ge kunt dit vinden door te vragen: *wie trekt? wie leest?* enz.

Doe dit eens met de werkwoorden in al de opgegeven zinnen.

Wie trekt? antwoord: *het paard*.

Het woord paard, in den eersten zin noemt men het **onderwerp**.

Zoek het onderwerp uit de overige zinnen.

Ge hebt zeker wel eens een legkaart of iets anders uit elkander genomen, zoodat elk stukje heel bleef.

Als ik u een vischje gaf en ge deedt de visch er af en als ge al de graatjes er een voor een afnaamt; dan waart ge bezig met dat vischje te ontleden.

Welnu, wat ge met die zinnen hebt gedaan, noemt

men zinnen **ontleden**, dat is: de deelen van een zin opnoemen.

§ 4.

Zeg, wat hier van *den boer* gezegd wordt:
De boer *ploegt, egt, zaait, wiedt en maait.*
De eend *zwent, duikt, eet en drinkt.*

Voeg bij deze zelfstandige naamwoorden twee werkwoorden.

*Het schip... Het paard... De man.... De vrouw....
De knaap... De bloem.... De smid.... Het vuur....
De wind.... De hand De karper .. De klok....
De boot De meid Het kind.... De timmerman.*

Schrijf of zeg van die zelfstandige naamwoorden het meervoud.

Beantwoord deze vragen: 1. wie *zwent, duikt, eet en drinkt?*

2. Wat wordt er van de eend gezegd?

I. Zinnen om te ontleden :

*De jongen loopt en zingt. Het schip vaart en stoot.
De man werkt en zweet. De vrouw wascht en spoelt.
De knaap leest en denkt. De bloem bloeit en verwelkt.
De smid hamert en smeedt. Het vuur gloort en brandt.
De windt loeit en blaast. De hond blaft en bijt.
De karper zwemt en hapt. De klok speelt en slaat.
De boot stoot en zinkt. De meid boent en dweilt.
Het kind schreeuwet en dwingt. De timmerman schaافت
en zaagt.*

*De sneeuw valt en smelt. De regen plast en stroomt.
Voorbeeld loopt en zingt.... werkwoorden.*

Wie loopt en zingt?

De jongen onderwerp.

Loopt en zingt gezegde.

U; hoeveel werkwoorden bestaat hier het gezegde?
Schrijf de zelfstandige naamwoorden en werkwoorden
in het meervoud.

B.v. *De jongens loopen en zingen.*

2 De woordjes *de*, *het* en *een* heeten **lidwoorden**.
Het woordje *en* heet een **voegwoord**.

§ 5.

Lees deze zinnen: *De vrucht is rijp. De jongeling is
volwassen. De aarde is rond. Het water is vloeibaar.
Het brood is voedzaam. Goud is glanzig. Menschen zijn
sterfelijk. Kinderen zijn afhankelijk. De dieren zijn
nuttig. Het meisje is levendig.*

Beantwoord deze vragen: Hoe is de jongeling? Hoe
is de aarde?

Doe zelf nu die vragen van de dingen en personen
in de andere zinnen en geef het antwoord.

De woorden: *volwassen, rond*, enz. zijn **bijvoegelijke
naamwoorden**. Zij worden gebruikt om te zeggen,
hoe de dingen zijn.

Voeg bij deze bijvoegelijke naamwoorden een zelf-
standig naamwoord. De lidwoorden moogt ge ook
gebruiken, b.v. *de goede pen; het kostbare geschenk*.
*Goed, kostbaar, nederig, getrouw, valsch, oud, jong,
nieuw, vlug, sterk, groot, klein, rond, hard, onbuig-
baar, taai, buigzaam, wit, bruin, rekbaar, glad, ruw,
glanzig, nuttig, brandbaar, droog, jong, taai, dik, dun,
hard, zacht, koel, koud, lauw, heet, zout, zoet, frisch,
helder, troebel*. Maak nu zinnen, waarin die bijvoege-
lijke naamwoorden voorkomen.

§ 6.

We zullen van de zinnen in § 5 het onderwerp en het gezegde eens zoeken.

De vrucht is rijp. Ik vraag: Wat is rijp? Geef gij nu het antwoord. Waarvan wordt dus iets gezegd?

De vrucht is in dezen zin het onderwerp.

Wat wordt er van de vrucht gezegd? *Is rijp.*

Is rijp is het gezegde.

Nu de andere zinnen. Vraag gij zelf en ontleed de zinnen.

§ 7,

Zoek uit deze zinnen het onderwerp en het gezegde.

De hond is een huisdier. De eend is een zwemvogel.

Het brood is voedsel. De bloemen zijn sierplanten.

De Schie is een vaart. De pruim is een steenvrucht.

De haring is een trekvisch. De papegaaien zijn klimvogels.

De turf is een delfstof. De metalen zijn delfstoffen.

De ooievaar is een steltlooper. Rotterdam is een koopstad.

Water is een vloeistof. Brood is voedsel. Een leeuw is een roofdier. Oesters zijn schelpdieren.

Geef op uit welke woorden in die zinnen het gezegde bestaat.

§ 8.

Zoek uit deze zinnen de bijv. naamw. en de zelfst. naamw.

De boombladeren zijn meestal groen. De storm is hevig.

De lucht is doorschijnend. Het glas is helder. Het water

is troebel. Het huis is vochtig. Het goud is glanzig. De

beurs is ledig. Kort zijn de dagen. Lang is de nacht. De

lucht is helder. Het weer is mistig. De ouders zijn treurig.

Schrijf de zelfst. naamw. op, die een meervoud aanduiden.

Maak die zinnen vragend.

Schrijf twaalf zulke zinnen.

§ 9.

Voeg hierbij twee bijv. naamw.

De hond is Het huis is De boomen zijn

Het paard is De ezels zijn De jongen is

Het mes is De grijsaard zijn. De vogel is

De torens zijn De boom is Het gras is

De huizen zijn De plank is De latten zijn

De wegen zijn. De stad is De leerling is

Het schip is.

§ 10.

Noem de bijv. naamw. eens op, die in de volgende zinnen voorkomen.

Zuiver water is gezond. Sterke dranken zijn schadelijk.

Tevreden kinderen zijn gelukkig. Onrijp ooft is nadeelig.

Dolle honden zijn gevaarlijk. Echte paarden zijn kostbaar.

Lees die zinnen nog eens met weglating van het bijv. naamw. in het onderwerp.

Zou het nu wel zoo geheel waar zijn, wat er in die zinnen gezegd wordt?

Als we nu zinnen ontleden, zullen we, wat er zoo bij een deel van den zin gevoegd wordt, om er wat naders van te zeggen, een **bepaling** noemen.

Ontleed nu de opgegeven zinnen maar eens: Ik geef u een voorbeeld.

Zuiver water is gezond.

Zuiver water onderwerp.

zuiver bepaling van water.

Is gezond gezegd.

Ontleed nu ook de volgende zinnen.

*Kleine kinderen spelen. Grootte kinderen leeren. Scherp
dorens kwetsen. Harde woorden verbitteren. Zachte woor-
den bedaren. Schitterende kleuren verblinden.*

Noem de bijv. naamw. eens op, die in de volgende zinnen voorkomen en ontleed die zinnen alweder.

*Honger is een scherp zwaard. Brood is een gezond
voedsel. Ezels zijn sterke dragers. Paarden zijn vlugge
loopers. Rivieren zijn stroomende wateren. Rotsen zijn
steenachtige bergen. Honden zijn trouwe wakers. Duinen
zijn zandige hoogten. De kolibri is de kleinste vogel.
Ondunkbaarheid is een snoode ondeugd.*

§ 11.

Hier staan werkwoorden met bepalingen er bij.

Lees: **hard** loopen, **snel** rijden, **luid** zingen, **net-
jes** schrijven, **goed** lezen, **veel** rekenen, **weinig**
nadenken, **vlijtig** leeren, **altijd** spelen, **niet** zwemmen,
misschien komen, **altijd** hooren, **stellig** meégaan,
morgen komen, **hoog** vliegen, **prettig** spelen, **voor-
zichtig** handelen, **langzaam** gaan, **sterk** groeien,
nergens stilstaan, **voorspoedig** werken, **nauw-
keurig** zien, **gedurig** twisten, **voortdurend** bezig
zijn, **krachtig** handelen, **nooit** liegen.

Al die met groote letters gedrukte woorden zijn **bij-
woorden**.

Van welke woorden zijn ze bepalingen?

Voeg bij die werkwoorden andere bijwoorden.

Nu andere werkwoorden bij die bijwoorden.

Maak zinnen, waarin die werkw. met die bepalingen voorkomen.

B. v. *De paarden loopen hard. De spoortrein rijdt snel.*
Zet die zinnen om.

Voorbeeld. 1. Het werkwoord voorop. *Loopen de paarden hard?* 2. Het bijwoord voorop. *Hard loopen de paarden.*

§ 12.

Schrijf deze zinnen zonder fouten en met het onderwerp voorop. *Onophoudelijk loeit de hevige wind. Verschrikkelijk ratelt de donder. Pijlsnel vlogte de verschrikte vogels. Bitter kermden de weeze. Hevig branden de pakhuize. Redelijk schreven de kindere. Overvloedig hielpen de medelijdende mensche.*

Lees of schrijf nu, hoe ge ieder woord in deze zinnen noemt:

B. v. <i>Onophoudelijk</i>	is een	bijwoord.
<i>loeit</i>	„ „	werkwoord.
<i>de</i>	„ „	lidwoord.
<i>hevige</i>	„ „	bijvoegelijk naamwoord.
<i>wind</i>	„ „	zelfstandig naamwoord.

Beantwoord deze vragen: *a. Wie loeit? Wie ratelt? Wie vliegen? Wie kermden? enz.*

b. Hoe loeit de wind? Hoe ratelt de donder? Hoe vliegen de verschrikte vogels? enz.

§ 13.

Als ge zegt: Drie appelen vielen van den boom af, dan duidt het woord *drie* aan *hoeveel* appelen afvielen.

Al de namen der hoeveelheden, zoo als: *één, twee, drie¹, vier, vijf, zes, zeven*, enz. zijn **telwoorden**.

Geef zelf eenige telwoorden op.

Lees deze zinnen:

Veel menschen liepen weg. **Weinig** kinderen waren thuis. **Alle** menschen luisterden aandachtig, **Drie** peren kocht die jongen. **Enkele** planten bloeien zelden. **Sommige** dieren slapen 's winters **Eenige** jongens speelden lustig. In deze zinnen zijn veel, weinig, alle, eenige, enkele, sommige, ook telwoorden; maar ze duiden geen bepaald getal aan.

Verzin nog eenige zulke telwoorden. Ontleed die zinnen.

Zoek uit deze zinnen de telwoorden, de zelfst. naamw. en de bijv. naamw.:

„Morgen ben ik negen jaar,” zei Jan. Sommige kinderen leeren goed. Verscheidene appelen zijn bedorven. Één kind was thuis. Beide spijzen zijn voedzaam.

§ 14.

Lees deze zinnen:

Onzindelijke kinderen zijn niet aanvallig. Onrijpe vruchten zijn schadelijk. Het paard is een schoon dier. Koeien, kalveren en schapen zijn herkauwende dieren. Ratten en muizen zijn onaangename en lastige dieren. Mosselen en oesters zijn schelpdieren. De boombladeren zijn meestal groen. Rozen en tulpen zijne fraaie bloemen. Het vleesch van vele visschen is smakelijk. De haring is een trekvisch. Appelen, peren, pruimen en kersen zijn sappige vruchten. Komkommers zijn verkoelend. De jongen groeit sterk. Het paard is sterk. Paarden zijn sterke dieren. De ezel loopt voorzichtig. Kinderen zijn niet altijd voorzichtig. De noot is hard. Staal is gehard ijzer. De paarden draven soms hard.

Spel de woorden van twee en meer lettergrepen.

Deel die woorden in lettergrepen af.

Schrijf of noem: *a.* de zelfst. naamw., *b.* de bijv. naamw., *c.* de werkw., *d.* de bijwoorden, welke in die zinnen voorkomen.

Noem ook op, wat in die zinnen het onderwerp is.

§ 15.

Zoek uit deze zinnen het onderwerp en het gezegde.

Fluweel is zacht. De nachtegaal zingt. De beurs is ledig. Het ijzer is smeedbaar. De Maas is een rivier. Het paard is een trekdier. De ezel is een lastdier. De zon schijnt. De bijen zijn werkzaam. De bijen zijn werkzame dieren. De beer danst. De beer is log. Het paard draaft. Het ei is langrond. De kat snoept. De katten zijn snoepachtig. Fruit is bloedzuiverend. De aalbessen zijn verfrisschend. Het glas is doorschijnend. De zwaan zwemt. De zwaan is een zwemvogel. Zwanen zijn zwemvogels.

Maak van al die zinnen vragen. Welk teeken moet er dan achter staan?

Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

12

Main body of faint, illegible text, appearing to be bleed-through from the reverse side of the page.

TAALBOEKJE
VOOR DE
LAGERE SCHOLEN.

VEREENIGING
VAN
Spreek- en Stijloefeningen
EN
SPRAAKKUNST,

DOOR
J. DEN BROEDER en A. JANSEN,
HOOFDONDERWIJZERS TE ROTTERDAM.

TWEDE STUKJE. — EERSTE GEDEELTE.

Tweede Druk.

J. H. DUNK. — ROTTERDAM.
1873.

Wageningsche Boek- en Muziekdrukkerij.

SPREEKOEFFENINGEN.

EERSTE AFDEELING.

§ 1.

Landbouw.

1. Lees en spel deze woorden: *braakliggen, bemesten, ploegen, spitten, eggen, zaaien, poten, wieden, maaien, oogsten, snijden, plukken, planten, enten, snoeien, gieten, rooien, lezen, dorschen, wannen, vlasbraken, hekelen.*

2. Zeg eens, waarop al die verrichtingen betrekking hebben.

3. Wat beteekent de uitdrukking: *Het land ligt braak?*

4. Geef eens op, welke van die bezigheden in het voorjaar, welke in den zomer en welke in het najaar verricht worden?

5. Wat is *enten, lezen, wannen, vlasbraken* en *hekelen*?

Werkplaatsen en fabrieken.

1. Lees en spel deze woorden: *kaasmakerijen, bleekerijen, boom- en bloemkwekerijen, mouterijen, likeurstokerijen, bierbrouwerijen, azijnmakerijen, oliemolens, pel-, houtzaag-, koren- en watermolens, linnen- en lakenweverijen, spinnerijen, tapijtfabrieken, katoendrukkerijen, suikerraffinaderijen, siroopfabrieken, koffiebranderijen, chocoladefabrieken, touwslagerijen, zeilmakerijen, scheepstimmerwerven,*

ijzergieterijen, ijzerpletterijen, kanongieterijen, fineerzagerijen, reederijen.

2. Zeg eens, wat in die verschillende werkplaatsen en fabrieken zoo al wordt gedaan.

3. Welke stoffen worden er in die werkplaatsen en fabrieken bewerkt?

4. Geef het gebruik van die stoffen op.

Visscherij.

1. Waar visschen de menschen zoo al?

2. Noem eens wat zee- en riviervisch op.

3. Welke voorwerpen zijn er bij de visscherij zoo al noodig?

4. Kent ge plaatsen, waar veel visschers wonen?

5. Mag iedereen met netten visschen, wie wil?

6. Welke visschen eten we rauw, welke gekookt?

7. Wat is stokvisch en wat zoutevisch?

Scheepvaart.

1. Noem eens, wat verschillende soorten van vaartuigen op. Welke deelen van een schip kent gij?

2. Hoe noemt men de schepen, die de zee bevaren?

3. Wat zijn zeeschepen en stoombooten?

4. Wat zijn loodsbooten? Wat zijn sleepbooten?

5. Wat zijn bakens en wat vuurtorens?

6. Wat is een reede?

7. Wat is de lading van een schip? Waaruit kan die zoo al bestaan?

8. Wat is ballast?

9. Welke goederen krijgen wij uit andere landen?

10. Welke goederen voeren de Nederlanders uit?

Familiebenamingen.

1. Zie hier een aantal benamingen, die familiebetrekkingen aanduiden. Verklaar ze: *grootouders, overgrootouders, grootvader, grootmoeder, oom, tante (moei), schoonvader, schoonmoeder, schoonbroeder, schoonzuster, zwager, schoonzoon, schaandochter, stiefmoeder, stiefvader, neef, nicht, achterneef, achternicht, kleinkind, achterkleinkind, bloedverwant, voogd, aangenomen kind.*

Maatschappelijke benamingen.

1. Doe ook zoo met deze: *buren, burgers, boeren, stadgenooten, landgenooten, inlanders, vreemdelingen, villanders, ingezetenen, stedelingen, dorpelingen, plattelandsbewoners, bevolking, landverhuizers, kolonisten, vaderland, geboorteland, moederland, geboortestad, woonplaats.*

Liefdadige instellingen.

1. Wat zijn *weeshuizen, gast- of ziekenhuizen, blindeninrichtingen, doofstommen-instituten, opvoedingsgestichten, koloniën?*

Benamingen van den tijd.

1. Wat is een *eeuw, een jaar, een maand, een week,*

een *dag*, een *etmaal*, een *uur*, een *minuut* en een *seconde*?

2. Noem de maanden van het jaar en zeg, hoeveel dagen ieder telt.

3. Wat zijn jaargetijden?

4. Wanneer hebben we hier te lande lente, zomer, herfst en winter?

5. Wat is een gewoon en wat is een schrikkeljaar?

6. Hoe laat komt de z^{on} in de verschillende maanden op den 20sten van elke maand op en hoe laat gaat zij onder?

Hoe lang duurt dan in elke maand de dag?

7. Wanneer zeggen wij: het is ochtend, morgen, voormiddag, middag, namiddag, avond, nacht, middernacht, voornacht, nanacht?

8. In welke maanden lengen de dagen? Wanneer korten de dagen?

9. Met welke maand is het jaar half?

10. Wat noemen wij een kwartaal? hoeveel kwartalen hebben we in een jaar? Met welke maand beginnen zij?

11. Wat noemen we werkdagen? Wat feestdagen?

12. Wat zijn gedenkdagen?

13. Wat geboorte- of verjaardagen?

14. Wat noemen wij een eeuwfeest en wat een half eeuwfeest?

TWEEDE AFDEELING.

§ 1.

Hier staan een aantal woorden: *schip, stad, smid, weg, koopman, bezigheid*. Hoe heeten die woorden?

Schrijf die woorden in het meervoud en spel ze. Zeg eens, hoe ge den meervoudsvorm hebt gemaakt.

Wat is het enkelvoud van *timmerlui* en *kooplui*?

Geef van de bovenstaande woorden, de begin- en sluitletters en de klanken of klinkers van elke lettergeep op.

Schrijf van ieder woord wat op in een zin.

§ 2

Schrijf deze woorden op uw lei over en voeg er *je* achter: *bak, paard, kast, mat, das, koord, kwast, kalf, kind, plant, kruk, mug, gans, stip*, b.v. *bakje, paardje*. Ga zoo voort.

Zulke zelfstandige naamwoorden noemt men **verkleinwoorden**.

Hoe worden dus verkleinwoorden gevormd?

Verzin 20 zelfst. naamw., waar ge *je* achter moet voegen, om een verkleinwoord te vormen.

§ 3

Wat zijn de verkleinwoorden van deze zelfst. naamw: *vat, glas, blad, dag, pad*? Zegt men *vatje* of *vaatje*?

Schrijf die verkleinwoorden ook in het meervoud.

Wat is van het zelfst. naamw. *stoel* het verkleinwoord?

Welke letter komt er tusschen de *l* van stoel en den uitgang *je*? Ik kan ook zeggen tusschen den stam en den uitgang.

Geef van deze woorden den stam en den uitgang eens op: *boeken, wagens, padden, dagen, laarzen, brieven.*

Ik geef u een voorbeeld. Van *boeken* is *boek* de stam en *en* de uitgang.

En heet in deze woorden: **meervoudsuitgang.** Waarom?

Nu van deze: *pakje, paaltje, raampje.*

Hoe vindt ge den stam van zulke woorden? Wat moet ge er dan afdoen?

Bestaan deze woorden ook uit een stam en een meervoudsuitgang: *stoel, paard, hengst, kurk, flesch*? Waarom niet?

Hier staan nog meer zelfst. naamw. om er verkleinwoorden van te vormen. Doe dat eens: *haan, kiel, orgel, over, vinger, touw, lei, ei, appel, peul, wagen, kandelaar, emmer, beitel, weduw, winkelier, vrouw, moeder, sukkel, ui, bij, aardbei, stee, cijfer, koe, kneu, drie.*

Zie nu eens achter welke medeklinkers, klinkers en klanken ge den verkleiningsuitgang *je* met een *t* er voor hebt geschreven. Schrijf ze op. Die *t* staat er voor de uitspraak.

§ 4.

Wat anders en toch haast hetzelfde. Noem de verkleinwoorden van de volgende zelfstandige naamw. op: *boom, pluim, praam, bezem.* Zegt ge *boomje* of *boompje*?

Wat is de sluitletter van die woorden; Welke letter komt er, om de uitspraak, vóór den uitgang *je*?

Van *bloem* kan ik maken *bloempje* en ook *bloemetje.*

Hoe zult ge deze woorden als verkleinwoorden schrijven:

bal, tol, bril, pen, pan, ham, kam, vlag, ton, kip, ram, tong, stal, ring, brug.

Bal wordt..... Men zegt even goed *vlagje* als *vlaggetje*, *brugje* als *bruggetje*.

Geef nu eens op, welke veranderingen aan die zelfst. naamw. zijn gemaakt om ze tot verkleinwoorden te vormen. B.v. *bal*, *balletje*. De *l* is verdubbeld; een *e* komt tusschen de *l* en de *t*, en de *t* komt voor den uitgang *je*.

Hoe maakt ge van die verkleinwoorden den meervoudsvorm?

§ 5.

Hier volgen nog eenige verkleinwoorden. Zeg eens van welke zelfst. naamw. ze zijn afgeleid. (**afgeleid** — wat zou dat beteekenen?) *stoksken, jongskén, bloemelijn, vogellijn, manneke, kindeke, vlagsken, boeksken, dingsken, banksken, muschken, eikel, druppel.*

Ge moogt ook schrijven: *stokske, jongske, boekske, dingske, bankske.*

Hoe zoudt ge het meervoud van die verkleinwoorden vormen? Doe het.

Schrijf het volgende op uw lei of schrift over.

Schip wordt *scheepje*.

Broeder wordt *broertje*. (Wat is een *broedertje*?)

Zuster wordt *zusje*.

Meid wordt *meisje*.

Veder wordt *veertje*.

Weder wordt *weertje*.

Schrijf van die verkleinwoorden den meervoudsvorm op, behalve van het laatste woord. Waarom van dat woord niet?

Zie eens, hoe deze woorden geschreven zijn: *koninkje*, *woninkje*, *rottinkje*, *spierinkje*. Zeg van welke zelfst. naamw. die verkleinwoorden zijn afgeleid.

Schrijf die woorden zoo op: *koninkje* is afgeleid van *koning* enz.

Zeg nu, welke letter veranderd is.

§ 6.

Schrijf van de onderstaande zelfst. naamw. de verkleinwoorden eens op uw lei: *hof*, *degen*, *emmer*, *water*, *rivier*, *lepel*, *bezem*, *schip*, *jongen*, *kerk*, *kraam*, *big*, *ring*, *pa*, *ma*, *mat*, *leder*, *zuster*, *dag*, *vrucht*, *komkommer*, *appel*, *bes*, *pruim*, *bedelaar*, *winkelier*, *knikker*, *hoepel*, *bikkel*, *glas*, *boerderij*, *spinnerij*.

Spel die woorden en deel ze in lettergrepen af.

Maak zinnen, waarin die woorden als onderwerp voorkomen,

§ 7.

Nu ga ik u nog wat anders van de zelfst. naamw. leeren. Ik schrijf er eerst wat op. Spel ze.

Rotterdam, *Delfshaven*, *Overschie*, *Kralingen*, *Jakobus*, *Frederik*, *Maria*, *Jakoba*, *Petronella*, *Wilhelmina*, *Nikolaas*, *Zuid-Holland*, *Nederland*, *Fanny*, *Turk*, *Fidel*, *de Maas*, *de Rotte*.

Waarvan zijn dat namen?

Ge merkt, dat steden, dorpen, jongens, meisjes, landen, rivieren, honden nog een bijzonderen of eigen naam hebben. Waarvoor zou dat zijn?

Geef nog eens namen op van jongens, van meisjes, van steden, van dorpen, van rivieren, van honden en van paarden.

Men noemt die namen **eigennamen** of **eigen zelfstandige naamwoorden**.

Hebben alle dingen een eigen naam?

Heeft een *tafel*, een *bank*, een *stoel* een eigen naam?

Die zelfst. naamw. heeten geen eigen, naar **gemeene zelfstandige naamwoorden**.

Wat is een *werktafel*, een *ladetafel*, een *tuintafel*, een *theetafel*?

Wanneer noemt men een *tafel* een *tuintafel*?

Wat is een *ruststoel*, een *leuningstoel*, een *kinderstoel*?

Wanneer heet een *stoel* een *leuningstoel*?

Waarom is het woord *leuningstoel* geen eigen naam? Ik wil u even helpen, Hij heeft dien naam niet, om hem van andere leuningstoelen te onderscheiden; maar naar een kenmerk. Welk?

Zie eens, hoe de eerste letter der eigen zelfstandige naamwoorden geschreven is.

Schrijf ze zóó voortaan altijd.

DERDE AFDEELING.

§ 1.

Lees deze zinnen: *Moeder snijdt boterhammen. Vader schrijft een brief. Hendrik maakt een vlieger. De visscher vangt een snoek. De koe eet gras. Hendrika veegt den vloer. Jansje breit een kous. De tuinlieden poten aardappelen. De katten vangen muizen. Ezels dragen lasten. Paarden trekken wagens.*

Noem uit deze zinnen:

a. de werkwoorden, b. vraag dan: *wie snijdt? wie*

schrijft? enz. en geef daarop het antwoord; *c*, vraag: *wat* snijdt moeder? *wat* schrijft vader? enz.

Ge kunt zeker nu wel zeggen, wat in deze zinnen het onderwerp en wat daarin het gezegde is. Wat er nu nog bij het werkwoord staat, om er iets naders van aan te duiden heet een **bepaling**. Dat hebt ge reeds geleerd.

Ontleed nu die zinnen op deze wijze:

Snijdt *werkwoord*.

Moeder *onderwerp*.

Snijdt boterhammen . . . *gezegde*.

Boterhammen *bepaling van snijdt*.

Nu moet ge die zinnen eens anders schrijven, maar zóó, dat ge hetzelfde vertelt. *Voorb. Boterhammen worden door moeder gesneden. Een brief wordt door vader geschreven.* enz.

§ 2.

Lees dezen zin:

Jan leert zijn les. Waar kan Jan leeren?

Schrijf dien zin eens over; maar zet er dan nog bij waar Jan zijn les leert, b.v. (*Jan leert te huis zijn les.*)

Piet plukt vruchten. Waarvan plukt Piet vruchten? voeg er dit bij.

Voeg ook een bepaling bij de volgende zinnen:

De kinderen halen brood. Bij wie?

Oom slijpt schaatsen. Voor wie?

Mietje haalt melk. Voor wie?

De boerin melkt de koeien. Wanneer?

Marie haalt suiker. Waar?

De winkelier gaf een cent. Aan wie?

De boer beploegt zijn land. Wanneer?

Wilhelmina leest haar les. Waarin?

Karel hakt hout. Waarmee?

Willem maakt zijn sommen. Hoe?

De timmerman schaaft de planken. Waarom?

Vraag nu weder: *Wie plukt?* en geef het antwoord.

„ „ „ *Wat plukt Piet?*

„ „ „ *Waarvan plukt Piet?*

Doe dit zoo met al die zinnen.

§ 3.

Hieronder staan twee rijen woorden. Wijs met behulp van het woordje *in* de plaats aan, van hetgeen in de eerste rij woorden genoemd wordt.

Het werkwoord moet ge zelf maar zoeken; maar denk er aan, dat de eerste letter van iederen zin een hoofdletter zijn moet.

in	in
<i>vogel — de kooi,</i>	<i>vleesch — den ketel.</i>
<i>tafel — de kamer,</i>	<i>visch — het water.</i>
<i>koeien — de weide,</i>	<i>boeken — de kast.</i>
<i>klepel — de klok,</i>	<i>kind — de wieg.</i>

Doe nu ook zoo met de volgende woordenreeksen. Wijs gedurig door het woordje, dat boven de rijen staat, de plaats aan van het voorwerp, dat in de eerste rij genoemd wordt.

op	aan
<i>mast — het schip,</i>	<i>vruchten — den boom.</i>
<i>kleed — den vloer,</i>	<i>prent — den muur.</i>
<i>hen — de eieren,</i>	<i>schip — den wal.</i>
<i>ruiter — het paard,</i>	<i>ring — den vinger.</i>

achter		boven
<i>maan</i> — de wolken,	<i>huis</i> — den grond.	
<i>twin</i> — het huis,	<i>neus</i> — den mond.	
<i>meester</i> — den jongen,	<i>onderwerp</i> — de lei.	

voor		buiten
<i>lantaarn</i> — het huis,	<i>rivier</i> — hare oevers.	
<i>meester</i> — de klasse,	<i>zieke</i> — gevaar.	
<i>buurman</i> — de deur,	<i>kleedkamer</i> — de school.	

naar		onder
<i>boer</i> — het land,	<i>wortels</i> — den grond.	
<i>kinderen</i> — school,	<i>fondament</i> — het huis.	
<i>oom</i> — Amsterdam,	<i>mos</i> — de sneeuw.	

langs		over
<i>water</i> — de glazen,	<i>paard</i> — de brug.	
<i>jongen</i> — de straat,	<i>jongen</i> — den paal.	
<i>sloot</i> — het land,	<i>water</i> — den dijk.	

uit		tusschen
<i>vogel</i> — de kooi,	<i>ruiten</i> — de spongen.	
<i>water</i> — het glas,	<i>leesteekens</i> — de les.	
<i>dooier</i> — het ei,	<i>punten</i> — zinnen.	

naast		na
<i>slaapkamer</i> — de keuken,	<i>herfst</i> — den zomer.	
<i>twin</i> — het huis,	<i>berouw</i> — demisdaad.	
<i>Piet</i> — Jan,	<i>zonneschijn</i> — den regen.	

Die woordjes, welke met een zelfstandig naamwoord een plaats of tijd bepalen, heeten **voorzetsels**.

Geef de plaats op van de schoolmeubelen, ten opzichte van elkander en van de wanden der school.

§ 4.

Er zijn ook nog voorzetsels, die met een zelfstandig naamwoord een andere bepaling aanduiden.

Lees deze zinnen maar :

Jan lijdt aan kiespijn.

Piet werkt voor zijn broeder.

Willem gaat naar zijn vader.

Het gezelschap kwam omstreeks twaalf uren.

Ik ben ongesteld sedert uw vertrek.

Sommige dieren slapen gedurende den winter.

Geef uit die zinnen de voorzetsels op en schrijf die zinnen over, maar zóó, dat ze met het voorzetsel beginnen.

Hier staan nog meer voorzetsels: *tot, jegens, met, te, van, zonder, om*. In deze zinnen komen ze voor.

De misdadiger pleegt onrecht tegen zijn naaste. Een rechtgeaard mensch heeft medelijden met ongelukkigen. Het lijk is te Delft bijgezet. Die leerling maakt een goed gebruik van zijn tijd. Men kan zonder inspanning niet leeren. De mensch leeft om goed te doen.

Welke voorzetsels komen in deze en de vorige zinnen voor, die met het zelfstandig naamwoord een plaats of tijd aanwijzen?

§ 5.

Lees de volgende zinnen eens met den nadruk op de deelen van den zin, die met een groote letter gedrukt staan.

Willem kreeg van zijn vader een fraai prentenboek.

Willem kreeg **van zijn vader** een fraai prentenboek.

Willem kreeg van zijn vader **een fraai prentenboek**.

Schrijf die zinnen met de woorden, welke met een grootere letter gedrukt zijn, voorop.

Zeg ook, wat daardoor nu bijzonder wordt uitgedrukt.

Zet nu ook de volgende zinnen om, maar pas op, dat het goede zinnen blijven.

*In den nood leert men zijn vrienden kennen.
 De trekvogels verlaten in den herfst ons land.
 De vrome is dankbaar in voorspoed.
 Hij belooft eerbied aan zijn meerderen.
 Hij is zacht tegenover zijn minderen.
 Hij is welwillend jegens iedereen.
 Het zaadje wordt door de sneeuw tegen bevriezen beschut.
 De rechtvaardige is ook barmhartig omtrent het vee.
 De Ruijter bleef nederig bij al zijn zegepralen.
 Op de groote markt te Rotterdam staat het standbeeld
 van Erasmus.*

De booze wordt door zijn geweten gepijnigd.

Geef uit die zinnen eens op:

*a. Al de zelfstandige naamwoorden, b. al de bijvoegelijke
 naamwoorden, c. al de werkwoorden, d. al de voorzetsels.
 Welke eigennamen komen in die zinnen voor?*

§ 6.

Ontleed nu eens de volgende zinnen:

In het voorjaar bezaait de boer den akker.

Willem I werd in het jaar 1584 te Delft vermoord.

Het goud wordt door het vuur gelouterd.

In den zomer worden de vruchten rijp.

*In het jaar 1492 ontdekte Christophorus Columbus
 Amerika.*

*Napoleon werd in het jaar 1815 naar St. Helena ge-
 bannen.*

Voorbeeld van ontleding,

In het voorjaar bezaait de boer den akker.

bezaait werkwoord.

Wie bezaait? — de boer onderwerp.

*bezaait in het
voorjaar den akker* } . . gezegde.

Wat bezaait
de boer? } — *den akker* bep. van *bezaait*.

Wanneer be-
zaait de boer? } — *in het voorjaar*. bep. van *bezaait*.

§ 7.

Spel deze woorden : *aardbeziën, beeldhouwer, cederboom, duivenhok, eendenkooi, fakkellicht, goudsmid, huiskamer, inktkokers, jachtpartij, kolenemmer, leuningstoel, meelkoeken, stoommachine, oorschelp, peperbos, raderstoomboot, steenhouwer, tafelkleed, uurwerkmaker, vaandeldrager, windwijzer, zeeschepen, ambachtsschool, dwizendtal, koordanser, hoofddeel, kunststuk, marktplein, polsslag, oogsttijd, borstrok, hemdsmouw, Vischschuit, waschkuip, zakdoek, daggeld, inktflesch, verfwuur, aschhok, ambtman, dauwworm, scheepssmid, varkenssnuut, aarddeel, toppunt.*

Dit zijn samengestelde zelfstandige naamwoorden. Waarom zouden ze zoo heeten?

Zeg, wat ze beteekenen en zie uit welke woorden zij bestaan. Maak zinnen, waarin die woorden als onderwerp voorkomen.

Maak eenige samengestelde woorden met het woord *tuin*. b.v. *tuinhuis*, enz.

Ook met het woord *huis* b.v. *huisdeur, huisbel*, enz.

Schrijf 20 samengestelde woorden, die uit twee zelfstandige naamwoorden bestaan. B.v. *gouddraad, inktkoker, korenhalm*, enz.

§ 8

Lees de volgende zinnen:

*De ooievaars verlaten gewoonlijk in Augustus ons land.
 De haringen doen groote reizen door de zee.
 In ons land zijn weinig delfstoffen in den grond.
 Op de toppen van hooge bergen is altijd sneeuw.
 Op den dag zien wij de prachtige zon aan den hemel.
 Op den 21sten December komt de zon 's morgens te half
 negen op.*

*Mijn neef leest met groot genoegen de levensgeschiedenis
 van Michiel Adriaanszoon de Ruijter.*

*Die man heeft gisteren met groote moeite een kind uit
 het water gehaald.*

*In ons vaderland hebben veel menschen hun bestaan door
 de scheepvaart.*

*In sommige landen levert de grond weinig voortbrengse-
 len op.*

*Onder dien fraaien eik vond ik gisteren vijftwintig
 eikels.*

a. Zet deze zinnen om.

*b. Noem uit die zinnen de werkwoorden, de zelfstan-
 dige naamwoorden en de bijvoegelijke naamwoorden op
 en zeg waarom die woorden zoo heeten.*

§ 9.

*Wij gaan van de bijvoegelijke naamwoorden wat leeren.
 Eerst noemen wij zinnen, waarin ze voorkomen.*

*B.v. Eet paard is fier. De appel is zuur. De peer is
 wrang. Het dartele vee springt. Ga gij nu eens voort met
 het maken van zinnen, waarin een bijvoegelijk naam-
 woord zóó voorkomt.*

*Maak nu zinnen, waarin de bijvoegelijke naamwoorden
 groot, klein, lang, kort, dik, dun, wijd, nauw, licht,*

zwaar, voorkomen; maar zóó, dat ge aan dezelfde zelfstandigheid de tegenovergestelde hoedanigheid toekent. B.v.

De hond is groot in vergelijking met de rat.

De hond is klein in vergelijking met den os.

Lees nu eens: Piet zei tegen Jan: „*Uw tol is groot, maar mijn tol is grooter.*” Hoe kan Piet dat weten? Wat heeft hij moeten doen, om dat te kunnen zeggen? Hij heeft de grootte van zijn tol met die van den tol van Jan vergeleken, niet waar?

Willem zei tegen Hein: „*Mijn hoepel is dun; maar uw hoepel is dunner.*” Willem had weer vergeleken.

Wat had Willem vergeleken?

Wat voor woord is *klein*? en welk woord is *kleiner*?

Welke uitgang is er achter *klein* geplaatst, en waarom?

Vergelijk nu eens een hoedanigheid van den *olifant* met dezelfde hoedanigheid van de *kat*; van de *kat* met die van de *muis*; van den toren met die van het *huis*; van de *man* met die van de *vlieg*; van het *touw* met die van den *draad*; van de *sneeuw* met die van het *papier*; van het *ijzer* met die van het *kurk*; van de *mast* met die van den *bezemstok*; van het *paard* met die van den *ezel*. b.v.

De olifant is grooter dan de kat.

De kat is kleiner dan de olifant.

Schrijf uw zinnen op.

§ 10

Als uw touw zoo lang is als het touw van Dirk, hoe zoudt ge mij dat vertellen? Beproof het eens.

Als uw broer zoo oud is, als mijn broer, hoe zegt ge dat dan? Schrijf het op uw lei.

Ge hebt nu weer vergeleken, en wat is de uitkomst van de vergelijking? Zeg dat nog eens.

Lees dit. *De tol van Dirk is net zoo groot als de tol van Jan.*

Kunt ge dat nog een beetje anders zeggen? Beproof het.

Hier staat een aantal zinnen, waarin de hoedanigheid van twee dingen vergeleken is. Lees ze.

Dit garen is fijn, maar dat garen is fijner. Ge kunt dit beter zoo zeggen: *Dit garen is fijn; maar dat is fijner.*

Die hond is sterk; maar die is sterker.

Uw hond en mijn hond zijn even sterk.

Uw hond is zoo sterk als de mijne.

Uw hond is sterker dan de mijne.

De kachel is warm; maar die daar is warmer.

Ons huis is breeder dan uw huis.

Onze kat is grooter dan de uwe.

Onze kat is zoo groot als de uwe.

Onze kat is valscher dan de uwe.

Onze kat is net zoo vlug als die van u.

Uw kat heeft kleiner kop dan onze kat.

Schrijf uit die zinnen al de bijvoegelijke naamwoorden op.

§ 11

Lees dit oplettend. Als het bijvoegelijk naamwoord bij het vergelijken niet veranderd wordt, zoo als b.v. in dezen zin: *Willem is zoo groot als Piet*, dan zegt men, dat het bijvoegelijk naamwoord in den **stellenden trap** staat. Als het zóó veranderd wordt, als in dezen zin: *Willem is grooter dan Piet*, dan staat het in den **vergrootenden trap**. In welke van de volgende zinnen staat het bijvoegelijk naamwoord in den stellenden en in welke in den vergrootenden trap?

Die noot is harder dan deze.

Uw bal is mooier dan de mijne.

Onze tuin is net zoo groot als die van oom.

De balk is dikker dan de plank.

Hij is ouder dan gij.

Die hond is zoo valsch als die kat.

Ik was gisteren zieker dan van daag.

Ik was gisteren net zoo blij als heden.

Koos was hier opgeruimder dan in Utrecht.

Willem is hier even opgeruimd als bij zijn vader.

§ 12.

Hier staan eenige bijvoegelijke naamwoorden: *rijk, arm, lang, hoog, ruim, koel, fijn, schoon, rank, ruig, scherp, vroolijk, driftig, wrang, plomp, prachtig, stevig, bleek, nijdig, edel.*

Schrijf zinnen, waarin die bijvoegelijke naamwoorden voorkomen in den stellenden en ook in den vergrootenden trap.

b.v. *Mijn oom is even rijk als uw oom.*

Mijn oom is rijker dan uw oom.

Achter al die bijvoegelijke naamwoorden moet ge er voegen om den vergrootenden trap te vormen.

Er noemt men den uitgang van den vergrootenden trap.

Zeg eens, hoe deze bijvoegelijke naamwoorden in den vergrootenden trap zullen worden.

Smal, snel, vlug, krom glad, stram, vlot, slap, druk, slim, rad, rup, fel en nat.

Een voorbeeld: *smal* wordt *smaller*.

De *l* is verdubbeld. Waarom?

En wat is de vergrootende trap van deze bijvoegelijke

naamwoorden: *laag, schraal, laat, bekwaam, aangenaam, traag, ruw.*

Voorbeeld: *laag* wordt *lager*. Waarom één *a*?

Zeg zinnen, waarin die bijvoegelijke naamwoorden in den vergrootenden trap staan.

Hoe zullen *braaf, lief, boos, wijs, broos, loos, (slim)*, worden?

Voor welke letter staat de *f* in de plaats? En voor welke de *s*?

§ 13.

Hier staan bijvoegelijke naamwoorden in den vergrootenden trap: *kouder, zoeter, harder, hechter, vaster, beschaafder, snooder, geschikter, bedaarder, wellevender, gepaster, welluidender.*

Schrijf die bijvoegelijke naamwoorden in den vorm van den stellenden trap.

Als ge oplet, kunt ge er door leeren, wanneer de sluitletter van een bijvoegelijk naamwoord *d* of *t* moet zijn.

Wat is de sluitletter van de volgende bijvoegelijke naamwoorden: *zwaar, schrander, naar, duur, ver, guur, dor, helder, donker.*

Wanneer de bijvoegelijke naamwoorden op een *r* eindigen, schrijft men een *d* tusschen den stam en den uitgang *er*.

Hoe wordt nu de vergrootende trap van die bijvoegelijke naamwoorden?

Verbeter de fouten in de volgende zinnen:

Piet is kleinder dan Jan. Dit dak is schuinder dan dat. Is uw zusje liefer dan mijn broertje? Ik geloof, dat de

vos looser is dan de kat. Mijn boterham is dunder dan de we. Uw huis is smalder dan het onze. Het licht is van daag felder dan gisteren. Het weér is stilder geworden.

§ 14.

Een jongen vergeleek de hoogte van drie huizen en zei: *ons huis is hoog; het huis er naast is hooger en het andere huis is het hoogste huis van de drie.*

Een jongen had drie touwen. Hij ging ze meten. Een daarvan was drie meters *lang*; het andere was een meter *langer* en het derde was een meter *langer* dan het tweede. Het derde was dus het *langste* touw.

Hoe veel dingen heeft die jongen vergeleken? Wat heeft hij van die dingen vergeleken?

In eèn mand waren tien appels; één was de *grootste*.

We hebben dus het woord *groot* veranderd, door er *st* achter te voegen, om daardoor aan te duiden, dat één appel de hoedanigheid groot in hooger mate bezit dan al de andere appels.

De vorm *grootst* van het bijvoegelijk naamwoord *groot* heet **overtreffende trap**. Over de *e* achter *st* spreken we later.

Nu kunt ge zeker van deze bijvoegelijke naamwoorden wel den vorm van den overtreffenden trap opschrijven. Doe het.

Stevig, klein, droog, bleek, mooi, smal, vlug, arbeidzaam, nederig, gelukkig, oprecht, werkzaam, traag, bekwaam, aangenaam.

Maak zinnen, waarin die bijvoegelijke naamwoorden in den overtreffenden trap staan.

Voorb. *Deze paal is stevig, die is steviger, maar die is de...*

Piet is vlijtig, Hein is vlijtiger, maar Dirk is de....

Uw hond is trouw; mijn hond is trouwer; die van Jan is de

§ 15

Zoek uit deze zinnen de bijvoegelijke naamwoorden en zeg in welken trap van vergelijking ze voorkomen.

Amsterdam is grooter dan Rotterdam. Rotterdam is kleiner dan Amsterdam. Amsterdam is de grootste stad van ons land. De aarde is grooter dan de maan; de zon is grooter dan de aarde; de zon is dus

Welk hemellichaam is het kleinste van de drie?

Hout is licht; kurk is lichter dan hout. IJzer is zwaarder dan hout. Van hout, kurk en ijzer is ijzer het zwaarste lichaam. Het zwaarste metaal is platina; het is zwaarder dan goud. Zilver is lichter dan goud.

Jan en Willem zijn even lang. De handen van Albert zijn kleiner dan die van Hendrik. Van al uw vingers is de pink de kleinste en de middelste vinger de langste. De horens van den bok zijn steviger dan die van de geit. De olifant is het grootste landdier; de muis is het kleinste viervoetige dier. De olifant is meer dan honderdmaal grooter dan de muis. Het licht van de zon is sterker dan dat van de maan. Het maanlicht is zwakker dan het zonlicht. Brood is voedzamer dan aardappelen; vleesch is voedzamer dan brood. Het vleesch is dus van die drie voedingsmiddelen het voedzaamste.

Gij hebt gezien, dat bij vergelijking hetzelfde ding nu eens groot, dan eens klein werd genoemd. Ge kunt den hond b.v. *groot* noemen, als ge hem vergelijkt met de mol, en *klein* als ge hem vergelijkt met het paard.

§ 15.

Schrijf van deze bijvoegelijke naamwoorden de vormen van den overtreffenden trap op, met het lidwoord *de* er voor en een zelfstandig naamwoord er achter.

Dwaas, boos, wijs.

b.v. *De dwaaste jongen.* Welke letter is weggelaten?

Van de bijvoegelijke naamwoorden *goed* en *kwaad* leer ik u de vormen van den vergrootenden en overtreffenden trap.

Goed wordt *beter* en *best*.

Kwaad wordt *erger* en *ergst*.

Voor het bijvoegelijk naamwoord *goed* was vroeger het woord *bat* of *bet* in gebruik. Kunt ge nu zeggen, waarom de vergrootende trap van *goed*, *beter* is. Welke letter is er in *best* uitgelaten?

Welk verschil is er in de beteekenis van deze zinnen:

Het water is ijskoud en het water is kouder dan ijs.

Dat pak goed is loodzwaar en dat goed is zwaarder dan lood.

Dat lint is vuurrood en dat lint is rooder dan vuur.

Dat linnen is sneeuw wit en dat linnen is witter dan sneeuw.

Wat is de beteekenis van de volgende bijvoegelijke naamwoorden: *ijskoud*, *loodzwaar*, *vierkant*, *vuurrood*, *sneeuw wit*. Ze laten geen trappen van vergelijking toe. Waarom niet, denkt ge?

§ 17.

Spel deze samengestelde bijvoegelijke naamwoorden: *lichtblauw*, *twistziek*, *goudgeel*, *leergierig*, *belangrijk*,

ijzersterk, goedkoop, eivol, edelmoedig, ijskoud, loodzwaar, koperkleurig, plaagziek, liefderijk, beeldschoon, zeegroen, aschgrauw.

Maak zinnen, waarin die woorden voorkomen.

Ontleed deze zinnen:

De muis knaagt. De muis is een knaagdier. De muis knaagt aan het hout. In de kast zit de muis. De kat vangt de muis. Vangt de kat de muis? De kat ving de muis in het kolenhok. De kat heeft de muis in haar klauwen. De kat sleept de muis voort. De muis is nu dood. De muizende kat mauwt niet. De kat heeft nu een lekker beetje aan de muis.

Welke zin is vragend geworden en van welke zinnen kunt ge de deelen omzetten, zonder dat het vragende zinnen worden?

§ 18.

Lees nu nog eens de volgende zinnen:

De tuinman snoeit de boomen. Keetje breid een kous. De meester onderwijst de leerlingen. De vogels verslinden rupsen. De poes eet de muis. Karel zingt een liedje. De boom draagt vruchten. Steenkolen delven de mijnwerkers.

Schrijf uit die zinnen nu eens op: *a.* het werkwoord, *b.* wie de werking verricht, *c.* wie de werking ondergaat.

Hier staat een voorbeeld:

De tuinman snoeit de boomen.

a. snoeit werkwoord.

b. de tuinman verricht de werking *snoeien*.

c. de boomen ondergaan de werking *snoeien*.

Als ge nu weder ontleedt, moet ge hetvoorwerp, dat de werking ondergaat, het **lijdend voorwerp** noemen,

ten minste, wanneer de persoon of zaak, die de handeling verricht, als onderwerp voorkomt. Anders niet. Ontleed nu de bovenstaande zinnen nog eens. We geven u hetzelfde voorbeeld van straks.

De tuinman snoeit de boomen.

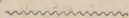
snoeit werkwoord.

de tuinman onderwerp.

snoeit de boomen . . gezegde.

de boomen lijdend voorwerp.

Schrijf 20 werkwoorden, die een lijdend voorwerp bij zich kunnen hebben, b.v. aardappelen *schillen*, gras *eten*, boomen *snoeien*; enz.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

TAALBOEKJE

VOOR DE

LAGERE SCHOLEN.

VEREENIGING

VAN

Spreek- en Stijloefeningen

EN

SPRAAKKUNST,

DOOR

J. DEN BROEDER en A. JANSEN,
HOOFDONDERWIJZERS TE ROTTERDAM.

TWEDE STUKJE. — TWEDE GEDEELTE.

Tweede Druk.

J. H. DUNK. — ROTTERDAM.
1874.

Wageningsche Boek- en Muziekdrukkerij.

EERSTE AFDEELING.

§ 19.

Lees dit:

De meester vraagde aan Willem: „*Wie heeft dat geschreven?*”

Willem antwoordde: „*Ik.*”

Zeg nu eens, wie Willem met *Ik* meent.

Als men alleen van zich zelve spreekt, zegt men: *Ik.*

Indien ge mij vertellen wilt, dat ge morgen naar Schiedam gaat, zegt ge: „*Ik ga morgen naar Schiedam.*”

Wie duidt *ik* in dien zin aan?

Onthoud dit:

Ik duidt den **spreker** aan.

De moeder van Anna zei tot haar: „*gij leest nog niet vlug.*”

Wie bedoelt de moeder hier met *gij*?

Als ik tegen u zeg: „*gij schrijft te gauw.*” Wie duidt het woord *gij* dan aan?

Gij duidt den **hoorder** aan. Men zegt *gij* tegen den-geen, tot wien men spreekt.

Zeg nu nog eens, wat ik u van de woordjes *ik* en *gij* heb geleerd.

§ 20.

Willem zei tegen Hein: „*ik zal u wat van den leeuw vertellen.*”

Hij begon dus: *De leeuw is een viervoetig roofdier. Hij leeft in de bosschen van Azië en Afrika. Des nachts gaat hij op roof uit.*

Met welk woordje heeft Willem tweemaal den *leeuw* aangeduid?

Zei Willem iets *tot den leeuw* of *van den leeuw*?

Als men van een dier of een mensch wat zegt, of van hem spreekt en zijn naam niet noemen wil, kan men het woordje *hij* gebruiken; maar niet altijd. Dit leer ik u nu.

Lees maar. *De leeuwin is niet zoo groot en sterk als de leeuw; zij heeft ook geen manen.*

Wie wordt in dien zin door het woordje *zij* aangeduid?

Om den leeuw aan te duiden heb ik het woordje *hij* gebruikt.

Met welk woordje heb ik de *leeuwin* aangewezen?

Voeg nu bij elk dezer zinnen nog een zin.

De boom is dood; hij

De bloem is verdord; zij

De man zag een jongen in het water vallen;

De vrouw hoorde haar kind schreien;

Welk woordje zult ge kiezen in plaats van *tijger*, om den *tijger* aan te duiden?

Voor *tijgerin*; voor *zanger*; voor *zangeres*; voor *heer*; voor *mevrouw*?

Lees dit: *als men van groote, sterke dieren of van boomen of steenen spreekt en den naam er niet van noemt, gebruikt men meestal het woordje hij om ze aan te duiden. Als men daarentegen van kleine, zwakke dieren of van bloemen, vruchten of andere deelen van planten spreekt, gebruikt men meestal daarvoor het woordje zij.*

Zult ge voor het woord *arend*, het woordje *hij* of *zij* kiezen? En voor *muis*, voor *eik*, voor *roos*, voor *diamant*?

De enkelvoudige zelfstandige naamwoorden, die men door het woordje *hij* vervangt, noemt men **mannelijk** en die door *zij* worden vervangen **vrouwelijk**.

B.v. Voor het woord *stoel* gebruikt men *hij*; voor *tafel*, *zij*; voor *tuin*, *hij*; voor *deur*, *zij*; voor *hoed*, *hij*; voor *pet*, *zij*; voor *arm*, *hij*; voor *hand*, *zij*; voor *vinger*, *hij*; voor *pink*, *zij*; voor *neus*, *hij*; voor *lip*, *zij*; voor *elleboog*, *hij*; voor *pols*, *zij*; enz.

Voeg hier een zin bij, die met het woordje *hij* of *zij* begint.

De kat is valsch;

De hond (m) huilt;

De koe is vet;

De beer bromt;

De melk (v) is versch;

De jongen is vlijtig;

De meid is ziek;

De kachel (m) brandt hard;

De zon (v) staat al laag;

De knaap speelt;

De pen (v) is stijf;

§ 21.

Hier staan twee zinnen. Lees ze oplettend. *Het schaap is een nuttig dier. Het verschaft aan den mensch wol, vleesch en vet.*

Welk woordje heb ik in den tweeden zin gebruikt om het *schaap* aan te duiden?

Er zijn veel woorden, die men door *het* kan vervangen.

Lees maar: *Het huis is bijna geheel afgebrand; het wordt verder afgebroken.*

Het schip is van stapel geloopt; het zal opgetuigd worden.

Het paard heeft een hoefijzer verloren; het moet naar den smid.

Het koren is rijp; het zal gesneden worden.

Als een zelfstandig naamwoord door het woordje *het* kan vervangen worden, noemt men het **onzijdig**.

Onthoud dit er bij. Men zegt: *het paard, het kalf, het dorp*.

Welk lidwoord staat vóór die zelfstandige naamwoorden?
Verzin eens tien onzijdige zelfstandige naamwoorden.

§ 22.

Ge hebt al wat geleerd van de woordjes: *ik, gij, hij, zij en het*. Die woordjes heeten **voornaamwoorden**, omdat zij een *persoon*, een *dier* of *ding* aanduiden, maar den naam er niet van noemen.

Er zijn nog meer zulke woordjes. Zie maar in deze zinnen.

Klaas zei: *Ik en Piet (wij) gaan naar Amsterdam*.

Wie duidde Klaas met het woordje „*wij*” aan?

Jan zei: *Ik en Hein en Gerrit (wij) hebben op school den hoogsten prijs gekregen*.

Wie duidde Jan nu met het woordje *wij* aan?

Wij is ook een **voornaamwoord**; het beteekent den spreker en anderen.

In plaats van *ik en gij komen*, zegt men ook: *wij komen*.

En voor *ik en hij gingen* ook: *wij gingen*.

Als ge zegt: *wij lezen*. Wie kan *wij* dan alzo aanduiden?

§ 23.

Nu nog wat over het woordje *gij*.

Als ik tot u zeggen wil, dat ge niet mooi schrijft, dan zeg ik: *gij* schrijft niet mooi. Dat hebt ge al geleerd.

Maar als ik ditzelfde tegen u en uw vriendje Piet beiden eens wilde zeggen, dan zou ik ook zeggen: *gij (ge) schrijft niet mooi*.

Dat voornaamwoord *gij* gebruikt men dus, wanneer men

tot één persoon spreekt, en ook wanneer men tot meer dan één persoon spreekt.

Vroeger gebruikte men dit voornaamwoord alleen voor het meervoud. Voor het enkelvoud gebruikte men *du*, dat uitgesproken werd als *doe*. In de alledaagsche spreektaal maakt men ook thans nog wel onderscheid. Men gebruikt *jij* (*je*) als men tot één persoon spreekt en *jullie* of *jelui* als men tot meer personen spreekt.

Willem! gij leest goed. Marie en Antje! gij moet rechtop zitten. Pieter, Koos, Jan! gij spreekt niet duidelijk.

Schrijf al de voornaamwoorden op, die ik u geleerd heb, en zeg: wie elk voornaamwoord kan aanduiden.

§ 24.

Jansje kwam van Leentje, Koosje en Heintje wat vertellen. Zij zei: *Zij (Leentje, Koosje en Heintje) hebben mijn broertje thuis gebracht.*

Door welk voornaamwoord duidde Jansje die drie meisjes aan?

Sprak Jansje over zich zelve, of vertelde zij wat van andere kinderen?

Welk voornaamwoord gebruiken wij dus om van anderen, waarvan we spreken, wat te vertellen?

: Voeg bij elk dezer zinnen nog een zin:

De vrouw is gevallen;

De vrouwen zijn ziek;

Mijn zuster vertrekt naar Gouda;

Mijn zusters vertrekken naar Gouda;

Zij kan dus enkelvoud of meervoud zijn. Zeg eens, in welke van die zinnen, zij enkelvoud is.

§ 25.

Leer dit: *ik* duidt den *spreker* aan; men noemt *ik* den **eersten persoon enkelvoud**. *Hij* duidt een ander aan dan den spreker en hoorder; men noemt *hij* den **derden persoon enkelvoud**. *Zij* en *het* ook.

Wij duidt den *spreker* en *anderen* aan; men noemt *wij* den **eersten persoon meervoud**.

Gij duidt den *hoorder* en *een ander of anderen* aan; men noemt *gij* den **tweeden persoon meervoud**.

Zij duidt *anderen* aan dan den spreker en hoorder; men noemt *zij* in dit geval den **derden persoon meervoud**.

Ik, *hij*, *zij*, *het*, *wij*, *gij* en *zij* heeten **persoonlijke voornaamwoorden**, omdat zij den *spreker*, den *hoorder* en *anderen* aanduiden, waarvan men spreekt.

§ 26.

Er zijn nog meer persoonlijke voornaamwoorden. Hier staan ze: *mij*, *hem*, *haar*, *het*, *ons*, *u*, *je*, *hen*, *ze*.

Zoek ze uit deze zinnen op en zeg wie ze aanduiden.

Ik dank u. Gij stoot mij. Ik riep Willem; hij kwam dadelijk. Ik gaf hem een peer (vr.); hij at haar lekkertjes op. Karel, Willem en ik gaan morgen naar Scheveningen; wij vertrekken met den eersten trein. Mijn oom was er ook; hij ontmoette ons. Kato en Anna! ik zal u (je) wat vertellen. Moeder heeft mij drie peren gegeven en voor u ook. Karel en Willem moeten thuis komen; maar ik zie hen niet. Kornelia en Jakoba komen morgen weer thuis; ik ga haar (ze) afhalen. Het geitje was zoo even nog hier; nu is het weg; ik zal het gaan opzoeken.

§ 27.

Lees dit: Voor *gij* zegt men ook *ge*, *je* of *jij*; voor *mij* — *me*. Voor *wij* — *we*, ook *wullie*; voor *gij* (meervoud) — *jullie*; voor *u* — *jou*; voor *zij* — *ze* of *zullie*; voor *hen* — *ze*; voor *haar* — *ze*.

Arnold zei tegen Piet: „*Je hindert me.*” „*Jij doet het,*” hernam Piet. *Ik ken jou, (je, u,) deugniet! Wij gaan uit; jullie niet. We komen om 10 uren terug.*

Ik zag de menschen; ze waren verarmd. Moeder gaf ze wat brood en kleederen.

Wijs al de persoonlijke voornaamwoorden aan, die in die zinnen voorkomen, met opgave, of ze 1^e, 2^e of 3^e persoon enkel- of meervoud zijn.

§ 28.

Schrijf deze werkwoorden op uw lei over: *leeren, loopen, springen, zingen, zwijgen, buigen, hooren, zaaien, slijpen.*

Schrijf ze er nu zoo naast: *lee-ren.*

Ieder werkwoord is nu in twee deelen verdeeld; die hebben ieder een naam. Van het werkwoord *leeren* heet *leer* de **stam**; en heet de **uitgang**.

Noem ook van de overige werkwoorden den stam en den uitgang op.

Als Piet bezig is met leeren en ik vraag hem, wat hij doet, dan zal hij zeggen: *ik leer.*

Als ik tot u zeg, dat ge bezig zijt met leeren, dan zeg ik: *gij leert.*

Als ik het van Willem tegen u zeg, dan zeg ik: *Willem (hij) leert.*

Welken persoon hebben we *ik* genoemd?

”	”	”	”	<i>gij</i>	”
”	”	”	”	<i>hij</i>	”

Als ge zegt: *ik leer*, dan noemen we den vorm *leer* ook **1^e persoon**. Die *vorm* is gelijk aan den stam van het werkwoord.

De vorm *leert*, die bij *hij* komt, heet **3^e persoon**.

Die vorm bestaat uit den stam *leer* met een *t* er achter.

Zie maar: *hij leert*. Die *t* heet **persoonsuitgang**.

Zeg, waaruit die vorm van het werkwoord bestaat.

Schrijf van de boven opgegeven werkwoorden de vormen van den 1sten en 3den persoon enkelvoud op, met een voornaamwoord als onderwerp er bij.

Vorb. ik loop.

hij loopt.

§ 29.

De vormen van den 1sten, 2den en 3den persoon meêrvoud van het werkwoord *leeren* zijn:

Wij *leeren* — *leer* (stam) en *en* (persoonsuitgang.)

Gij *leert* — *leer* „ „ *t* „

Zij *leeren* — *leer* „ „ *en* „

Geef de verschillende personen van de werkwoorden op, die in de volgende zinnen voorkomen.

Ik roep; gij denkt; de man (hij) zorgt; wij werken; gij zingt; zij (de mannen) schuilen; zij (de vrouw) waakt; het schaap (het) blaast; de voerman slaapt; de voertlieden slapen.

Noem van de volgende werkwoorden den stam en den uitgang: *wenden, vinden, schelden, houden, rijden, bieden, antwoorden, glijden* en *bidden*.

Verbeter de fouten in deze zinnen.

Ik hou niet van leegzitten. Hij zend nieuwe haring. Gij houdt niet van gepraat. Wij rijde naar huis. Zij (de vrouw) hoord niet. Zij (de mannen) trekken den wagen. De man red den knaap. Willem snijd een appel door.

§ 30.

Schrijf van de volgende werkwoorden den stam en den uitgang afzonderlijk: *gieten, smelten, fluiten, vlieden, stooten, binden, sluiten, lijden en smijten.*

Maak zinnen, waarin de 1ste en 3de persoon enkelvoud en de 2de persoon meervoud van bovenstaande werkwoorden voorkomen.

Vorb. *Ik giet de melk uit de kan.*

Hij begiet de bloemen in den tuin. *

Gij giet het water buiten de ton.

Ga zoo voort; maar zeg eerst waarom al die vormen eender zijn. Welke uitgangen zijn weggelaten? Waarom zou dat wezen, denkt ge?

Zal dat met *vlieden, binden* en *lijden* ook zoo zijn?

§ 31.

Hier staan werkwoorden, waarbij wat nieuws is op te merken: *leven, blijven, drijven, zwerven, schrijven.*

Ik heb u geleerd dat, als ge van het werkwoord den uitgang *en* afdoet, ge dan den stam overhoudt.

Als we zoo doen met het werkwoord *leven*, dan houden we voor den stam over *lev*. Men zegt en schrijft daarvoor *leef*.

Ik zeg u, waarom dit zoo is. De *v* komt niet als sluitletter voor; daartoe is zij te zacht; de *f* komt voor haar in de plaats, en als de lettergreep gesloten is en de *e* volkomen of helder klinkt, schrijft men twee *e*'s. Die *f* heet *onecht*.

Waarom, denkt ge?

Schrijf nu den stam van de andere werkwoorden op.

Van *vreezen* is de stam *vrees*. Waarom niet *vreez*?

Hoe zal de stam zijn van de volgende werkwoorden: *genezen, lezen, verbazen, kiezen, loozen*?

Hoe zal de stam zijn van: *haken, waken, vuren, boren, verduren, wreken*? De klinker moet verdubbeld worden.

Waarom, denkt ge?

§ 32.

Lees de volgende zinnen eens:

Ik leer mijn les en ik leerde mijn les.

Hij leert zijn les en hij leerde zijn les.

Wij leeren onze les en wij leerden onze les.

Gij leert uw les en gij leerdet uw les.

Zij leeren hun les en zij leerden hun les.

Wanneer zult ge zeggen: *ik leer mijn les*, als ge het doet of als ge het op een anderen tijd deedt?

En wanneer zult ge zeggen: *ik leerde mijn les*, als ge het doet, of het reeds op een anderen tijd deedt?

De voorste vormen zijn vormen van den **tegenwoordigen tijd**.

De andere vormen zijn vormen van den **verleden tijd**.

Schrijf de vormen van den tegenwoordigen tijd van het werkwoord *spelen* op.

En nu die van den verleden tijd van hetzelfde werkwoord.

§ 33.

We gaan die vormen van den verleden tijd eens bekijken.

Het woord *leerde* bestaat uit twee deelen: *leer* en *de*.

Leer, weet ge, heet de *stam*; *de* heet **tijdsuitgang**.

Ge zult wel begrijpen, waarom. Denk maar eens, wat er door wordt aangewezen.

De derde persoon *leerde* is gelijk aan den eersten persoon. Noem er maar eens de deelen van op.

Een persoonsuitgang is er niet bij.

De derde persoon enkelvoud van den tegenwoordigen tijd heeft wel een persoonsuitgang. Welken?

De eerste persoon meervoud is *leerden*. De stam is *leer*, de tijdsuitgang is *de*. De persoonsuitgang is *n*. Waarom geen *en*? Dit zult ge wel kunnen raden, als ge maar denkt aan den meervoudsvorm van het zelfstandig naamwoord *hoogte*. Waarom plaatsen we daar geen *en* achter?

Zeg gij nu eens uit welke deelen de vormen *leerdet* en *leerden* van den 2den en 3den persoon meervoud bestaan.

Schrijf den verleden tijd op van de werkwoorden: *hooren*, *zaaien* en *beloonen*; maar in zinnen b.v.

Ik hoorde naar den raad van mijn ouders.

Hij hoorde naar de bede van den armen man, enz.

Nu nog wat: ik *hoorde* wil zeggen; ik *hoor deed* dat beteekent: *het hooren is nu voorbij*.

Ontleed die twee zinnen.

§ 34.

Schrijf 10 werkwoorden op, waar ge achter den stam *de* moet voegen om den verleden tijd te vormen.

Ge kunt evenwel niet altijd met *de* achter den stam te voegen den verleden tijd maken.

Zie maar: de 1e persoon van den verleden tijd van *plukken* is: *ik plukte*.

Gisteren plukte ik een bloempje in den tuin.

Dat we zeggen *plukte* en niet *plukde* komt door de *k*. Die *k*, hebt ge geleerd, is een scherpe medeklinker en die verscherpt de *d* van *de* tot *t*. *De* wordt dus *te*.

Dat is ook het geval bij de werkwoorden, waarvan de stam op *f* (echte) *ch*, *p*, *t* of *s* (echte) eindigt.

Hoe is de 3de persoon van den verleden tijd van het werkwoord *blaffen*.

Van	<i>lachen</i>	is	de	1ste	persoon	enkelvoud	<i>lachte</i> .
„	<i>happen</i>	„	„	„	„	„	<i>hapte</i> ,
„	<i>missen</i>	„	„	„	„	„	<i>miste</i> .
„	<i>praten</i>	„	„	„	„	„	<i>praatte</i> .

Schrijf van de volgende werkwoorden den verleden tijd op: *twisten*, *verplichten*, *tasten*, *wachten*, *dooden*, *braden*, *verbreeden*, *verbreiden*.

Wat is de stam van *redden*? Als we van dit werkw. den 1sten en 3den persoon meervoud van den verleden tijd schrijven, zooals we het boven geleerd hebben, hoe worden die dan?

Wat is de 1ste en 3de persoon meervoud van den tegenwoordigen tijd van dit werkwoord?

Omdat de vormen van den verleden tijd niet gelijk zouden zijn aan die van den tegenwoordigen tijd, schrijft men in den verleden tijd den tijdsuitgang ook wel dubbel. Hoe worden die dan?

Hoe is de verleden tijd van de werkwoorden: *schudden*, *vatten*, *zetten*?

Al de werkwoorden, die in den verleden tijd den tijdsuitgang *de* of *te* hebben, heeten **zwakke werkwoorden**.

§ 35.

Verbeter in deze zinnen de fouten.

Piet viel door het ijs; zijn broer wende alle pogingen aan om hem er uit te helpen; maar het bate niet. Gelukkig daagde er nog tijdig hulp. Een schipper zag het gevaar, waarin Piet verkeerde; begaf zich op het ijs en reddden den drenkeling. Zijn broer was intusschen naar huis gelopen om zijn moeder te halen.

Men kan begrijpen, hoe die ontstelden; maar ook hoe blijde zij was, toen zij Piet zag. Deze liep te klappertan-

den, spoede zich naar huis, kleede zich uit en begaf zich te bed, maar Piet was den anderen dag ziek en nog al erg ook. — Toen Piet weer beter was, wachte hij zich wel zich zoo roekeloos in gevaar te begeven. Hij ging wel op het ijs, maar eerst dan, als zijn ouders het hem veroorloofde.

Schrijf al de zwakke werkwoorden op, die in die zinnen voorkomen.

§ 36.

Ontleed deze zinnen:

Gisteren leerde ik in de school drie lessen.

Jan teekende onlangs een mooie kaart van ons land.

Hij en ik hoorden hen in den tuin en op de plaats.

Zij laadden snel hun geweer.

Wij lachten om de grap van Jan.

Onder den boom rustte ik uit.

Op deze plaats wachtte ik op mijn broeder en mijn zuster.

Gij ontmoettet ons op het plein bij de kerk.

De vlag wapperde van den toren en van het stadhuis.

Hij verblijdde ons met dit boekgeschenk.

Schrijf al de werkwoorden op, die in deze zinnen voorkomen, en zeg in welken tijd zij staan.

Ook de persoonlijke voornaamwoorden en zeg welken persoon zij aanduiden.

§ 37.

Schrijf al de vormen van den tegenwoordigen tijd van het werkwoord *zingen* op en zeg dan uit welke deelen zij bestaan.

Zeg nu eens, hoe ge den verleden tijd van het werkwoord *leeren* hebt gevormd.

Dat is bij het werkwoord *zingen* heel anders.

Zie maar eens in deze zinnen.

Verleden tijd.

1. p. enk. *Ik zong het eerst.*

3. „ „ *Mijn broeder zong te luid.*

1. p. meerv. *Wij zongen samen de eerste partij.*

2. „ „ *Gij en uw vriend zongt de tweede partij.*

3. „ „ *Zij (de vogeltjes) zongen in de takken hun avondlied.*

Vergelijk eens de vormen van het werkwoord *zingen* van den tegenw. tijd met die van den verl. tijd en zeg het verschil.

Is de tijdsuitgang *de* achter den stam gevoegd, zoo als bij *leeren*?

Leer dit: *Werkwoorden, die in den verleden tijd geen tijdsuitgang hebben, heeten sterke werkwoorden.*

Schrijf nu de vormen op van het werkwoord *vinden* in den tegenwoordigen en den verleden tijd, maar in zinnen.

B.v. *Ik vind dat boek heel mooi.*

Ga zoo voort.

§ 38.

Hier staan een aantal sterke werkwoorden. Zeg er den verleden tijd van :

Nemen, breken, lezen, spreken, treden, eten, geven.

Voorb.

Verl. tijd.

1ste pers. enk. ik *nam.*

2de „ „ *ontbreekt.*

3de „ „ *hij nam.*

1ste pers. meerv. wij *namen.*

2de „ „ *gij naamt.*

3de „ „ *zij namen.*

Hoe is de *a* in het enkelvoud en hoe in het meervoud
Dat is zoo bij al de opgegeven werkwoorden.

§ 39.

Nu leer ik u wat van de *e*'s in *leeren* en in *nemen*.

Hoeveel *e*'s staan er in *lee* en hoeveel in *ne*?

De *ee* in *lee* heet **scherp**, en in *ne* **zacht**.

De *e* in sterke werkwoorden is zacht, uitgezonderd in *heeten*. De zachte *e*, in open lettergrepen, stelt men door één *e* voor.

Verzin vijf sterke werkwoorden met een *e* in den stam.

Leer dit: *in alle woorden, waarin de E met een anderen klinker afwisselt, is zij zacht.*

Zie: voor *zeven* zegt men wel eens *zeuven*, voor *deze*, *deuze* (*dit*).

„ *schip* zegt men *scheep*; meervoud *schepen*.

„ *stad* „ „ *stede*; „ *steden*.

„ *ketting* „ „ *keten*.

Nu nog wat: van *spreken* is het woord *spreker* afgeleid.

„ *geven* „ „ „ *gever* „

„ *lezen* „ „ „ *lezer* „

In al de woorden, van sterke werkwoorden afgeleid, is de e ook zacht en schrijft men dus ook maar één e.

§ 40.

Wat ge van de tweeërlei *e*'s geleerd hebt, geldt ook voor de *o*.

Komen is een sterk werkwoord. Hoeveel *o*'s zijn in de eerste lettergreep? Die *o* is zacht. De *o* in sterke werkw. is zacht behalve in *loopen* en *stooten*. Ook in woorden, die van sterke werkwoorden afgeleid zijn, is de *o* zacht.

Schrijf maar eens den verleden tijd van deze sterke werkwoorden op: *bieden*, *buigen*, *schieten*, *wegen*, *scheren*.

Denk niet, dat de *e* en *o*, die in zwakke werkwoorden

voorkomen, altijd scherp zijn. Zie maar eens: *leven, streven, beven, deren, weren, keren, (vegen).*

Koken, loven, pogen, stoven, schromen zijn alle zwakke werkwoorden en welke *e* of *o* komt er in voor?

Hoe is de *o* in het werkwoord *vergrooten*?

Leer dit: *de o is zacht in woorden, waarin zij afwisselt met de eu.*

Voor *wonen* hoort men wel eens *weunen*.

„ *koning* „ „ „ „ „ *keuning*.

Zeg eens het meervoud van *hof*, van *gebod*, *lot*. In het meervoud van die woorden is de *o* ook zachthelder.

Vergelijk deze woorden, en zeg welke *o* er in is. *Kolen* (steen) en *koolen* (groente); *toon* (laten zien) en *tonen* (geluid); *ophoopen* en *hopen* (verwachten).

Kunt ge onderscheid in de uitspraak van die *o*'s hooren?

§ 41.

Hier staan nog meer sterke werkwoorden: *blijven, vrijzen, slijpen, glijden, strijden, rijzen*, (naar omhoog gaan).

Zeg er den verleden tijd van.

Noem nog eenige werkwoorden met *ij* in den stam.

Zijn de volgende werkwoorden sterk of zwak? *peinzen, peilen, reizen*, (naar een andere plaats gaan) *zeilen, dweilen*.

Zie nu, of ge zelf den spelregel kunt vinden voor de *ij* in werkwoorden.

De *ij* is eigenlijk de dubbele *i*; in eenige provinciën van ons land zegt men voor *schrijven, schriiven*, voor *glijden, gliiden*. Zie of de volgende werkwoorden zwak of sterk zijn: *wijden, bevrijden, vlijen* (voegen) *vijlen, twijfelen*.

Wat kunt ge uit de spelling van die werkwoorden leeren?

§ 42.

Schrijf deze zinnen over met het werkwoord in den verleden tijd:

De boer melkt gewoonlijk tweemaal per dag zijn koeien.

De steek van de bij zwelt op.

Ik bederf bij ongeluk dit nette schrift.

De reizigers sterven stellig op die gevaarlijke reis.

Zij komen op den bepaalden tijd terug.

Gij scheert de schapen in de lente en in den herfst.

Ik zie mijn broeder nergens.

Meet gij met de oude el of met den meter?

Gij vergeet altijd uw gereedschap.

Hij knijpt de kat in den donker.

Wij schrijven brieven aan onze vrienden.

De soldaten schieten met los kruit.

Zindelijke kinderen wasschen dikwijls hun handen.

De veldheer hangt de veroverde standaards in de groote zaal op.

Het kind slaapt gerust in de schaduw van den boom.

Zet die zinnen om. Ontleed ze.

§ 43.

Lees dezen zin: *Ik ga van middag wandelen.*

Zeg eens, hoeveel werkwoorden in dien zin voorkomen.

Welk werkwoord zegt iets van het onderwerp? *ga* of *wandelen*?

Het werkwoord *wandelen* zegt in dezen zin alleen maar, wat er gedaan wordt en niet wie het doet.

Als een werkwoord zóó in een zin voorkomt, zegt men, dat het in de **onbepaalde wijs** staat. Uit welke deelen bestaat een werkwoord in de onbepaalde wijs?

Zie eens, of er in de volgende zinnen werkwoorden voorkomen in de onbepaalde wijs.

Ik leer teekenen. Gij hoort vertellen. Hij zag u komen. Wij leeren haken. De boeren beploegen het land. Ik zag van morgen de zon opgaan. Ik kom van middag eten.

Somtijds komt het woordje *te* vóór het werkwoord, dat in de onbepaalde wijs staat. Lees maar: *Ik stond naar dat schip te kijken. Zij begonnen hevig te kijken. De kinderen schenen te slapen. Ik hoop lang bij u te blijven.*

Schrijf nu eenige zinnen, waarin een werkwoord voorkomt in de onbepaalde wijs met en zonder *te*.

§ 44.

Somtijds komen voor het werkwoord in de onbepaalde wijs de voorzetsels *om te*: b.v. *Wij eten om te leven; maar wij leven niet om te eten. Ik kom om u te zien. Wij deden een wandeling om te genieten van de schoone natuur.*

Schrijf gij ook eens drie zinnen, waarin die woordjes zóó voorkomen.

Nu nog wat anders van de onbepaalde wijs der werkwoorden.

Lees dezen zin maar eens: *Gissen doet wel eens missen.* In dezen zin is *gissen* het onderwerp. Waarom?

Wat is het onderwerp in dezen zin: *Spelen is een geliefkoosde bezigheid van knapen en meisjes.*

Schrijf 6 zinnen, waarin de onbepaalde wijs van een werkwoord als onderwerp voorkomt.

Ik kan ook het lidwoord *het* voor het werkwoord in de onbepaalde wijs zetten. B.v. *Het schrijven stelt ons in staat met een verwijderden vriend van gedachten te wisselen.*

Zouden we het woord *schrijven* nu nog wel een werkwoord noemen?

We zullen later leeren, dat ook wel andere woorden

b.v. bijvoegelijke naamwoorden als zelfstandige naamwoorden kunnen voorkomen.

§ 45.

Lees deze zinnen: *De meid, aardappelen schillende, sneed in haar vinger.* Wie was *schillende*?

Van wie zegt het woord *schillende* dus iets?

Van welk werkwoord is *schillende* een vorm?

Men noemt dien vorm *schillende* een **bedrijvend deelwoord**, omdat het aanduidt, dat de meid het *schillen* doet, dus in *bedrijf* is.

Zeg eens, hoe het gevormd is.

Schrijf van deze werkwoorden het bedrijvend deelwoord op: *eten, slapen, vertellen, bevochtigen, rammelen, stotteren* en *trommelen*.

In dezen zin komt nog een vorm van *schillen* voor.

De aardappelen, door de meid geschild en gewasschen, worden op het vuur gezet.

In dezen zin duidt *geschild* aan, dat de aardappelen het *schillen* hebben ondergaan. Derhalve, dat zij niet in *handelenden*, maar in *lijdenden toestand* waren.

Geschild heet dan ook **lijdend** deelwoord.

Hoe is *geschild* gevormd? Ik help u even. Hoe zoudt gij *ge* noemen, hoe *schil* en hoe de *d*?

Men kan ook *schillende* een **tegenwoordig deelwoord** noemen; want de meid was *schillende* tijdens het *schillen* en *geschild* noemt men ook een **verleden deelwoord**, omdat de aardappelen *geschild* waren *na* het *schillen*.

§ 46.

De bedrijvende deelwoorden worden van bijna alle werkwoorden op dezelfde wijze gevormd.

Noem nog eens van deze werkwoorden die vormen op: *drinken, zien, werken, springen, besproeien, wasschen, bidden, verblijden, opstapelen, afbreken, vergeten.*

De lijdende deelwoorden verschillen. Zie: van *lezen* is het lijdend deelwoord *gelezen* en van *leeren*, *geleerd*.

Is *lezen* een sterk of zwak werkwoord? En *leeren*?

Leer dit: Lijdende deelwoorden van zwakke werkwoorden worden gevormd door *ge* voor den stam en *d* of *t* achter den stam te voegen.

Leer dit er bij: Als de stam van een zwak werkwoord op de echte *f*, op *ch*, op *k*, op *p* of de echte *s* eindigt, is de uitgang van het lijdend deelwoord een *t*. Als de stam op *d* of *t* eindigt, komt er geen uitgang achter. Waarom niet, denkt ge?

Schrijf van deze werkwoorden de deelwoorden op: *spreken, loopen, raden, wandelen, springen, bijten, trekken, drukken, winden, winnen, wasschen, liggen, leggen, zitten, zetten, reizen, rijzen, lijden, leiden, vellen, vallen.*

Voorb. *Spreken, sprekende, gesproken.*

Maak zinnen, waarin de deelwoorden van die werkwoorden voorkomen.

§ 47.

Welke zijn de deelwoorden van deze werkwoorden: *be-reiden, gelukken, zich erbarmen, herinneren, ontzetten, verbranden, betreuren, mistrouwen?*

En ook van deze: *bijstaan, toezien, naschrijven, heen-zenden, samenstellen, oprijzen, inzamelen, afmaken, voort-trekken, achterhouden, aanvallen.*

Maak van deze werkwoorden zinnen, met vormen van den tegenwoordigen tijd.

Voorb. *Ik sta mijn vriend altijd bij.* Waar staan nu

de voorvoegsels? In de zinnen, die ge gemaakt hebt, zijn de woordjes *bij*, *toe*, *na* enz. bijwoorden.

Geef het verschil in beteekenis op van de deelwoorden, van dezelfde werkwoorden gevormd, die in de volgende zinnen voorkomen :

Piet hoopte verhoogd te worden; maar hij heeft zich deerlijk misrekend.

Piet kreeg drie sommen op; maar hij heeft in alle drie misgerekend.

Mietje heeft hare snoepzucht overwonnen.

Die werkman heeft dezen zomer een aardig duitje overgewonnen.

De baláns was valsch; de waren zijn overgewogen.

Die menschen hebben de zaak goed overwogen.

De zon is prachtig ondergegaan.

Die soldaat heeft veel smarten ondergaan.

Maak zinnen, waarin de volgende werkwoorden voorkomen, zoo als boven: *dóórzien* en *doorzien*; *misdoen* en *misdoén*; *óvertrekken* en *overtrékken*; *wéderstaan* en *wederstáan*; *óverleggen* en *overléggen*.

Kunt ge bij het uitspreken dier woorden hooren, welke van die voorvoegsels **scheidbaar** en welke **onscheidbaar** met het werkwoord verbonden zijn?

Geef de beteekenis van die werkwoorden eens op.

§ 48.

Hier staan de vormen van den tegenwoordigen tijd van het werkwoord *hebben*.

ik heb.

wij hebben.

hij heeft.

gij hebt.

zij hebben.

Zie eens, hoe ds 3de persoon gevormd is. Dat is anders dan bij de werkwoorden, die we al behandeld hebben.

Men noemt daarom de vervoeging van het werkwoord *hebben* **onregelmatig**.

Eveneens is het met de vormen van den verleden tijd. Zie maar :

ik *had*.

wij *hadden*.

hij *had*.

gij *hadt*.

zij *hadden*.

We hebben die vormen noodig om wat anders te leeren.

Schrijf of zeg al de vormen van den tegenwoordigen tijd van *leeren*.

Lees deze zinnen: *Ik leer mijn les en ik heb mijn les geleerd*.

In den eersten zin duidt de vorm van het werkwoord *leeren* aan, dat het leeren door u *gedaan wordt op het oogenblik, waarvan ge spreekt*.

In den tweeden zin wordt gezegd; dat het leeren door u *voleind (gedaan) is op het oogenblik, waarvan ge spreekt*.

Den vorm van het werkwoord *leeren* in den eersten zin zullen wij **den eersten tegenw. tijd**, en dien in den tweeden zin **den tweeden tegenw. tijd** noemen.

Waaruit bestaat de vorm van *leeren* in den tweeden tegenwoordigen tijd?

Men noemt dit een **samengestelden vorm**. Waarom?

Schrijf van deze werkwoorden den eersten en tweeden tegenw. tijd op: *rekenen, lezen, tellen, schrijven*.

Maak zinnen, waarin de 3de persoon enkelvoud in den tweeden tegenw. tijd voorkomt.

§ 49.

Ge hebt nu al tweeërlei tegenw. tijd leeren kennen. Ik ga nu hetzelfde van den verleden tijd leeren.

Lees deze zinnen :

Ik leerde gisteren avond te zes uren mijn les.

Ik had gisteren avond te zes uren mijn les geleerd.

De vorm *leerde* in den eersten zin duidt aan, dat ge in een verleden tijd nog bezig waart met leeren; de vorm *had geleerd* beteekent, dat het leeren in een verleden tijd voleind was.

In den eersten zin staat het werkwoord in den **eersten verleden tijd** en in den tweeden zin in den **tweeden verleden tijd**.

Waaruit bestaat de tweede verleden tijd?

Schrijf van de volgende werkwoorden den eersten en tweeden verleden tijd op: *lezen, rekenen, tellen, schrijven*.

Maak zinnen, waarin die vormen voorkomen.

§ 50.

Schrijf van het werkwoord *zingen* de vormen op van de vier tijden, die ge nu kent, en zeg de beteekenis van die tijden.

Het werkwoord *hebben* heet, als het gebruikt wordt, om samengestelde tijden te vormen, **hulpwerkwoord**.

Zeg nu eens in welke van de volgende zinnen *hebben* een hulpwerkwoord is en in welke niet.

Ik had maar drie centen over. Ik heb mijn les drie-maal gelezen. Hij heeft Dirk aan zijn sommen geholpen. Wij hebben genoeg tijd om te leeren. Gisteren had mijn neef uw brief nog niet ontvangen. De leeuw heeft manen, de leeuw niet. Het rund heeft zijn horens ter verdediging tegen zijn vijanden. Wij hebben van u niets te eischen. Ik heb een uur geloopen zonder rusten. Mijn broer heeft op den tocht gestaan; hij heeft nu de koorts. Mijn moeder heeft den geneesheer gehaald.

Geef op in welke tijden de werkw. staan, die in die zinnen voorkomen.

§ 51.

Er zijn nog andere werkwoorden, die we als hulpwerkwoorden noodig hebben. Hier staat er een: *zullen*.

Zie hier de vormen van den

Eersten tegenw. tijd en van den eersten verl. tijd.

ik <i>zal</i> .	ik <i>zoude</i> of <i>zou</i> .
hij <i>zal</i> .	hij <i>zoude</i> of <i>zou</i> .
wij <i>zullen</i>	wij <i>zouden</i> .
gij <i>zult</i>	gij <i>zoudet</i> of <i>zoudt</i> .
zij <i>zullen</i>	zij <i>zouden</i> .

Welken persoonsuitgang mist ge in den tegenwoordigen tijd?

Lees nu eens dezen zin:

Ik zal van middag met u spelen.

De vorm *zal spelen* duidt aan, dat het spelen ten opzichte van het oogenblik, waarop men spreekt, nog toekomstig is; dat wil zeggen nog gebeuren moet.

Wij zullen dien vorm: *zal spelen* den **derden tegenwoordigen tijd** van *spelen* noemen.

In welken tijd staat het hulpwerkwoord en hoe heet de vorm van het werkwoord *spelen* in dien tijd?

Zeg nu, hoe de 3de tegenw. tijd gevormd wordt.

§ 52.

Lees dezen zin: *Ik zal van middag met u gespeeld hebben.*

In dien zin komt ook een samengestelde tijd van *spelen* voor.

Zeg, waaruit de vorm „*zal gespeeld hebben*” bestaat.

Die vorm beteekent, dat het *spelen* ten opzichte van het oogenblik, waarop men spreekt, nog toekomstig is, maar gedaan zal zijn op een bepaalden tijd.

Wij noemen dien vorm den **vierden tegenwoordigen tijd**.

Schrijf van de werkwoorden *hooren* en *spreken* al de vormen op van de tijden, die ge al geleerd hebt, in kleine zinnen met een persoonlijk voornaamwoord als onderwerp.

§ 53.

Geef op in welken tijd de werkwoorden in deze zinnen voorkomen:

Ik zal van middag mijn les schrijven. Gisteren zag ik veel vreemdelingen. Ik werk iederen avond van half zes tot zeven uren. Koning Willem II stierf in 1849. Wij hadden al ons werk klaar, toen Hendrik bij ons kwam. Hoe laat zult ge gegeten hebben? Ik weet niet, hoe laat ik van middag zal eten. Ik heb een fraai boekgeschenk gekregen. Hendrik heeft er al in gelezen. Ik zal het van daag uitlezen. Ik wacht mijn vriend. Ik wachtte sinds twee dagen mijn vriend. Ik heb mijn vriend al twee dagen te vergeefs gewacht. Ik had u te vergeefs gewacht, vriend! Ik zal niet zoo lang meer wachten. Ik zal zoo wat een uur gewacht hebben.

Zoek uit die zinnen de zelfstandige naamwoorden en de persoonlijke voornaamwoorden.

§ 54.

De eerste verleden tijd van zullen is *zou* of *zoude*.

Men gebruikt dien vorm ook als hulpwerkwoord.

Lees maar: *Ik zou spelen* en *Ik zou gespeeld hebben*.

Ge kunt nu wel zeggen, waaruit die vormen bestaan.

Ik zou gisteren spelen duidt aan, dat het spelen in een verleden tijd nog gedaan moest worden. Wij noemen dien vorm: **derden verleden tijd**.

Ik zou gisteren middag gespeeld hebben duidt aan, dat ge het spelen, dat in een verleden tijd nog toekomstig was, gedaan hebt op een bepaalden tijd.

Wij noemen dien tijd: den **vierden verleden tijd**.

Schrijf nu van het werkw. *spelen* al de vormen op. Eerst van de vier tegenwoordige, dan van de vier verleden tijden.

Zeg of schrijf nu eens al de vormen van het werkw. *zingen* op, in al de tijden, die ge nu geleerd hebt, maar in volzinnen met bepalingen bij het gezegde.

§ 55.

Lees deze zinnen: *De jongen leert vlijtig. Leer vlijtig, jongen! Vlijtig leere de jongen.*

In den eersten zin wordt gezegd, dat de jongen werkelijk vlijtig leert; in den tweeden zin wordt tegen den jongen gezegd, dat hij vlijtig leeren moet; in den derden zin wordt de wensch uitgesproken, dat hij het doen zal.

Voor die verschillende vormen, die, zoo als ge ziet, ieder wat bijzonders uitdrukken, zijn weder verschillende namen.

Den eersten vorm noemt men de **aantoonende wijs**.

Den tweeden „ „ „ „ **gebiedende wijs**.

Den derden „ „ „ „ **aanvoegende wijs**.

Wijs in de volgende zinnen aan, in welke wijs het werkwoord staat.

God behoede u. Houd uw woord. Schrijf dit werk over. Willem schrijft zijn les. Wij werken met inspanning. Werk steeds met inspanning. Werk zooveel gij kunt. Hij werke daar even als hier. Gij hebt geduld. Heb geduld. Lang leve de Koning! Leef lang, Koning!

De Koning leeft lang. Ik zie goed naar het bord. Zie gij maar goed naar het bord.

§ 56.

Van de gebiedende wijs leer ik u nog wat.

Lees dit eerst. *Vriendje! hoor eens naar mij. Vriendjes! hoort eens naar mij.*

Let eens op den vorm van het werkwoord in beide zinnen. Welk verschil merkt ge daarin op?

Wat zou er door dien verschillenden vorm worden aangeduid?

Waarom wordt het onderwerp bij het werkwoord in de geb. wijs weggelaten, denkt ge?

Ontleed deze zinnen: *Luister. Luistert. Spreek zacht. Spreek niet te luid. Spreek geen kwaad. Spreek geen kwaad van anderen. Vergeet van middag uw boek niet. Jan! vergeet morgen uw werk niet. Heeft Jan van morgen zijn werk weér vergeten. Ik zal morgen mijn werk niet vergeten. Wij vergaten gisteren onze brieventasschen.*

Geef op in welke wijs en in welken tijd de werkwoorden staan, die in die zinnen voorkomen.

§ 57.

Ontleed deze zinnen: *Schrijf, Willem! Schrijft, jongens! Willem schrijft. Koos en Pieter schreven. Koos en Pieter schreven mooi. Wij hebben gisteren aan vader geschreven. Hadden de meisjes haar taak afgewerkt? Zij zullen morgen beginnen. Zij zullen morgen haar les geschreven hebben. God behoede u. Leef lang tot vreugd uwer ouders. Het geluk krone uwe dagen. Leefde mijn vader nog maar! Ware mijn zoon maar hier!*

Geef op in welke wijs en in welken tijd de werkwoorden staan, die in die zinnen voorkomen.

Schrijf dit zonder fouten:

Leef, lieve kindren! leef altijd

In vrede en broedermin!

Door eendracht wort een huis gebouwt

*Door tweedracht stort het in.
Wat gij niet wil, dat u geschied
Doe dat ook aan een ander niet.*

§ 58.

Vroeger hebben we persoonlijke voornaamwoorden leeren kennen. Noem ze nog eens op. Er zijn nog andere voornaamw.

In deze zinnen kunt gij ze vinden.

Iemand heeft het horloge gevonden. Niemand wist van de zaak af. Iets hindert mij daar altijd. Niets was er te zien. Ik heb nog niets van mijn broeder vernomen. Men gelooft van dat verhaal niets. Het regende den ganschen dag. Ik heb wat verloren. Die man heeft het druk.

Wanneer zegt ge: „*Iemand heeft het horloge gevonden.*” Als ge weet, wie het gevonden heeft, of als ge het niet weet?

We gebruiken dus het voornaamwoord *iemand* om een nog onbekende zelfstandigheid aan te duiden.

Wanneer zult ge zeggen: *hij zingt* en wanneer: *iemand zingt*?

Hij is een **bepaald voornaamwoord**. Hoe zullen we nu *iemand* noemen?

Wanneer zult ge zeggen: *Iets hindert mij*? Wat zal *iets* aanduiden?

Wat beteekent *het* in dezen zin: *Het regent*. Duidt het een persoon of zaak aan? Dit woord *het* staat er alleen maar voor den vorm, zonder iets te beteekenen.

Is dat in dezen zin ook het geval? *Ons huis is bouwvallig; het zal welhaast afgebroken worden.*

Maak zelf zinnen, waarin deze onbepaalde voornaamwoorden voorkomen: *men, het, iemand, niemand, iets, niets, wat.*

§ 59.

In deze zinnen komen nog andere voornaamwoorden voor:

*Deze jongen schrijft. Die jongen leest. Gene jongen zingt.
Dit kind is vlijtig. Dat kind is vlijtiger. Zoo'n jongen bevalt mij.*

De woorden: *deze, die, gene, dit, dat, zoo'n* (zoo een) zijn **aanwijzende voornaamwoorden**. Zij wijzen aan of een persoon of zaak meer of minder in de nabijheid van den spreker is.

Als ik zeg: *Deze jongen schrijft en die jongen rekent*, dan wordt door *deze* de jongen aangewezen, die het dichtst bij mij is en door *die*, de jongen, die wat verder af is.

Hoe is dat nu met *deze* en *gene* en met *dit* en *dat*?

Als voornaamwoorden vóór het zelfst. naamwoord. staan ter bepaling, heeten ze **bijvoegelijke voornaamwoorden**.

Komen ze in de volgende zinnen ook als bijvoegelijke voornaamwoorden voor?

Een jongen haalde twee brooden. Hij zei: "dit is versch en dat is oudbakken."

Piet vergeleek drie visschen en zei: „*deze is groot; die is grooter en gene is de grootste.*”

Hoe gebruikte Piet de voornaamwoorden *deze, die* en *gene* om de visschen aan te duiden? Zóó gebruikt heeten ze **zelfstandige voornaamwoorden**. Waarom zouden ze zoo genoemd worden?

Lees dezen zin: *Ik ontmoette gisteren eerst mijn neef, toen mijn broeder. Deze was erg vermoeid; gene klaagde over den dorst.* Wie duidt nu *deze*, wie *gene* aan?

Maak vijf zinnen, waarin de voornaamwoorden *deze* en *die* als bijvoegelijke aanwijzende voornw. en vijf, waarin ze als zelfstandige aanwijzende voornaamwoorden voorkomen.

§ 60.

Als ge de aanwijzende voornaamwoorden *die* en *dat*

wat schielijk en zonder nadruk uitspreekt, lijken ze veel op de woordjes, *de* en 't of *het*, die we al dikwijls gebruikt hebben.

Vroeger was *dè*, *die* en 't of *het* was *dat*. Die woordjes zijn dus van afkomst aanwijzende voornaamwoorden. Ge weet reeds, dat ze **lidwoorden** heeten. Behalve *de* en *het* is er nog een lidwoord, het toonloos uitgesproken woordje *een*.

We zullen thans wat van het gebruik der lidwoorden leeren.

Als ik zeg: *daar komt een koning hier*, weet ge dan welken koning ik bedoel? Maar als ik zeg: *de koning komt hier*, weet ge het dan niet?

Wanneer zal men zeggen: *het kind schreit*, en wanneer: *een kind schreit*?

Wanneer zal men zeggen: *geef mij de pen*, en wanneer: *geef mij een pen*?

Ge zult nu begrijpen, waarom men de lidwoorden onderscheidt in **bepaalde** en **onbepaalde lidwoorden**.

Wat is in de vorige zinnen het bepaalde, wat het onbepaalde lidwoord?

Maak een zin, waarin het zelfst. naamw. *brood* met het bepaalde, één, waarin het met het onbepaalde lidwoord en één, waarin het zonder lidwoord voorkomt.

§ 61.

Lees deze zinnen: *Koning Willem III regeert sedert 1849.*
Doktor Jenner heeft het eerst de koepok-inenting toegepast.
Nederland ligt op sommige plaatsen lager dan de zee.
Vader heeft mij een nieuw prentenboek beloofd.
Moeder zal ons komen afhalen.
Goud is een kostbaar metaal.

IJzer is nuttiger dan goud.

Mest wordt in sommige landen als brandstof gebruikt.

Boontje komt om zijn loontje.

Honger maakt rauwe boonen zoet.

Geef uit deze zinnen eens op, welke eigennamen er in voorkomen, en ook welke gemeene zelfstandige naamwoorden bij eigennamen staan.

Waarom die zelfst. naamw. zonder lidw. voorkomen, kunt ge wel zeggen. Denk maar eens, waarom men eigennamen gebruikt en waartoe het lidwoord dient.

Welke zelfst. naamw. komen in de opgegeven zinnen ook nog voor, die bepaalde personen aanwijzen?

Welke zelfst. naamw. komen als stofnamen in die zinnen voor?

Welke zelfst. naamw. komen in de laatste twee zinnen zonder lidwoord voor?

Zoudt ge nu wel kunnen opgeven in welke gevallen de zelfst. naamw. zonder lidwoord voorkomen?

§ 62.

Willem zei tegen Hein: „*dat is mijn pen.*”

Welke *pen* duidt Willem met het woordje *mijn* aan? Zijn eigen pen of die van een ander? Als het Willems eigen pen niet is, dan is het toch een pen, die hij in gebruik heeft.

Dat woordje *mijn* heet een **bezittelijk voornaamwoord**, omdat het aanduidt, dat Willem die pen bezit of betrekking op die pen heeft.

Willem had ook kunnen zeggen: „*die pen is van mij.*” Het voornaamwoord *mij* hebben we een persoonlijk voornaamwoord genoemd. Men zou daarvoor den naam van den spreker in de plaats kunnen schrijven.

Wat zoudt ge kunnen zeggen voor: *zijn schrift, haar schrift, ons schrift, uw schrift, hun schrift?*

In de volgende zinnen zijn persoonlijke voornaamwoorden gebruikt. Verander die zinnen zóó, dat in plaats van de persoonlijke, bezittelijke voornaamwoorden voorkomen:

Dat boek is van mij.

Die jas is van hem.

Die muts is van haar.

Dat huis is van ons.

Dat werk is van u.

Dat gereedschap is van hen.

Schrijf nu al de bezittelijke voornaamwoorden eens op, die ge gebruikt hebt, en zet er achter of ze enkelvoud of meervoud zijn en of ze den 1sten, 2den of 3den persoon aanwijzen.

Voor den 2den persoon enkelvoud had men vroeger een afzonderlijk bezittelijk voornaamwoord. Thans gebruikt men *uw*, zoowel voor het enkelvoud als voor het meervoud.

Voor welken persoon gebruiken we tweeërlei bezittelijk voornaamwoord, en waarvoor, zou dat wezen?

§ 62.

In de vorige § kwamen de bezittelijke voornaamwoorden als bepalingen van zelfstandige naamwoorden voor. Ze waren dus bijvoegelijk gebruikt. Maar, als ik tot u zeg: *doe de groete aan de uwen*. Wie bedoel ik dan met *de uwen*? Het woord *uwen* is ook een bezittelijk voornaamwoord: zelfstandig of bijvoegelijk?

En hoe is het bezittelijk voornaamwoord gebruikt in deze zinnen: *De mijneu groeten u. De onzen zijn gezond. Mijn boek is nog nieuw; het uwe is al gescheurd.*

Wijs in de volgende zinnen de bezittelijke voornaam-

woorden aan, en geef daarbij op, of ze bijvoegelijk of zelfstandig voorkomen:

Uw tuin is welgelegen; maar de mijne is fraaiër. Uw huis is hooger dan het mijne. Zijn pakhuis is grooter dan het onze. Haar vingerhoed is wijder dan de mijne en de uwe. Onze vrienden zijn belangstellender dan de hunnen. Hare kinderen zijn leergieriger dan de hunnen. Hunne gewoonten zijn beter dan de onzen.

§ 64.

Lees deze zinnen:

Wie heeft u die droevige tijding verteld?

Wat hebt gij aan de arme weduwe gegeven?

Welke kleuren hebt ge uitgekozen?

De woordjes: *wie, wat, welke* heeten **vragende voor-naamwoorden**. Waarom denkt ge?

Wie gebruikt men om te vragen naar personen.

Wat " " " " " " zaken.

Welke " " " " " " kenmerken der

dingen.

Maak vragende zinnen, die beginnen met de bijwoorden: *waar, wanneer, hoe, waarop, waarmee* en andere, die ge zelf verzint.

Ontleed nu de volgende zinnen eens:

Wie waren de eerste bewoners van ons land?

Welke landstreek bewoonden de Batavieren?

Waar woonden de Friezen?

Aan welk volk werden de Batavieren onderworpen?

Wie onderwierp de Friezen?

Bleven de Batavieren en Friezen aan de Romeinen gehoorzaam?

Wanneer kwamen ze in opstand tegen de Romeinen?

Geef eens op, waarmede de vragende zin aanvangt:

- a. als er naar personen of zaken gevraagd wordt;
- b. als er naar eenige omstandigheid gevraagd wordt;
- c. als er naar het gezegde gevraagd wordt?

Geef ook van de vragende voornaamw. in de bovenstaande zinnen eens op, welke daarvan zelfstandig en welke bijvoegelijk gebruikt zijn.

§ 65.

Verbeter dit lesje.

Een leeuw lag eens in de schaduw van een bos te slaape. Een muisje liep over haar heen. De leeuw wert waker, grijpte het muisje en riep: jij moet sterve. Het bevende muisje antwoorde: laat mijn leve. Waarom zout gij zulk een ellendig diertje doodde? De leeuw kreeg medelijde met het beesje en gaf het de vrijheid. Het muisje liep schielijk weg, roepende: als ik uw ook een dienst kan bewijze, zal het mij aangenaam zijn.

Eenige weke daarna was de leeuw in de nette van jaegers geloope. Al zijn poginge om los te koome ware vergeefs. De knope en touwe waren te sterk. De leeuw begon vreeselijk te brulle. Al de dieren in het bos liepen bevreest weg. Slechts het muisje sloop nieuwsgierig na den leeuw en zag het gevaar, waarin zij zich bevondt.

„Wacht,” riep het muisje, „omdat ge me eens het levee gelaate heb, wil ik je wederkeerig helpe.” Hierop begon het met zijn scherpe tantjes de knope van het net door te knaage. Spoedig was er zoo'n groot gat in, dat de leeuw er door kon. Hoe blij was hij nu, dat hij vroeger het muisje het leven gespaart hadt.

§ 66.

Lees deze zinnen.

Jan gaat morgen met zijn vader naar Amsterdam.

Morgen gaat Jan met zijn vader naar Amsterdam.

Met zijn vader gaat Jan morgen naar Amsterdam.

Naar Amsterdam gaat Jan morgen met zijn vader.

Wat wordt in den eersten zin gezegd?

In den tweeden zin staat *morgen* voorop. Welke bedoeling zou men daarmee hebben?

Hoe is dat in den 3den, en hoe in den 4den zin?

Zoudt ge, wat ge nu door ontzetting van de deelen van den zin hebt aangeduid, ook zonder omzetting kunnen doen, door den klemtoon op die deelen te leggen? Be-
proef het eens.

Zet nu de volgende zinnen om:

Brave kinderen doen hunne ouders gaarne genoeg.

Uit goede boeken kan men veel leeren.

De runderen herkauwen liggende hun voedsel.

De regen viel gisteren bij stroomen neder.

De zon gaat 's zomers al vóór vieren op.

God zorgt met liefde voor al zijn schepselen.

Een ondankbaar mensch wordt zelden door iemand bemind.

*Bij een overstroming in het jaar 1421 verloren omtrent
100,000 menschen het leven.*

De sperwer legt zijn eieren in het nest van andere vogels.

Om den wille van het smeer,

Likt de kat den kandeeler.

§ 67.

Lees nog eens den zin: *Jan gaat morgen met zijn vader
naar Amsterdam.*

Hier staat dezelfde zin maar ontkennend.

Jan gaat morgen met zijn vader niet naar Amsterdam.

Ik zet dezen zin om met de bepaling *morgen* voorop.

Morgen gaat Jan met zijn vader niet naar Amsterdam.

Als men het zóó zegt, wil men daarmee zeggen, dat *Jan morgen niet naar Amsterdam gaat*, maar misschien op een anderen tijd.

Schrijf den zin nu met de bepaling: *Met zijn vader voorop*.

Wat wil men nu zeggen?

Lees nu eens dien zin eerst met den nadruk op *niet*; dan met den nadruk op *morgen niet*, en dan op *niet met zijn vader*, en zeg de beteekenis.

Wat is de beteekenis van den volgenden zin?

Naar Amsterdam gaat Jan morgen met zijn vader niet.

Zet nu de volgende zinnen om:

Dirk heeft zijn boek van middag niet in de kast gelegd.

Een zuinig kind geeft zijn geld niet aan snoeperijen uit.

Dankbare kinderen vergeten de liefde van hunne ouders niet.

De runderen eten elke grassoort niet.

Lees dezen zin.

Leugenaars vertrouwt men niet.

Zet ge dien zin om met *men* voorop, dan wordt de zin:

Men vertrouwt niet leugenaars.

We moeten daarvoor zeggen:

Men vertrouwt geen leugenaars.

Zet de volgende zinnen tweemaal om:

Een ongelukkig mensch mag men niet bespotten.

IJzer kan men niet met handen breken.

§ 68.

Lees nog eens den zin:

Jan gaat morgen met zijn vader niet naar Amsterdam.

Schrijf dezen zin in den vragenden vorm.

Lees nu den zin met den nadruk op de woorden, die met gewone letter gedrukt zijn.

Gaat Jan morgen niet met zijn vader naar Amsterdam?

Gaat Jan morgen niet met zijn vader naar Amsterdam?

Gaat Jan morgen niet met zijn vader naar Amsterdam?

Gaat Jan morgen niet met zijn vader naar Amsterdam?

Gaat Jan morgen met zijn vader niet naar Amsterdam?

Een ontkennende zin in de vragende woordschikking, heeft veelal een zeer stellige beteekenis.

Lees dezen zin maar eens: *Is het niet aangenaam gezond te zijn?*

Wat wil men daarmee zeggen?

Schrijf vijf ontkennende zinnen in de vragende woordschikking.

§ 69.

We zullen nu eens al de zinnen opschrijven, die we in de vorige oefeningen van één zin verkregen hebben.

Lees ze maar eens:

Jan gaat morgen met zijn vader naar Amsterdam.

Morgen gaat Jan met zijn vader naar Amsterdam.

Met zijn vader gaat Jan morgen naar Amsterdam.

Naar Amsterdam gaat Jan morgen met zijn vader.

Jan gaat morgen niet met zijn vader naar Amsterdam.

Morgen gaat Jan niet met zijn vader naar Amsterdam.

Met zijn vader gaat Jan morgen niet naar Amsterdam.

Naar Amsterdam gaat Jan morgen met zijn vader niet.

Gaat Jan morgen met zijn vader naar Amsterdam?

Gaat Jan met zijn vader morgen naar Amsterdam?

Gaat Jan morgen naar Amsterdam met zijn vader?

Gaat Jan morgen niet met zijn vader naar Amsterdam?

Gaat Jan morgen niet naar Amsterdam met zijn vader?

We hadden er nog wel eenige andere zinnen van kunnen maken; maar het opgegevene toont, dat we de deelen van een zin al op velerlei wijzen kunnen verschikken.

Beproof gij nu eens de volgende zinnen om te zetten.

Als ge twee bevestigende, twee ontkennende, een vragenden, en een vragend ontkennenden zin van elken zin maakt, is het voldoende:

Pieter heeft ditmaal zijn les goed geleerd.

Het huis van mijn buurman is verleden week voor 10000 gulden verkocht.

Het schip Marianne is op een reis naar Amerika verongelukt.

De kerktoren van ons dorp zal welhaast verbouwd worden.

Mietje kan heel lief met haar broertje spelen.

Mijn vruchtboomen leverden dezen herfst heerlijk ooft.

De courant behelsde van daag belangrijk nieuws voor mij.

TAALBOEKJE

VOOR DE

LAGERE SCHOLEN.

VEREENIGING

VAN

Spreek- en Stijloefeningen

EN

SPRAAKKUNST,

DOOR

J. DEN BROEDER en A. JANSEN,

HOOFDONDERWIJZERS TE ROTTERDAM.

DERDE STUKJE. — EERSTE GEDEELTE.

Tweede druk.

J. H. DUNK. — ROTTERDAM.

1874.

DERDE STUKJE.

EERSTE GEDEELTE.

§ 1.

Zeg de beteekenis eens van de volgende samengestelde zelfstandige naamwoorden: *raderwerk*, *rundervel*, *kinderstoel*, *eierrek*, *bladerkroon*, *kleedermaker*, *hoenderhok*, *liedertafel*, *kalverwagen*.

Uit welke deelen bestaan die samengestelde woorden?

Dat *er* is een oude meervoudsuitgang.

Schrijf nu de volgende zelfstandige naamwoorden in het meervoud, en zeg eens hoeveel en welke meervoudsuitgangen daarin voorkomen:

Rad, *rund*, *kind*, *ei*, *hoen*, *lied*, *gemoed*, *goed*, *kalf*, *lam*, *gelid*, *spaan*.

Wat is het onderscheid in beteekenis tusschen de woorden *beenen* en *beenderen*?

Welke zijn de meervoudsuitgangen van die woorden?

Ook de volgende zelfstandige naamwoorden hebben tweeërlei meervoudsvorm. Geef die beide meervoudsvormen eens op, en zeg er de verschillende beteekenis van: *hemel*, *tafel*, *wapen*, *wortel*, *vader*, *blad*, *kleed*, *reden*, *broeder*.

Noem nu eens al de meervoudsuitgangen op, die ge al geleerd hebt en schrijf dan het meervoud eens op van de volgende zelfstandige naamwoorden: *studie*, *perzik*, *aardbezie*, *lomperd*, *lemmet*, *provincie*, *eega*, *rollende*, *zegening* (zegen).

§ 2.

Sommige zelfstandige naamwoorden hebben een onregelmatigen meervoudsvorm. Wat is ook alweêr het meervoud van *timmerman*? Dat hebben we vroeger al geleerd.

Het meervoud van *aardigheid* is *aardigheden*. Wat zou nu wel het meervoud van de volgende zelfstandige naamwoorden zijn: *bekwaamheid*, *bezigheid*, *wederwaardigheid*, *dwaasheid*, *omstandigheid*, *gelegenheid*, *kundigheid*, (*kunde*).

De meeste zelfstandige naamwoorden, die op *heid* eindigen, worden alleen in het enkelvoud gebruikt.

Dat is ook met andere zelfstandige naamwoorden het geval.

Hier staan er eenige: *liefde*, *haat*, *tarwe*, *klei*.

Beproof eens, of ge er nog meer kunt opnoemen.

De zelfstandige naamwoorden: *ouders*, *mazelen*, *onkosten*, daarentegen worden alleen in het meervoud gebruikt. Noem er ook eenige op.

Sommige zelfstandige naamwoorden hebben al of niet een meervoudsvorm naar hun beteekenis.

Wat is bv. het enkelvoud van *ijzers*? Zou men daarbij aan de stof denken, die zoo heet of aan een voorwerp, dat van die stof gemaakt is?

§ 3.

Vroeger hebben we u geleerd: „namen van personen, dieren of andere dingen noemt men zelfstandige naamwoorden.”

Ze heeten zoo, omdat men ieder ding op zich zelven een **zelfstandigheid** kan noemen.

De woorden: *jeugd*, *geluk*, *wijsheid* zijn echter geen

namen van zelfstandigheden, en toch noemt men ze zelfstandige naamwoorden. Dat is, omdat men er van spreekt, alsof het zelfstandigheden zijn.

Onthoud dus: *Zelfstandige naamwoorden zijn namen van zelfstandigheden, of van hetgeen men zich als een zelfstandigheid voorstelt.*

Noem nu eens tien namen op van werkelijke zelfstandigheden.

Noem ook eens tien namen van niet werkelijke zelfstandigheden.

Welke zelfstandige naamwoorden komen in de volgende zinnen voor?

De blinde wordt geleid. De zieke slaapt. De bedroefde werd getroost. Gedenkt den armen. Ontferm u over den ongelukkige.

Hoe zouden we de woorden: *blinde, zieke, bedroefde, armen, ongelukkige* noemen in de volgende zinnen?

De blinde man wordt geleid. Het zieke kind slaapt. De bedroefde weduwe werd getroost. Gedenk den armen evenmensch. Ontferm u over ongelukkige menschen.

Maak zinnen, waarin de woorden: *vlijtige, gehoorzame, rijke, booze, goede* als zelfstandige naamwoorden voorkomen.

Maak ook zinnen, waarin diezelfde woorden als bijvoegelijke naamwoorden voorkomen.

Welke zelfstandige naamwoorden komen er voor in de volgende zinnen: *Gepast spreken is zilver. Tijdig zwijgen is goud. Goed denken is bij het leeren noodig.*

En hoe zullen we de woorden: *denken, spreken, leeren, zwijgen* noemen in de volgende zinnen:

Verstandige menschen denken, eer ze spreken. Wij leeren om verstandig te worden. Brave menschen zwijgen liefst over de gebreken van anderen.

Maak zinnen, waarin de woorden : *wandelen, schrijven, slapen* als zelfstandige naamwoorden voorkomen.

Maak ook zinnen, waarin diezelfde woorden als werkwoorden voorkomen.

§ 4.

Lees deze zinnen:

De man maakt zich verdienstelijk.

De verdiensten des mans worden erkend.

's Mans verdiensten werden erkend.

Die onderscheiding was den man welkom.

Zij werd den man in het openbaar verleend.

Ik zag den man verblijd heengaan.

Ieder eerde den man.

Wij spreken van den braven man.

Ge ziet, dat het zelfstandig naamwoord *man* in al die zinnen niet eender geschreven staat en het lidwoord, dat er voor komt, ook niet.

Dat komt, omdat het zelfstandig naamwoord *man* in die zinnen verschillend voorkomt.

In den eersten zin komt het als onderwerp in de overige zinnen als bepaling voor. Ontleed die zinnen maar.

Die verschillende vormen, waarin het zelfstandig naamwoord en het woord, dat er bij behoort, in de opgegeven zinnen voorkomt, heeten **naamvallen**.

§ 5.

Lees de volgende zinnen:

De man is werkzaam.

Dat is de man.

Hij wordt de man.

Hij blijft de man.

Hij heet de man.

Hij schijnt de man.

Hij lijkt de man.

De vorm, waarin het zelfstandig naamwoord met het lidwoord in al die zinnen voorkomt, heet de *eerste naamval*.

In den eersten zin is *de man* het onderwerp.

Onthoud dus: *Een zelfstandig naamwoord staat in den eersten naamval, wanneer het als onderwerp voorkomt.*

In de andere zinnen komt *de man* als deel van het gezegde voor, en is dezelfde persoon als het onderwerp.

Onthoud dus:

Een zelfstandig naamwoord staat in den eersten naamval als het met één der werkwoorden: *zijn, worden, blijven, heeten, schijnen, lijken*, als gezegde voorkomt.

Lees nu nog deze zinnen:

Man! help dien jongen eens.

De burgemeester, de man van ondervinding, zal ons helpen.

In deze twee zinnen staat het woord *man* ook in den eersten naamval. In den eersten zin, omdat het als **aangesproken persoon** voorkomt.

In den tweeden zin staat het in den eersten naamval, omdat *burgemeester* in den eersten naamval staat. *De man van ondervinding* is dezelfde persoon als de *burgemeester*. Zulk een bepaling noemt men een **bijstelling**. Men zou er een zin van kunnen maken. Beproof het maar eens.

§ 6.

Lees deze zinnen:

De verdiensten des mans zijn erkend.

's Mans verdiensten zijn beloond.

Hendriks lei is gebroken.

Vaders pijp is gebroken.

Een glas wijns versterkt den zieke.

's Avonds wandel ik veel.

Dit is des Heeren dag.

De hemelen vertellen Gods eer.

Dit is des graven kroon.

's Graven hof is prachtig.

's Menschen lot komt van God.

Koning Willems onderdanen zijn hem getrouw.

Al die niet cursief gedrukte woorden zijn mannelijk en staan in den **tweeden naamval**. Ze komen voor als bepaling van een zelfstandig naamwoord (één uitgezonderd; zoek dat woord op) en wijzen dit door den vorm aan.

Zie, of ge die vormen anders kunt schrijven.

Bv. *De verdiensten des mans zijn erkend of*

De verdiensten van den man zijn erkend.

Van welk woord is *van den man* een bepaling?

Het woord *man* staat echter nu niet meer in den tweeden naamval.

Zeg, hoe de zelfstandige naamwoorden veranderd zijn, die in den 2den naamval staan. Geef er de naamvals-uitgangen van op.

In de gewone spreektaal gebruikt men de zelfstandige naamwoorden in den tweeden naamval weinig; in spreekwoorden komen ze nog al eens voor.

§ 7.

Lees dezen zin: *Vader zend mijn broeder een brief.*

Beantwoord deze vragen:

Wie zendt er? — Wat wordt er gezonden? —

Wat is dus het onderwerp? — Wat is het lijdend voorwerp? —

Wordt er alleen maar in dien zin gezegd, dat *vader een brief zendt*? —

Wie is er nog verder in de handeling van den vader betrokken? —

Zendt uw broeder of wordt hij gezonden? —

Geen van beide; maar hij is toch in de handeling van vader betrokken: want, als vader den brief zendt, zal uw broeder hem ontvangen.

We noemen daarom het woord *broeder* in dezen zin het **deelnemend voorwerp**.

Waarom denkt ge?

Voeg bij deze zinnen een deelnemend voorwerp:

Mijn ouders geven verstandigen raad.

De dokter raadde stilte aan.

De wilde jongen veroorzaakte veel schade.

Zeg nu het verschil tusschen het *deelnemend* en het *lijdend voorwerp*.

Wijs in den volgenden zin het deelnemend voorwerp aan:

Gij spreekt mij te hard.

Hier beteekent die uitdrukking niets anders dan: *ge spreekt voor mij te hard*.

§ 8.

In de vorige zinnen was het deelnemend voorwerp een bepaling van een werkwoord. Is dit in de volgende zinnen ook zoo?

Wees mij dankbaar. Uw bezoek is mij welkom.

In den eersten zin wordt iemand vermaand om dankbaar te zijn.

Aan wien? De hoedanigheid *dankbaar* moet zich dus tot den spreker bepalen; dat wil zeggen: *dat men jegens hem dankbaar moet gezind zijn*.

Dit wordt u stellig duidelijker, als ge bedenkt, dat men in plaats van: *wees mij dankbaar*, ook kan zeggen: *wees dankbaar aan mij*.

De bepaling als deelnemend voorwerp kan omschreven worden door de voorzetsels *aan* of *voor*. Doe het in deze zinnen en ontleed ze.

Uw bijzijn is mij aangenaam.

De smart van anderen moet u leed doen.

Al mijn kinderen zijn hem gelijk.

Dit gebrek is hem eigen.

§ 9.

Ontleed deze zinnen:

Ik gaf den man eenige centen.

Doe nooit een dier uit goedwil leed.

De rechter ontnemt den schuldige de vrijheid.

De schuldige benam zich uit wanhoop het leven.

Als een zelfstandig naamwoord het deelnemend voorwerp in een zin is, staat het in den **derden naamval**.

Zie eens, of ge het voorzetsel *aan* of *voor* vóór het lidwoord kunt voegen.

Vroeger schreef men, als een zelfstandig naamwoord bv. *man* in den 3den naamv. voorkwam, *manne*. Dit doet men thans weinig. Welken uitgang heeft het lidwoord in den 3den naamv. mannelijk enkelvoud?

§ 10.

Lees de volgende zinnen:

Ik zie den man. Ik help den man. Ik loop achter den man.

Hoe komt het woord *man* in de eerste twee zinnen voor, en welk woordje staat er vóór *den man* in den 3den zin?

In deze drie zinnen staat het woord man in den **vierden naamval**. Wanneer staat dus het zelfstandig naamwoord in den 4den naamv.? Dit kunt ge wel zeggen, nu ge die zinnen ontleed hebt.

Lees de volgende zinnen en zeg in welken naamval de zelfstandige naamwoorden staan, die daarin voorkomen:

De wil des Heeren geschiede. De wilg boog voor den storm. Geef den keizer, wat des keizers is. Vrees God; eer den koning.

Ontleed deze zinnen:

De menschen werkten den geheelen dag.

Dat boek kost twee gulden.

Die man is het leven zat.

In den eersten zin wordt gezegd, hoeveel tijd de menschen werkten. Als een zelfstandig naamwoord zonder buigingsuitgang in den zin voorkomt als bepaling van tijd, staat het in den vierden naamval.

In den tweeden zin is het zelfstandig naamwoord een bepaling als hoeveelheid; het staat ook in den vierden naamval.

In den 3den zin is het zelfstandig naamwoord een bepaling van het bijvoegelijk naamwoord *zat* en wel een bepaling als oorzaak.

Het zelfstandig naamwoord *leven* staat ook in den 4den naamval.

Ontleed nu de volgende zinnen eens:

De arenden wonen op de toppen der bergen.

De inlanders bewezen den schipbreukelingen de gewichtigste diensten.

De zelfstandige naamwoorden, die in die zinnen voorkomen, zijn mannelijk.

Geef gij dan nu eens op, hoe het lidwoord *de* verbogen

wordt voor een mannelijk zelfstandig naamwoord in het meervoud.

Geef op, hoe het lidwoord *de* in de verschillende naamvallen voor een mannelijk zelfstandig naamwoord in het meervoud geschreven wordt.

§ 11.

Ontleed deze zinnen en verbeter dan de lidwoorden:

Den jongen leest. De pet van den jongen is afgewaaid. Ik zag de jongen. De jongens speelden op het plein. Wij reden met den jongens naar het Park. Het land van den boer is vruchtbaar. Ik sprak de boer gisteren in het dorp. Het paard wierp de ruiter op de grond. Den ruiter had een wonde aan het hoofd. De politiedienaar ontdekte de dief op het kerkplein. Die man is den helper van iedereen. Hij werd de verdediger van de ongelukkige. Hij bleef de weldoener van de armen.

§ 12.

Ontleed ook de volgende zinnen:

De oude eik wordt omgehouwen.

Het hart des braven mans werd bewogen.

Wij brachten den trouwen vriend onzen dank.

Ik miste reeds vroeg den trouwen leidsman mijner jeugd.

De vlijtige leerlingen komen het meest vooruit.

De lessen van brave ouders worden nooit vergeten.

Wij boden den armen zwervelingen onze hulp aan.

Heb medelijden met ongelukkige menschen.

Noem de bijvoegelijke naamwoorden op, die in de zinnen voorkomen en zeg, hoe ze verbogen zijn.

Verbeter de fouten in deze zinnen:

De trotschen eiken werden ontworteld door den hevige storm (m), die den buigzame wilgen spaarde.

De braven man heeft wel veel geleden, maar de moed (m) heeft hij nog niet verloren.

Maak nu zinnen, waarin het mannelijk zelfstandig naamwoord *hond* met het bijvoegelijk naamwoord *trouw* en het lidwoord *de* in al de naamvallen van het enkelvoud voorkomt.

Maak ook zinnen, waarin het zelfstandig naamwoord *leerling* met het bijvoegelijk naamwoord *vlijtig* en het lidwoord *de* in al de naamvallen van het meervoud voorkomt.

§ 13.

Ontleed de volgende zinnen:

De hoop doet ons leven.

Het schoon der aarde vergaat.

Wij wijden der deugd (aan de deugd) onze zangen.

Vergeet de liefde uwer ouders nooit.

Vroolijckheid past aan de jeugd.

De zelfstandige naamwoorden: *hoop*, *aarde*, *deugd*, *liefde*, *jeugd*, die in deze zinnen voorkomen, zijn vrouwelijk. Ze hebben geen buigingsuitgangen. Welke naamvalsuitgangen hebben de lidwoorden, die er vóór staan.

In den zin: *Moeders zorg strekt zich over al hare kinderen uit*, heeft ook het zelfstandig naamwoord *moeder* een uitgang. Welken?

Die uitgang komt bij een vrouwelijk zelfstandig naamwoord voor, warneer het de naam is van een persoon, en het zelfstandig naamwoord, dat er door bepaald wordt, daarop volgt.

Wanneer er voor een vrouwelijk zelfstandig naamwoord in het enkelvoud, een bijvoegelijk naamwoord staat, neemt het in alle naamvallen den uitgang *e* aan.

In het meervoud worden het lidwoord en bijvoegelijk naamwoord, die bij een vrouwelijk zelfst. naamw. behooren, eveneens verbogen als bij het mannelijk zelfstandig naamwoord.

Maak gij nu eens zinnen, waarin het vrouwelijk zelfstandig naamwoord *bloem* met het bijvoegelijk naamwoord *schoon* en het lidwoord *de* in al de naamvallen van het enkelvoud voorkomt.

Maak ook zinnen, waarin het vrouwelijk zelfstandig naamwoord *bij* met het bijvoegelijk naamwoord *werkzaam* en het lidwoord *de* in al de naamvallen van het meervoud voorkomt.

§ 14.

Geef op, welke van de volgende woorden *mannelijk*, welke *vrouwelijk* en welke *onzijdig* zijn.

Heer, meid, kind, lam, paard, knecht, boerin, tuinman, buurman, gezellin, gezel, zanger, zangeres, knaap, meisje, muisje, schaap, zwijn, bakker, bakster.

Een zelfstandig naamwoord is òf mannelijk of vrouwelijk, òf onzijdig.

Men noemt dit het **geslacht** der zelfstandige naamwoorden.

Dit beteekent thans, hoe de zelfstandige naamwoorden met de woorden, die er bij behooren, verbogen worden in de verschillende naamvallen.

Van de zelfstandige naamwoorden, die mannelijk en vrouwelijk zijn, weet ge het al; van de onzijdige gaan we het nu leeren in deze zinnen:

Het kind leert de lessen.

De ouders des kinds (van het kind) zorgen voor zijn welzijn.

De ouders gaven den kinde een fraai prentenboek.

De ouders verzorgen het kind.

De ouders zorgen voor het kind.

Schrijf die zinnen over en plaats het bijvoegelijk naamwoord *lief* voor het woord *kind*. In den 2den naamv. krijgt het bijvoegelijk naamwoord *en*, in den 1sten, 2den en 4den naamv. een *e* als uitgang.

In het meervoud worden het lidwoord en het bijvoegelijk naamwoord, die bij een onzijdig zelfstandig naamwoord behooren, eveneens verbogen, als bij een zelfstandig naamwoord, dat mannelijk of vrouwelijk is.

Schrijf de voorgaande zinnen met het woord *kind* in het meervoud.

§ 15.

Zeg nu eens, in welken naamval de zelfstandige naamwoorden staan, die in de volgende zinnen voorkomen:

De koning heeft den schuldige genade geschonken. Vaders woorden heb ik nooit vergeten. In den herfst zijn de boomvruchten rijp. De vlijtige en bekwame hand verwerft het brood in ieder land. Die den arme verdrukt, smaadt deszelfs maker. De oogen des Heeren zijn aan alle plaatsen. Oprechte kinderen worden vertrouwd; maar leugenaars vertrouwt men niet. Ga tot de mieren, gij, luiaard! zie hare wegen en word wijs. Een snoeper wordt licht een dief. Beschaam uw vijand door geduld. Hoogmoed komt voor den val. Vergeet den armen broeder niet. De rechtvaardige is ook barmhartig jegens het vee. De morgenstond heeft goud in den mond.

§ 16.

Ge hebt zeker nu al opgemerkt, dat het, om zonder fouten te schrijven, noodig is te letten op het geslacht, het getal en den naamval der zelfstandige naamwoorden.

Omtrent het getal en den naamval behoeft ge u niet meer te vergissen. Maar het geslacht der zelfstandige naamwoorden is niet altijd even gemakkelijk te onderscheiden. Van een aantal woorden weet ge het geslacht reeds. Bij andere zelfstandige naamwoorden moet ge daartoe letten op de afleiding en de vorming der woorden.

Wat zou dat beteekenen?

Hier volgen eenige regels voor de geslachten, die ge van buiten moet leeren.

Mannelijk zijn meestal:

1. De namen van werktuigen, die op *er* of *el* eindigen.
2. De namen van verkleinwoorden, die op *el* eindigen.
3. De woorden, die op *em*, *lm* en *rm* eindigen.
4. De woorden, die op *dom* eindigen.
5. De stammen van werkwoorden als zelfstandige naamwoorden gebruikt, en die geen *e* achter den stam kunnen aannemen.

Op den laatsten regel zijn nog al veel uitzonderingen, even als op den volgenden regel:

6. De woorden, die op *er*, *aar* of *erd* eindigen.

Vrouwelijk zijn:

1. Alle woorden, die op *heid* en *teit* eindigen.
2. De woorden, die op *ing* eindigen en van werkwoorden zijn afgeleid.
3. De woorden, die op *nis* eindigen.
4. De woorden, die op *schap* eindigen.

5. De meeste woorden, die op *de* of *te* of een andere toonlooze lettergreep eindigen. *Vrede* is mannelijk.

6. De woorden, die op *st* eindigen en van werkwoorden zijn afgeleid. *Dienst* is mannelijk.

7. De woorden, die op *ts* of *ds* eindigen.

Op de beide laatste regels zijn weêr heel wat uitzonderingen. Voor het onzijdig geslacht zullen we u maar geen regels opgeven. De onzijdige zelfstandige naamwoorden zijn gemakkelijk genoeg te herkennen. Waaraan ook al weêr?

Schrijf nu naar ieder van de genoemde regels 3 zelfstandige naamwoorden op, en zet er boven tot welk geslacht ze behooren.

§ 17.

Schrijf deze zinnen zonder fouten.

In de nabijheid van de oude eik in het dorp B. stond den zoon van den burgemeester verleden week met zijn vriend te praten. Op eene kleine afstand (m) van hen, liepen twee jongens hun vlieger op. Bij ongeluk raakten de vlieger in den takken van de eik. Zij trokken aan het touw om haar er uit te krijgen; maar hun pogingen waren vergeefs. Schreiende liepen zij naar den twee heeren en zeiden; „onzen vlieger zit daar in de boom, wij kunnen haar er niet uitkrijgen, wees zoo goed en helpt ons eens.” De heeren kregen medelijden met den knapen, en beproefden om de vlieger uit den takken van de eik te trekken. In het eerst ging het niet, maar eindelijk gelukte het. De beide jongens bedankte den heeren vriendelijk en liepen de weg op naar huis, toen zij de vlieger, de staart (vr.) en de klos (vr.) touw in orde hadden gebracht.

3e stukje, 1e ged.

§ 18.

Hieronder staat, hoe het lidwoord voor alle geslachten der zelfstandige naamwoorden verbogen wordt.

	Mann. enk.	Vr. enk.	Onz. enk.	Meerv. voor alle gesl.
1.	<i>de</i>	<i>de</i>	<i>het</i>	<i>de</i>
2.	<i>des</i>	<i>der</i>	<i>des</i>	<i>der</i>
3.	<i>den</i>	<i>de of der</i>	<i>het of den</i>	<i>den</i>
4.	<i>den</i>	<i>de</i>	<i>het</i>	<i>de</i>

Welke vormen komen met elkander overeen: *a.* in het mann. enk., *b.* in het vrouw. enk., *c.* in het onz. enk. en *d.* in het meerv. voor alle geslachten?

Onthoud die vormen goed, dan zal de verbuiging van andere woorden u weinig moeite geven en leer dit er bij: als het lidwoord *des* is, of een *n* heeft, als buigingsuitgang, moet het bijvoegelijk naamwoord ook een *n* hebben.

Schrijf die vormen eens op. Zet er nu de verbuiging van het bijvoegelijk bezittelijk voornaamwoord *mijn* achter. Ik help u.

Schrijf in het vrouwelijk en in het meervoud van alle geslachten een *e* achter het voornaamwoord *mijn*. Overigens verbuigt ge het maar, als het bepaalde lidwoord. Heeft het bepaalde lidwoord een naamvalsuitgang *s*, *r* of *n*, schrijf dan ook achter het woord *mijn* een *s*, (*e*) *r* of (*e*) *n*. De voornaamwoorden *uw*, *zijn*, *haar*, *onze*, *hanne*, *die*, *deze*, worden evenzoo verbogen, alsmede het onbepaalde lidwoord.

De naamvalsuitgangen *e* en *en* worden veelal maar weggelaten. Dit moogt ge ook doen.

Schrijf nu eens zeven zinnen op uw lei, waarin al de hier opgenoemde voornaamwoorden voorkomen in de verschillende naamvallen.

§ 19.

Geef het verschil in beteekenis op van de volgende woorden:

Bod en *bot*, *delen* en *deelen*; *gelag* en *gelach*, *graad* en *graat*, *hoorn* en *horen*; *ei* en *ij*; *kooper* en *koper*; *kruid* en *kruit*; *meid* en *mijt*; *nood* en *noot*; *koolen* en *kolen*; *pond* en *pont*; *peil* en *pijl*; *rad* en *rat*; *reede*, *rede* en *reden*; *slooten* en *sloten*; *speld* en *spelt*, *toorn* en *toren*; *Zweed* en *zweet*; *zeil* en *zijl*; *toon* en *tonen*; *wand* en *want*; *douw* en *dauw*; *kouw* en *kauw*; *lauw* en *louw*; *gauw* en *gouw*; *rauw* en *rouw*.

Geef de beteekenis op van de volgende woorden en verzin woorden, die met dezelfde letters voorgesteld worden, maar verschillende beteekenis hebben.

Beren (verscheurende dieren) *beren* (stutten van een muur) *bij* en *bij*; *boomen* en *boomen*; *boot* en *boot*; *deken* en *deken*; *hekel* en *hekel*; *hoop* en *hoop*; *loten* en *loten*; *noten* en *noten*; *prijs* en *prijs*; *porselein* en *porselein*; *sloof* en *sloof*; *spoor* en *spoor*; *stijl* en *stijl*; *streek* en *streek*; *teen* en *teen*; *veer* en *veer*; *wei* en *wei* (*de*); *zijde* en *zijde*.

§ 20.

Hier staan een aantal woorden, die als bijvoegelijke naamwoorden kunnen voorkomen.

Liefderijk, *liefdevol*, *lofwaardig*, *lichtschuw*, *gastvrij*, *doodstil*, *sneeuw wit*, *honigzoet*, *eirond*, *loodzwaar*, *vierkant*, *kristalhelder*, *overschoon*, *luchtdicht*.

Al die woorden zijn samengestelde woorden. Waarom ze zoo heeten, weet ge al. Zeg het nog eens.

Geef er de samenstellende deelen van op.

Maak zinnen, waarin die bijvoegelijke naamwoorden als een deel van het gezegde voorkomen.

V.b. *De bewoners van dat huis zijn liefderijk.*

Verzin eenige bijvoegelijke naamwoorden, die uitgaan op *achtig, haftig, baar, en, ig, lijk, loos* en *zaam*.

Bv. *steenachtig, vreesachtig, heldhaftig, vruchtbaar.*

Die achtervoegsels zijn oorspronkelijk ook woorden geweest. Bij sommige kunt ge nog wel de afkomst opmerken. Zoo is *loos* eene verouderde stam van het werkw. (*ver*) *liezen*. Het beteekent dan ook zooveel als *zonder*. *Haftig* moet ge maar eens met *heeft* vergelijken, dan zult ge zeker wel begrijpen, waarvan het afkomstig is.

Geef nu de beteekenis eens op van de volgende bijvoegelijke naamwoorden: *ouderloos, troosteloos, heilloos, eerloos, krijgshaftig, manhaftig.*

Beproof eens, of ge nog meer bijvoegelijke naamwoorden kunt opnoemen, die met *loos* en *haftig* zijn samengesteld, en geef er de beteekenis van op.

Lees de volgende bijvoegelijke naamwoorden, en let eens bijzonder, op welk deel bij ieder van die woorden de klemtoon valt: *steenachtig, snoepachtig, vreesachtig, twijfelachtig.*

Dat *achtig* met den klemtoon beteekent wat anders dan zonder klemtoon.

Over het verschil moet ge maar eens nadenken, als ge het volgende versje van den dichter Huijgens goed gelezen hebt.

Het is waarachtig, Jan!

Gij zijt een eerlijk man;

Waarachtig is het, maar

Dat is wat min, dan waar.

§ 21.

Geef de bijvoegelijke naamwoorden eens op uit de volgende zinnen:

Brood is een kostelijk voedsel. Goud is een kostbaar metaal. Die oude man wordt kindsch. Ik houd wel van een kinderlijk, maar niet van een kinderachtig verhaal. Piet spreekt wel op een meesterachtigen toon; maar zijn werk is alles behalve meesterlijk. Die levendige knaap viel in het water; hij is er nog levend uitgehaald. Een deugdzaam mensch wordt soms belasterd. Geloof daarom geen kwaad van iemand zonder deugdelijke bewijzen. Uw lijden is nog al dragelijk. Dat pak is nauwelijks draagbaar. Staal is bijzonder buigzaam. IJzer is ook nog buigbaar. De zieke verkeert in een zorgelijken toestand. Mijn zorgzame moeder weet zoo net, wat ik noodig heb.

Maak uit de opgegeven zinnen eens op, welk verschil er is tusschen:

Kostelijk en kostbaar.

Kindsch-, kinderlijk en kinderachtig.

Meesterachtig en meesterlijk.

Levendig en levend.

Deugdelijk en deugdzaam.

Dragelijk en draagbaar.

Buigzaam en buigbaar.

Zorgelijk en zorgzaam.

Beproof eens, of ge nog meer bijvoegelijke naamwoorden kunt opnoemen, die zoo verschillend zijn gevormd en geef daarvan de beteekenis op.

Geef nu ook de bijvoegelijke naamwoorden eens op uit de volgende zinnen:

Die zaak is hopeloos. Die man is wanhopig. Die verlatene is troosteloos. De moeder was ontroostbaar over het verlies van haar kind. Een mensch, die niet dankbaar is, wordt niet bemind; maar een ondankbaar mensch wordt van elk veracht. De vrome is onbezorgd. Een zorgeloos mensch maakt zich ongelukkig.

Geef uit de opgegeven zinnen het verschil op tusschen: *hopeloos* en *wanhopig*, *troosteloos* en *ontroostbaar*, *niet dankbaar* en *ondankbaar*, *onbezorgd* en *zorgeloos*.

§ 22.

Zeg nog eens, hoe ge den vergrootenden en den overtreffenden trap van deze bijvoegelijke naamwoorden vormt: *braaf*, *smal*, *klein* en *duur*.

Maak zinnen, waarin die bijvoegelijke naamwoorden in den vergrootenden en overtreffenden trap voorkomen.

V.b. *Hoe braver iemand wordt, zooveel te gelukkiger wordt hij ook. De braafste mensch is daarom de gelukkigste.*

Wanneer een bijvoegelijk naamwoord op *s* of *sch* eindigt, laat men de *s* van den uitgang van den overtreffenden trap weg.

Waarom, denkt ge?

Geef nu eens zinnen op, waarin de overtreffende trap voorkomt van de volgende bijvoegelijke naamwoorden:

Woest, *wijs*, *boos*, *vast*, *frisch*.

Vergis u hierbij niet.

Zouden de volgende bijvoegelijke naamwoorden ook trappen van vergelijking toelaten: *ledig*, *gelijk*, *blind*, *stom*, *dood*, *viervoetig*, *vierkant*?

Waarom niet? Hoe moet ge dan deze zinnen verstaan?

Deze ton is voller dan die. Dit glas is leeger dan dat.

Hij is nog blinder dan zijn makker.

De vergrootende en de overtreffende trap van de bijvoegelijke naamwoorden *goed*, *kwaad*, *weinig*, *veel*, zijn: Van *goed* — *beter*, *best*. Van *kwaad* — *erger*, *ergst*. Van *weinig* — *minder*, *minst*. Van *veel* — *meer*, *meest*.

Voor *goed* had men vroeger een ander woord, namelijk *bet* of *bat*.

Denk maar aan *Bat-owe*. Nu weet ge zeker, hoe het komt, dat *beter* de vergrootende trap van *goed* is. Hoe zou de overtreffende trap naar den regel zijn, en hoe is die?

Maak zinnen, waarin die vormen voorkomen.

§ 23.

Wij hebben al geleerd dat de bijvoegelijke naamwoorden buigbare woorden zijn. Wat wil dit ook weer zeggen?

Er zijn ook bijvoegelijke naamwoorden, die niet verbogen worden.

Eenige komen voor in deze zinnen:

De Amsterdammer koopman droeg een fluweelen jas en zijden kousen. Hij had een gouden horologie op zak met een ketting er aan, waaraan allerlei of allerhande snuisterijen hingen. Hij wandelde aan de rechter- en ik aan de linkerzijde van de gracht. Beiden begaven we ons naar het welgelegen Buiksloot.

Noem de bijvoegelijke naamwoorden, die in deze zinnen voorkomen, en zeg wat ieder van die woorden beteekent.

Beantwoord deze vragen: Van welk woord is het bijvoegelijk naamwoord *Amsterdammer* gevormd?

Geef eenige dergelijke woorden op.

Wat duiden de bijvoegelijke naamwoorden *fluweelen*, *zijden* en *gouden* aan? Uit welke deelen bestaan de woorden, *allerlei* en *allerhande*?

Lei beteekent *soort*, dus *allerlei*....

Rechter en *linker* zijn ook bijvoegelijke naamwoorden.

Wat zou *er* wel zijn?

Wat is de laatste lettergreep van *welgelegen*. Welke *e* komt in die lettergreep voor? Men laat, als in de laatste lettergreep van een bijvoegelijk naamwoord de toon-

looze e voorkomt, doorgaans den buigingsuitgang e weg.

Waarom denkt ge?

Zeg nu eens, welke bijvoegelijke naamwoorden niet verbogen worden.

§ 24.

Somtijds wordt een bijvoegelijk naamwoord verschillend verbogen naar de verschillende beteekenis, die het in den zin heeft. Dit kunt ge uit de volgende zinnen leeren:

Een goed koning zorgt voor het welzijn van zijn volk.

Een goede koning is niet altijd een goed koning.

De oude soldaat krijgt zijn pensioen.

Die oud-soldaat heeft al twintig jaren dienst, en is pas 36 jaar.

Een gemeen soldaat is een soldaat zonder rang.

Een gemeene soldaat gedraagt zich slecht.

Zeg nu eens het onderscheid in beteekenis tusschen :

Een groot man en een groote man.

Een bekwaam schilder en een bekwame schilder.

Mijn oud huis, en mijn oude huis.

Een sterk looper en een sterke looper.

Een eenvoudig burger en een eenvoudige burger.

Wijs in de onderstaande zinnen de bijvoegelijke naamwoorden aan.

Die man is goedsmoeds onder al zijn lijden.

Ik heb daar iets treurigs gehoord.

Ik ben gelukkigerwijze het gevaar ontkomen.

Met voorbedachten rade is die misdaad gepleegd.

De boosdoener is op heeter daad betrapt.

Hij had in koelen bloede die misdaad gepleegd.

De bijvoegelijke naamwoorden *goedsmoeds*, *treurigs*, *gelukkiger* staan in den tweeden naamval.

In de andere zinnen staat voor het zelfstandig naamwoord een voorzetsel. In welken naamval staat het zelfstandig naamwoord, wanneer er een voorzetsel vóór staat? Dit is hier het geval niet. Sommige voorzetsels beheerschten vroeger ook wel den 2den en 3den naamval.

§ 25.

Lees de volgende zinnen eens.

De vroolijke Jan gaat naar huis.

Jan gaat vroolijk naar huis.

Welk bijvoegelijk naamwoord komt in beide zinnen voor?

Welk verschil merkt ge in de verbuiging op?

Het woord *vroolijk* beteekent in die zinnen niet hetzelfde.

Het woord *vroolijke* in den eersten zin zegt, wat Jan voor een jongen is. In den tweeden zin wordt maar alleen gezegd, dat Jan bij het naar huis gaan eens *vroolijk* was. Men kan daarbij aan een lusteloozen knaap denken, die blij was, dat hij een gelegenheid vond om zijn werk te verzuimen.

Noem ook uit de volgende zinnen de bijvoegelijke naamwoorden op. Zeg, hoe ze verbogen en waarvan ze bepalingen zijn.

a. *Het goudgele graan golsde heen en weér.*

Het graan, nu geel als goud, golsde heen en weér.

De man loopt dronken langs straat.

De dronken man loopt langs straat.

De vrouw wachtte geduldig op hulp.

De geduldige vrouw wachtte op hulp.

b. *Die man, gelukkig door zijn tevredenheid, leeft vergenoegd.*

De man is gelukkig door zijn tevredenheid.
De vergenoegde man leeft gelukkig.
Ons leven, kort van duur, moet goed gebruikt worden.
Ons korte leven moet goed gebruikt worden.
c. De jongen schiet den vogel dood.
De meid pompt de ton vol.
Ik vind dat schilderij mooi.
Dat schilderij is mooi.
Hij drinkt het glas leég.
Het glas is leég.

§ 26.

Zoek nu uit deze zinnen de bijvoegelijke naamwoorden :
Karel de Grootte bevorderde het onderwijs der jeugd.
Het leven van Karel den Grooten is zeer merkwaardig.
De eerste jaren van ons leven beslissen over veel.
De voorste jongen liep het hardst.
De vermoeide reiziger rustte onder dien grooten eik uit.
Die koopman heeft allerlei waar bijeen gebracht.
Ik heb op die verkooping veel gouden en zilveren
voorwerpen gezien.
Goud is een edel metaal; het is rekbaar en glanzig.
De bewoners verkeerden geruimen tijd in den grootsten
nood.
Ik heb in den laatsten tijd veel geleerd.
De zieke heeft slapeloze nachten doorgebracht.
 Geef de verbogen bijvoegelijke naamwoorden op, en
 zeg waarom ze zoo verbogen zijn.

§ 27.

Zeg eens wat telwoorden zijn, en welke telwoorden
 in deze zinnen voorkomen :

Jan heeft acht knikkers gewonnen.

Piet had er tien verloren.

Ik, Willem en Hein hebben met ons drieën den vlieger uit den boom gehaald.

Bij vijven gingen wij naar huis.

Vele menschen zoeken hun geluk in geld.

Weinig kinderen beseffen de waarde van het leven.

Sommigen zeiden dit, anderen dat.

Alle menschen zijn sterfelijk.

Eenige kinderen werken altijd slordig.

Wijs aan: 1. de bepaalde en de onbepaalde telwoorden; 2. welke telwoorden als bepalingen bij een zelfstandig naamwoord staan. Hoe zoudt gij die noemen?

Zoek nu ook de zelfstandig gebruikte telwoorden op.

§ 28.

Lees dezen zin:

Jan en Willem hebben den hoogsten prijs gekregen; beiden liepen zingende naar huis.

Wie duidt het woord *beiden* aan?

De twee jongens kregen ieder een tol van hun tante, beide bedankten haar vriendelijk.

Wie duidt het woord *beide* aan?

In den eersten zin staat *beiden* en in den tweeden zin *beide*. Dit doet men zóó, omdat in den eersten zin bij het woord *beiden* geen zelfsändig naamwoord kan gedacht worden; in den tweeden zin wel.

Beiden is in den eersten zin een zelfstandig telwoord en in den tweeden zin? Wat duidt het woord aan: personen of zaken?

Als een telwoord op zaken ziet, wordt het altijd bijvoegelijk gebruikt. Zie de volgende zinnen:

Ik heb een appel en een peer gekregen; beide zijn nog hard.

De tafels uit de voor- en achterkamer zijn geverfd; beide zien er nu netjes uit.

Welk telwoord komt in dezen zinnen voor, en waarom is het niet verbogen?

§ 29.

Wijs aan welke telwoorden in de volgende zinnen zelfstandig, en welke bijvoegelijk zijn gebruikt; welke zaken, en welke personen aanduiden.

Velen twifelen aan de oprechtheid van dien man.

Er zijn dit jaar veel aardappelen gepoot; vele zullen bevroren zijn.

Er waren wel drie honderd runderen op de markt; weinige zijn er verkocht.

Eenige van uwe makkers kregen bij het spelen twist.

Eenigen waren ontevreden; de meesten waren wel voldaan.

De armen en ongelukkigen werden allen geholpen.

Ik heb twintig knickers; alle zijn fraai van kleur.

Sommige van uwe vrienden vergeten u.

Met opzet heb ik enkele van die boeken niet gelezen.

Nog tijdig heb ik eenige van die kinderen gewaarschuwd.

Ontleed de drie laatste zinnen.

TAALBOEKJE

VOOR DE

LAGERE SCHOLEN.

VEREENIGING

VAN

Spreek- en Stijloefeningen

EN

SPRAAKKUNST,

DOOR

J. DEN BROEDER en A. JANSEN,

HOOFDONDERWIJZERS TE ROTTERDAM.

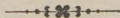
DERDE STUKJE. — TWEEDE GEDEELTE.

Tweede druk.

J. H. DUNK. — ROTTERDAM.

1875.

DERDE STUKJE.

TWEEDE GEDEELTE.

§ 1.

Lees de volgende zinnen eens:

De nachtegaal zingt. De boom bloeit.

Het woord *zingt* zegt wat de nachtegaal doet of verricht.

Het woord *bloeit* zegt niet wat de boom verricht; maar wel in welken toestand de boom verkeert.

Geef nu van de volgende werkwoorden eens op, welke eene verrichting, en welke een toestand beteekenen:

Leeren, zwellen, krimpen, loopen, springen, koken, vliegen, lezen, roesten, zwemmen, spelen, groeien.

Noem ook eens vijf werkwoorden, die een werking en vijf, die een toestand beteekenen.

Werkwoorden zijn dus namen van werkingen of toestanden.

Ge zoudt echter niet omgekeerd mogen zeggen:

Namen van verrichtingen of toestanden zijn werkwoorden.

Ontleed de volgende zinnen maar eens:

Wij loopen.

Wij loopen hard.

Het loopen vermoeit ons.

In den eersten zin drukt *loopen* het gezegde uit.

In den tweeden zin drukt *loopen* gedeeltelijk het gezegde uit.

In den derden zin drukt *loopen* het gezegde in het geheel niet uit. Tot welke woordsoort behoort het woord *loopen* in dien zin?

Om dus de woorden te onderscheiden in soorten, moeten we niet alleen vragen, wat een woord beteekent; maar ook, hoe het in den zin voorkomt.

Onthoud nu: *Werkwoorden drukken in den zin geheel of gedeeltelijk het gezegde uit.*

We hebben al geleerd, dat een werkwoord in verschillende vormen voorkomt.

Wat wordt er alzoo door die verschillende vormen ten opzichte van de handeling of den toestand aangegeven?

§ 2.

Hier staan eenige woorden, die als werkwoorden kunnen voorkomen:

tuinen, visschen, ploegen, tafelen, boomen, witten, lieven, innen, mijnen.

Als ge van die werkwoorden den uitgang afneemt, wat houdt ge dan over? Zeg wat die stammen beteekenen?

Verzin nog eenige zulke werkwoorden. Ze heeten **naamwoordelijke werkwoorden**. Waarom denkt ge?

Lees nu de volgende zinnen eens:

Het boek ligt op de tafel in de kamer.

Piet legt zijn boek op de bank.

Het meisje zit stil op haar stoel.

Willem zet zijn zusje op den stoel.

De herder drinkt met volle teugen uit de bron.

De herder drenkt zijn schapen uit de bron.

De boom viel door den hevigen wind op den grond.

De houthakker velt den dooden boom.

De bij zuigt het sap uit de bloemen.

De meeste viervoetige dieren zoogen hun jongen.

Beproof nu eens of ge het onderscheid in beteekenis kunt opgeven tusschen: *liggen en leggen, zitten en zetten, drinken en drenken, vallen en vellen, zuigen en zoogen.*

Schrijf de opgegeven zinnen over, met het werkwoord in den eersten verleden tijd, en ook in den tweeden tegenwoordigen tijd.

Geef op, welke van die werkwoorden zwak en welke sterk zijn en bij welke een lijdend voorwerp is.

§ 3.

Geef de beteekenis van deze werkwoorden op, en maak zinnen, waarin ze voorkomen. Neem de vormen van den eersten verleden tijd 3den persoon enkelvoud.

Wassen en wasschen; lijden en leiden; rijzen en reizen; berijden en bereiden; stikken en steken, (ver)spillen en spelen.

Gebruik de volgende werkwoorden in tweeërlei beteekenis in den eersten verleden tijd 3den persoon enkelvoud:

Zweren, krijgen en stijven.

Zeg nu de beteekenis van de volgende werkwoorden en maak er zinnen van: *bedelen, wandelen, schuifelen, klapperen, stotteren, steenigen, begiftigen en vestigen.*

§ 4.

We hebben vroeger al geleerd, dat de werkwoorden veelal met voorvoegsels worden samengesteld en daardoor de beteekenis soms heel wat gewijzigd wordt.

Sommige voorvoegsels zijn scheidbaar, andere onscheidbaar met het werkwoord samengesteld.

Wat wil dat ook al weêr zeggen?

Noem van de volgende werkwoorden eens, bij welke de samenstelling scheidbaar, bij welke ze onscheidbaar is.

Geef ook de beteekenis van die werkwoorden eens op.

1. *Bebouwen, verbouwen, herbouwen, opbouwen.*
2. *Bestellen, verstellen, herstellen, instellen, afstellen, uitstellen, ontstellen, aanstellen, voorstellen.*
3. *Bedeelen, verdeelen, indeelen, uitdeelen, afdeelen,*
4. *Benemen, vernemen, hernemen, innemen, ontnemen, voornemen, aannemen, opnemen, afnemen.*
5. *Bekennen, verkennen, erkennen, herkennen, ontkennen.*
6. *Verheffen, opheffen, ontheffen, aanheffen.*
7. *Verlapsen, inslapen, uitslapen, ontslapen.*
8. *Bedenken, verdenken, herdenken, nadenken.*
9. *Bezetten, verzetten, herzetten, inzetten, afzetten, ontzetten.*
10. *Bestaan, verstaan, instaan, uitstaan, opstaan, afstaan, ontstaan, toestaan, bijstaan.*

Beproof eens, of ge nog meer zulke werkwoorden kunt opnoemen, en geef er dan de beteekenis van op.

Lees ook de volgende zinnen eens, en zeg, wat het werkwoord in elk van die zinnen beteekent:

De kinderrn vermaken zich.

Mijn jas wordt morgen vermaakt.

Die rijke man vermaakte zijn geld aan het weeshuis.

§ 5.

Lees dezen zin: *De meester onderwijst de leerlingen.*

Noem uit dien zin het werkwoord.

Wie verricht het *onderwijzen*?

Wie worden *onderwezen*?

De persoon of zaak, die het doen of de werking ondergaat, die het onderwerp verricht, heet....

Noem uit de volgende zinnen het lijdend voorwerp:

De meid schilt aardappelen.

De vogels verslinden rupsen.

De kinderen zingen een aardig liedje.

Werkwoorden, waarbij een lijdend voorwerp kan gevoegd worden, heeten **overgankelijke werkwoorden**.

Schrijf eens tien zinnen op, waarin een lijdend voorwerp is.

Onderstaanden zin kunt ge zoo veranderen, dat het lijdend voorwerp het onderwerp wordt.

Bv. Voor: *De meester onderwijst de leerlingen* kunt ge schrijven.

De leerlingen worden door den meester onderwezen.

Het gezegde in den eersten zin noemt men een **bedrijvend gezegde**. Het gezegde in den tweeden zin heet een **lijdend gezegde**. Waarom, denkt ge?

Waarom noemt ge *de leerlingen* in den tweeden zin het onderwerp? Ze worden toch iets gedaan, ze ondergaan de werking?

Noem het vervoegde werkwoord in dezen zin: *De leerlingen worden door den meester onderwezen*.

Worden — is een hulpwerkwoord voor den lijdenden vorm.

Waarom zou het zoo heeten?

En wat is *onderwezen*?

§ 6.

Schrijf de volgende zinnen in den lijdenden vorm:

*Jan bezorgt den brief. Jan heeft den brief bezorgd.
Jan zal den brief bezorgen. Jan zal morgen ochtend
den brief bezorgd hebben.*

*Jan bezorgde den brief. Jan had den brief bezorgd.
Jan zou den brief bezorgen. Jan zou den brief reeds
bezorgd hebben.*

Het verleden deelwoord van het hulpwerkwoord *worden*, wordt soms weggelaten.

Er is onderscheid in het gebruik van de volgende zinnen:

De tuinman heeft den boom gesnoeid en

De boom is door den tuinman gesnoeid.

In den eersten zin denkt men meer aan de handeling of de verrichting van den tuinman; in den tweeden zin denkt men aan den toestand, waarin de boom door het snoeien is gekomen.

Zoo is er ook onderscheid in de beteekenis van deze zinnen:

Ik heb naar den Haag gereden en

Ik ben naar den Haag gereden.

In den eersten zin wordt aangeduid, dat het rijden nu afgedaan is; in den tweeden, dat ge door rijden in den Haag gekomen zijt.

Beide zinnen kunnen nog wat anders beteekenen.

Zoo zal de koetsier zeggen: *Ik heb den burgemeester met dat rijtuig naar den Haag gereden* en de burgemeester zal zeggen: *Ik ben met dat rijtuig naar den Haag gereden.*

Wat zult ge schrijven en waarom?

Ik ben of ik heb van morgen van Rotterdam naar Delfshaven geloopt.

Ik heb of ben wel eens op den toren geklommen.

Ik heb of ben gisteren over dat hek gesprongen,

Zeg nu eens de verschillende beteekenis der volgende zinnen:

Ik ben geslagen en Ik heb geslagen.

Ik ben getrocst en Ik heb getroost.

Ik ben geholpen en Ik heb geholpen.

Schrijf nog eenige zulke zinnen op.

§ 7.

Zeg eens bij welke van deze werkwoorden ge geen lijdend voorwerp kunt voegen: *drinken, leggen, liggen, zitten, zetten, lachen, schreien, sterven, genezen, varen, voeren, wasschen en wassen.*

Werkwoorden, waar geen lijdend voorwerp bij kan komen, heeten **onovergankelijke werkwoorden**.

De verrichting, de handeling of het doen blijft alleen bepaald tot het onderwerp.

Geef eens tien onovergankelijke werkwoorden op.

Zeg eens, of *vallen* een overgankelijk of onovergankelijk werkwoord is.

Hoe komt het in dezen zin voor: *Ik val een buil in mijn hoofd?* Waar is die buil het gevolg van?

Is het werkwoord *schreien* overgankelijk of onovergankelijk?

Hoe komt het in dezen zin voor: *De moeder schreide heete tranen over het verlies van haar kind.*

Waar zijn die tranen het gevolg van?

Zijn de werkwoorden *strijden* en *lijden* overgankelijk of onovergankelijk?

Maar ontleed dan deze zinnen eens:

Ik heb dat leed geleden. Ik heb den strijd gestreden.

Welke overeenkomst is er tusschen het werkwoord

en het lijdend voorwerp in beide zinnen? In dit geval worden die werkwoorden overgankelijk gebruikt.

Hoe komen de werkwoorden *eten* en *spreken* in de volgende zinnen voor?

Piet eet smakelijk. — *Piet eet een boterham.*

Mijn broeder sprak duidelijk. — *Mijn broeder sprak Fransch.* —

Mijn broeder sprak den molenaar.

§ 8.

Zijn *dansen*, *kijven*, *glijden*, *vechten*, *fluiten*, *springen*, overgankelijke of onvergankelijke werkwoorden?

En deze: *leeren*, *hooren*, *zien*, *brengen* en *stoppen*?

De overgankelijke werkwoorden kunnen zoowel in lijdenden als in bedrijvenden vorm gebruikt worden.

Onovergankelijke werkwoorden kunnen ook wel in den lijdenden vorm voorkomen; maar dan beteekent de zin wat anders.

Lees de volgende zinnen maar eens:

Er wordt gedanst. Hevig werd er gegeven. Op die baan wordt gegleden. Er werd in 1870 vreeselijk gevochten. In dien hoek wordt gefloten. Er werd ijzingwekkend gesprongen.

Ontleed die zinnen eens. Welk zindeel mist ge er in?

Wanneer men zoo spreekt, wil men alleen maar zeggen, dat er iets plaats heeft of geschiedt. Aan de personen, die de handelingen verrichten, denkt men daarbij niet.

Ontleed deze zinnen:

Des Zondags wordt langs de Maas veel gewandeld.

Er zal in ons dorp welhaast een nieuwe school gebouwd worden.

*Waarschijnlijk zal de vrede gesloten worden.
Er werd onder de menigte gemord.*

§ 9.

Ontleed de volgende zinnen eens:

Ik wasch de vaten. Ik wasch mij.

Mijn zusje kleedt haar pop. Mijn zusje kleedt zich.

Wij hielpen ons vriendje. Wij helpen ons.

Gij verzorgdet den arme. Gij verzorgdet u.

Zij hebben hem op ooft onthaald. Zij hebben zich op lekker ooft onthaald.

Noem de lijdende voorwerpen uit de tweede reeks zinnen.

Duiden die een ander aan dan het onderwerp of denzelfden persoon?

De voornaamwoorden *mij, zich, ons, u*, zóó gebruikt, heeten **terugkeerende voornaamwoorden**. Waarom denkt ge?

Hoe zullen de werkwoorden *zich kleeden, zich wasschen* enz. heeten?

Ze beteekenen, dat de persoon of zaak, die in den zin de handeling ondergaat, dezelfde is als *het onderwerp*.

De werkwoorden *kleeden, wasschen* enz. kunnen al of niet terugkeerend gebruikt worden. Zou dat bij de volgende werkwoorden ook het geval zijn:

Zich schamen, zich herinneren, zich bezinnen, zich vergissen, zich ontfermen, zich erbarmen, zich verwonderen?

Ge kunt zeggen: *ik schaam mij, niet ik schaam hem*; maar wel *ik schaam mij over hem*.

Schrijf van de werkwoorden *zich ontfermen* en *zich bezinnen*, den eersten verleden tijd op.

De werkwoorden, waarbij altijd een lijdend voorwerp

komt, dat dezelfde persoon of zaak is, als het onderwerp, heeten **noodwendig terugkeerend**.

De werkwoorden, die in de vorige zinnen terugkeerend voorkwamen, heeten **toevallig terugkeerend**.

In den zin: *de jongens leeren elkander*, komt een voornaamwoord voor. Wat beteekent het hier in den zin?

Het heet een **wederkeerig voornaamwoord**.

§ 10.

Ontleed de volgende zinnen eens:

Een braaf kind verblijdt zijn ouders.

Brave ouders verblijden zich over oppassende kinderen.

Jakob bedroog zijn blinden vader.

Die onwetende bedroog zich dikwijls.

De zonen van Jakob bedroefden hun vader.

Jakob bedroefde zich over het gedrag zijner zonen.

De meester zette dien lastigen jongen neêr.

De meester zette zich naast mij neêr.

Van wie wordt in die zinnen gezegd, dat ze *verblijden*, *bedrogen*, *bedroefden*, *neêrzetten*? En van wie wordt gezegd, dat ze die handelingen ondergingen?

Worden *de ouders verblijdt*, *de onwetende bedrogen* door zich zelfven? Werd *Jakob bedroefd* en *de meester neêrgezet* door zich zelfven?

De werkwoorden *zich verblijden*, *zich bedriegen*, *zich bedroeven*, *zich neêrzetten* zijn toevallig terugkeerend. In welke zinnen zijn ze als zoodanig gebruikt en in welke niet?

Zich verblijden wil zeggen *blij zijn*.

Zich bedriegen „ „ *het mis hebben*.

Zich bedroeven wil zeggen *bedroefd zijn*.

Zich nêrzetten „ „ *gaan zitten*.

Maak nu eens zinnen, waarin de volgende werkwoorden terugkeerend voorkomen, en geef er dan ook de beteekenis van op:

Vermaken, *ver toonne mengen*, *wenden*, *nederleggen*, *troosten*, *storen*.

§ 11.

Den zin: *Ik heb mij uwer ontfermd*, kan men aldus omschrijven: *Ik heb mij over u ontfermd*.

Omschrijf zoo ook de volgende zinnen:

Wij willen ons uwer nooit schamen.

Wees zijner gedachtig in zijn afwezigheid.

Gedenk mijner in uw voorspoed.

Wij zullen zijns daarbij gedenken.

Erbarm u onzer.

Somtijds komt het woord *zelf* bij het persoonlijk voornw. Bv. *Ik zelf heb het gedaan*. *Gij zelf en niet uw broeder*, *zult het doen*.

Wanneer zou men dat woord *zelf* bij het voornaamwoord voegen?

Zeg het verschil van deze uitdrukkingen:

Ik zelf heb het gedaan en *Ik heb het gedaan*.

Gij zelf moet dat werk overschrijven en *Gij moet dat werk overschrijven*.

Wij zelven kwamen te laat en *Wij kwamen te laat*.

Dat woord *zelf* wordt een **voornaamwoord van versterking** genoemd.

Waarom, denkt ge?

Voor het enkelvoud in den 1sten en 3den persoon kunt ge alzijd *zelf* schrijven; voor het meervoud, als het

bij een naamwoord komt, dat personen beteekent schrijft men *zelven*. Bij het meervoud van zaaknamen *zelve*.

§ 12.

Het werkwoord *zijn* hebben we gezien kan als hulpwerkwoord voorkomen. Geef eens een paar zinnen op, waarin het als hulpwerkwoord voorkomt.

Hier staan zinnen, waarin het werkwoord *zijn* niet als hulpwerkwoord voorkomt.

God is. — Mijn vader is niet meer. — Jan is in school. — De drie ranken zijn drie dagen. — Dat (portret) is mijn oom. — De wind draait. — Dat is regen van daag. — Waar is de brand? — Twee maal twee is vier. — Wat is u, kleine! dat ge weent?

Geef de beteekenis van het werkwoord in die zinnen op en zet er andere werkwoorden voor in de plaats.

Als het werkwoord *zijn* alleen het bestaan van een onderwerp uitdrukt, heet het een **zelfstandig werkwoord**.

Ook de werkwoorden: *worden, blijven, schijnen, heeten, lijken* noemt men zelfstandige werkwoorden, als ze alleen het bestaan en niet een handeling of een toestand van het onderwerp uitdrukken.

Worden is een *zijn* bij *aanvang*; *blijven* is een *zijn* bij *voortdoring*; *schijnen* is een *zijn* in de *gedachte*; *heeten* is een *zijn* in *naam*; *lijken* is een *zijn* voor het *oog*.

Hoe komen die werkwoorden in deze zinnen voor?

Gods wil gebiedt, en 't wordt terstond. De man wordt arm. De jongen wordt een booswicht. De man schijnt al oud. De man schijnt een kunstenaar. Het licht schijnt. De liefde blijft. Ik blijf hier. Ik blijf uw vriend. Ik

blijf u getrouw. Tromp bleef in den slag. Wat bleef hem van al zijn schatten over? Waar is mijn boek gebleven? Dat boek lijkt nieuw. Dat kind lijkt veel op zijn vader?

§ 13.

Noem uit de volgende zinnen de werkwoorden eens op en zeg daarbij of ze overgankelijk of onovergankelijk zijn. Geef ook eens op, of ze bedrijvend, lijdend of terugwerkend gebruikt zijn.

Een onwetende bedriegt zich dikwijls. Dikwijls werden goedhartige lieden door oneerlijken bedrogen. Verscheiden malen bedrogen zij onnoozele zielen. In den herfst is er doorgaans overvloed van fruit. De tragen verbeuzelen menigmaal de helft van hun leven. Men lachte om de grappen van den aap. Hij lachte tranen. Wij zullen ons wwer nooit schamen. De edelmoedige bewoners van het dorp ondersteunden en verzorgden de schipbreukelingen. Er was veel raad. De koning schonk den schuldigen gratie. Dikwijls schaamt de mensch zich over zijn verkeerd gedrag. Verblijd hem door de goedkeuring van zijn werk. Verblijd u over den onverwachten uitslag uwer pogingen. Ik heb geen oogenblik verbeuzeld. Leer de opgegeven lessen nauwkeurig. De vermoeide jagers zetten zich op dat groene plekje neder. Zij zitten rustig hun middagmaal te nuttigen. Zij drinken uit hun veldflesschen. Ook drenken zij hun vermoeide honden met het water uit de klare beek. In die beek stroomt het water rustig voort.

§ 14.

Lees ook de volgende zinnen:

Ik kan mijn les niet leeren. Gij moet uw les kennen. Hendrik mag van daag wandelen. Wij willen ons niet voor

u vernederen. Ik durf u geen verlof vragen. Laat ons niet te gauw oordeelen. Ik laat u, onbeleefde knaap! niet vertrekken. Wij lieten de onbesuisde jongens een tijd lang begaan; eindelijk moesten wij hen met bedreigingen verwijderen uit onze buurt. Laat ik nu eens die koddige geschiedenis vertellen. Laat mij behoorlijk uitpraten. Laat u dit droevige ongeval wijzer maken.

In elk dezer zinnen komen twee werkwoorden voor. Geef op, welke van die werkwoorden in de onbepaalde wijs staan.

Schrijf nu de personen op van de werkwoorden, die in de aantoonende wijs staan.

Die werkwoorden heeten **hulpwerkwoorden voor de wijs**, omdat ze zeggen, hoe we de beteekenis van de werkwoorden in de onbepaalde wijs ons moeten denken en voorstellen.

Bv. *Ik kan mijn les niet leeren* beteekent, dat de spreker het leeren van de les voor zich niet mogelijk acht.

Gij moet uw les leeren beteekent, dat aan den hoorder het leeren van de les als noodzakelijk wordt voorgesteld.

Hendrik mag van daag wandelen wil zeggen, dat Hendrik in de mogelijkheid gesteld wordt om te wandelen.

Zie, of ge nu de beteekenis van de overige werkwoorden kunt verklaren.

§ 15.

Wij hebben vroeger geleerd, dat vele werkwoorden in den verl. tijd van klank veranderen. Hoe noemen we ook alweêr die werkwoorden?

Er zijn echter ook sterke werkwoorden, die reeds in den tegenw. tijd tweeërlei klank hebben. Hier staan ze:

Tegenwoordige Tijd.

enk.

meerv.

*ik mag.**wij mogen.**ik zal.**wij zullen.**ik kan.**wij kunnen.*

Die vormen van het enkelvoud van deze werkwoorden waren vroeger vormen van den verleden tijd.

Dit kunt ge nog zien aan den derden pers. enk.

Hoe is die van *mogen, zullen en kunnen*? Wat ontbreekt er aan dien persoon volgens de regelmatige vervoeging?

De 3de persoon enkelvoud van *willen* mist ook de *t* in den tegenw. tijd. Maar dit heeft een andere oorzaak.

De werkwoorden, die we daar genoemd hebben, worden **onregelmatige werkwoorden** genoemd. Waarom, denkt ge?

Geef nu de werkwoorden en lijdende deelw. op, die in de volgende zinnen voorkomen.

Zeg, welke onregelmatig vervoegd zijn, en wijs die onregelmatigheden aan.

Ik mocht niet vroeg genoeg wit, anders had ik u gisteren nog een bezoek gebracht. Zoo laat dorst ik niet meer bij u aan te bellen, anders zou ik nog wel gekomen zijn. Vader kocht mij voor mijn verjaardag een mooie globe. Ik zocht dadelijk, of ik er mijn woonplaats op vinden kon. Mij docht, die zou er wel op staan; maar ik had misgedacht. Piet had van morgen straf gehad. Hij had niet in zijn boek gekeken en toen hij nu lezen moest, wist hij zijn les niet. Dat placht mij vroeger ook wel eens te gebeuren, maar ik deed er niet wel aan.

§ 16

In de vorige § hebben we onregelm. werkwoorden

leeren kennen. Noem ze nog eens en let dan op de vormen van het werkwoord *zijn*, die hieronder staan.

Ik *ben*, hij *is*, wij *zijn*, gij *zijt*, zij *zijn*.

Voor den verl. tijd en het lijdend deelw. gebruikt men de vormen van het werkwoord *wezen*.

Noem den eersten verl. tijd en het lijdend deelw. van het werkwoord *wezen* op.

Het verwisselen van de *z* in *r* in den verl. tijd van dit werkwoord wordt niet tot de onregelmatigheden gerekend. Die verwisseling heeft ook plaats in de vervoeging van het werkwoord *vriezen*.

Welke zijn van dat werkwoord de vormen van den eersten verleden tijd?

Het lijdend deelw. *geweest* is echter wel onregelmatig gevormd. Waarin bestaat die onregelmatigheid?

Men heeft van het werkwoord *wezen* ook het lijdend deelw. *gewezen*. Die vorm wordt nooit anders dan als bijvoegelijk naamwoord gebruikt. Bijv. *De gewezen burgemeester*.

Verbeter deze zinnen:

De rechter heeft de getuigen gehoord en de schuldige gevonnist. Men zeide algemeen, dat de straf verdient was. Gij twijfelde nog aan de echtheid van het verhaal. Met reden hebben wij dit gevaar gevreesd. Mochte wij er maar wijzer door worde. Kinderen! luister niet naar de stem der verleiding. Spiegel u aan het voorbeeld van dezen ongelukkigen. Verhard u hart niet. Waarlijk, dien man heeft niet tot nut der maatschappij geleefd. Eerst bade hij zich in weelde en overdaad; spoedig wert hij arm en verlaten van zijn vrienden; nu is hij de rechter overgeleverd, wat zal zijn verder lot weze? Kinderen!

Heb medelijden met zulk een mensch; beklaag hem, maar veracht hem niet.

§ 17

Lees de volgende zinnen eens:

IJzer is een hard metaal. — Het vriest hard.

Peren zijn smakelijk. — Jan eet smakelijk.

Paarden zijn sterke dieren. — Het regent sterk.

Sterk water is een helder vocht. — Mietje wast helder.

Van welke woorden zijn *hard*, *smakelijk*, *sterk* en *helder* bepalingen in de eerste reeks zinnen? En waarvan in de tweede reeks zinnen? Tot welke woordsoorten behooren ze in die verschillende zinnen?

Waarvan waren de bijwoorden in bovenstaande zinnen bepalingen?

Noem de bijwoorden op, die in de volgende zinnen voorkomen:

Deze paarden willen niet loopen; die willen wel voort. Misschien mag ik morgen naar Amsterdam. Stellig heeft Hein al zijn sommen gemaakt. Jan heeft het ook gedaan. Gij zult wellicht ons gezelschap voortaan missen. Dat zou waarlijk voor mij een ramp zijn. Nimmer heb ik aan uw oprechtheid getwijfeld; ik hoop het ook nooit te moeten doen. Weleer waart gij mijn beste vriend; thans onttrekt ge u aan mij zonder reden. Er wordt gezongen. Tot daartoe ben ik u gevolgd; tot nog toe heb ik geen berouw. Onze vrienden keerden aangedaan huiswaarts. Zij wendden hun aangezichten van de droevige plek af. Gaarne had ik hen getroost.

Geef van de zelfstandige-, bijvoegelijke- en voornaamwoorden, benevens van de werkwoorden, die in bovenstaande zinnen voorkomen alles op, wat ge er van geleerd hebt.

§ 18.

Lees de volgende zinnen:

Die bloem is donker rood. Die maat is te klein. Die boom is zeer hoog. Die appel is wrang zuur. Hoe zwaar is een gramme. Het water van de zee is op sommige plaatsen licht blauw. Die jongen spreekt heel duidelijk.

Waarvan zijn de woorden: *donker, te, zeer, wrang, hoe, licht, heel* bepalingen?

De woorden, die bijvoegelijke naamwoorden bepalen, heeten ook bijwoorden.

Lees nu ook de volgende zinnen eens:

Piet schrijft heel netjes. Wij speelden zoo prettig. Ik wandel zeer gaarne. Het woei vrij hard.

Waarvan zijn de woorden: *heel, zoo, zeer, vrij* bepalingen?

Ook de woorden, die andere bijwoorden bepalen, heeten bijwoorden.

Bijwoorden zijn dus woorden, die werkwoorden, bijvoegelijke naamwoorden of bijwoorden bepalen.

In de uitdrukkingen: *de burgemeester hier, het huis ginds*, zijn *hier* en *ginds* bepalingen van verzwegen werkwoorden. (Welke?) Het zijn dus ook bijwoorden.

Verzin nog eenige zulke uitdrukkingen.

§ 19.

Nu nog wat van de bijwoorden.

Willem schrijft even duidelijk als Jan.

Willem schrijft duidelijker dan Jan.

Welk woord is *duidelijker* in deze zinnen, en hoe noemt ge den vorm *duidelijker*?

En in deze zinnen: *Jan schrijft fraai. Willem schrijft fraaiër; maar Piet schrijft het fraaist.*

Zouden alle bijwoorden trappen van vergelijking hebben?

Geef er eens eenige op, die niet, en ook eenige, die wel den vorm van den vergrootenden en den overtreffenden trap kunnen aannemen.

Wijs in deze zinnen de bijvoegelijke naamwoorden en de bijwoorden aan.

De grond van Zwitserland is hooger dan die van Nederland.

Zwitserland ligt 200 meters hooger dan Nederland.

Van al de landen van Europa is Zwitserland het hoogst.

Van al de landen van Europa ligt Zwitserland het hoogst.

Uw paarden zijn sterker dan de onze.

Uw paarden loopen sterker dan de onze.

Van al die paarden is dit het sterkste.

Van al die paarden loopen die het sterkst.

Uw bloemen staan welig.

Uw bloemen zijn weliger dan de hare.

Uw bloemen groeien weliger op dan de hare.

Van al de bloemen staan die het weligst.

Maak nu eens zinnen, waarin de woorden: *moedig*, *hoog*, *braaf*, *dapper*, *donker*, *lief*, *trouw*, *welig* als bijvoegelijke naamwoorden voorkomen.

Maak nu ook zinnen, waarin dezelfde woorden als bijwoorden voorkomen.

§ 20.

Lees de volgende zinnen eens, en noem er de voorzetsels uit op:

De vruchten hangen aan den boom. De maan schuilt achter de wolken. De zon is reeds boven den gezichtseinder. De meester staat voor de klasse. De rivier treedt buiten haar

oevers. De boer gaat naar het land. Het mos groeit zelfs onder de sneeuw. Het water loopt langs de glazen. Het water loopt over den dijk. Het water loopt uit het glas. De scheiteekens staan tusschen de zinnen. De tuin is naast het huis.

Wordt door de woordjes *in, op, aan, enz.* een bepaalde plaats aangewezen? Kent ge een plaats, die zoo heet?

Zou de plaats wel aangewezen zijn, wanneer die woordjes waren weggelaten?

De voorzetsels helpen dus een plaats aanwijzen, die twee voorwerpen ten opzichte van elkander innemen.

Noem nu ook de voorzetsels eens op uit de volgende zinnen:

Jan spreekt vóór zijn beurt. De spoortrein vertrekt over vijf minuten. De Batavieren kwamen hier omstreeks 100 jaren v. C. Sedert het jaar 1813 regeert hier een koning. Sommige dieren slapen gedurende den winter.

De voorzetsels, die in de vorige zinnen voorkwamen, dienden ter plaatsbepaling.

Waartoe dienen de voorzetsels, die we in de laatst opgegeven zinnen gebruikten?

§ 21.

De voorzetsels wijzen niet alleen een plaatselijke of tijdelijke betrekking, maar ook nog andere betrekkingen aan.

Noem de voorzetsels maar eens op, die in de volgende zinnen voorkomen:

Bidden is spreken tot God. De meester is streng tegen onoplettenden. Een braaf kind is gehoorzaam aan zijn ouders, en dienstvaardig jegens iedereen.

Noem ze ook op uit de volgende zinnen:

De kleur van zuiver zeewater is blauw.

Een boom zonder schors sterft gewoonlijk spoedig.

Ik lust graag water met suiker.

De Sint Janskerk te 's Hertogenbosch is een prachtig gebouw.

Welk deel van den zin wordt in de opgegeven zinnen door de voorzetsels: *van, zonder, met* en *te* bepaald?

Voorzetsels staan meestal bij de bepaling voorop.

Vele van de woorden, die we als voorzetsels gebruikt hebben, komen ook als bijwoorden voor.

Waarvan kunnen de bijwoorden ook al weêr bepalingen zijn? Geef op, hoe de woordjes *te, op* en *door* in de volgende zinnen voorkomen:

De school gaat te twaalf uren uit. De pet is mij te groot. De wind steekt op. De wind staat op de ramen.

De voerman reed door. De muis kruipt door het gat.

Hoe komt het, dat we een zelfde woord nu eens een bijwoord en dan weêr een voorzetsel noemen?

§ 22.

Ontleed deze zinnen:

Met vriendelijken ernst vermaande de vader bij het afscheid nemen zijn nog jeugdige kinderen. De kinderen werden bij het afscheid nemen door hun vader met vriendelijken ernst vermaand.

Geef uit dit lesje op: de verbogen, de niet verbogen, de afgeleide en samengestelde woorden.

De belijdenis onzer verkeerdheden — zegt een braaf man — is de eerste stap tot onze verbetering, en het is ook inderdaad waar, wanneer wij deze belijdenis vrij-

willig, met schaamte en in de volle overtuiging doen, dat wij verkeerd gehandeld hebben. Het kost ons voorzeker veel, eer wij zoo verre gekomen zijn; doch hebben wij dien stap gedaan en bezitten wij den vasten wil, ons voortaan voor dergelijke verkeerdheden te wachten, dan ondervinden wij aanvankelijk een kalmte des gemoeds, die ons te voren onbekend was.

Beschamend is zeker deze bekentenis; doch er is een onfeilbaar middel om deze beschaming te ontwijken en dat is, dat we altijd zoo handelen, dat wij bij de herinnering onzer daden niet behoeven te blozen.

Geef de zelfstandige naamwoorden en werkwoorden op, die er in voorkomen en noem de klinkers, de tweeklanken, de zachte en scherpe medeklinkers uit de bijvoegelijke naamwoorden, die ge er in vindt.

TAALBOEKJE

VOOR DE

LAGERE SCHOLEN.

VEREENIGING

VAN

Spreek- en Stijloefeningen

EN

SPRAAKKUNST,

DOOR

J. DEN BROEDER en A. JANSEN,

HOOFDONDERWIJZERS TE ROTTERDAM.

VIERDE STUKJE.

(Gelijktijdig te gebruiken met het 3de Stukje.)

Tweede druk.

J. H. DUNK. — ROTTERDAM.

1875.

TALBOEKJE

LAGERE SCHOLEN.

VERBODEN

Spreek- en Hülfslezingen

SPRAAKKUNST.

J. DEN BROEDER en J. JARRETT

WAGENINGSCHÉ BOEK- EN MUZIEKDRIJCKERIJ.

VIERDE STUKJE.

§ 1.

Leer dit: *Spreken is zijn gedachten, gewaarwordingen en begeerten door woorden hoorbaar te kennen geven.*

Een woord is een spraakklank, die ons aan nog iets anders doet denken, dan aan den klank zelf.

We hebben dikwijls van zinnen of volzinnen gesproken.

Een zin is een woord, of een reeks van woorden, waardoor een gedachte volkomen uitgedrukt wordt.

Zie hier voorbeelden van zinnen, die uit één woord bestaan:

Luister! Hoort! Denk!

Welke woorden zijn het, en in welke wijs van het werkwoord staan ze?

In iederen zin moet een werkwoord voorkomen, dat in een der drie persoonsvormen staat.

Het gebeurt wel eens, wanneer men door een enkel woord, of door eenige woorden zijn gedachten krachtig wil uit drukken, dat het werkwoord wordt weggelaten.

Bv. Als er brand is, roept men: *brand! brand!*

Als de onderwijzer zegt: *Stilte!* dan weet ge, wat hij daarmee zeggen wil. Men noemt zoo'n uitdrukking ook wel een *toeroep* of *uitroep*.

Hoe zoudt ge de uitdrukking *stille* tot een zin aanvullen?

Bij een toeroep heeft men iemand meer bepaald op het oog, bij een uitroep niet.

Zie hier eenige uit- en toeroepen.

*God dank! Heil u! Geluk er mee! Opletten! Geluisterd!
Hij aan het loopen! Eere den man! Gezegend het land!
Hij hem helpen? U verraden? Ik u verraden? Dat nooit!
Voorwaarts! Nu of nooit! Leien boven tafel! Geen gepraat
daar! Niet waar, moe! Eerst vader, dan de kinderen.*

Geduld wat, Piet!

Zeg de beteekenis van die uitdrukkingen.

Verzin er ook eenige en schrijf ze op.

Er zijn ook zinnen, die niet volledig zijn; maar die we in het spraakgebruik zoo bezigen, omdat we onze gedachten toch verstaanbaar er door uitdrukken.

Zeg, wat aan de volgende zinnen nog toegevoegd zou kunnen worden.

*Ik ben van dag tien jaar. Ik ben van Delft. De man
is aan den drank. Een meter is tien decimeters. De beurt
is aan u. De kachel is van ijzer.*

§ 2.

Er zijn woordjes, die ge zeker wel eens hebt uitgesproken, als ge bijzonder blij of bedroefd, of verwonderd of verschrikt waart.

Hier staan er eenige: *Ba! ach! och! o! ei! ha!
foei! ho! hei! heisa! hoera! sus! hou.*

Zij heeten **tusschenwerpsels**. De beteekenis van die woordjes is op zich zelve niet helder; maar komen ze bij een zin, dan kunt ge die eerst goed vatten. Ze zijn eigenlijk uit- of toeroepen, of komen ook daarbij.

Zie maar. *Ba, hoe leelijk!*

Wat wilt ge met dat *Ba* bij den zin te kennen geven?

Wat beteekent het tusschenwerpsel *o!* bij deze zinnen?

O! wat heb ik een pijn! O! hoe mooi is dat schilderstuk!

O, Jongens! wat een pret zullen we hebben.

Voeg bij de opgegeven tusschenwerpsels een zin.

Hier staan nog eenige tusschenwerpsels: *paf, pief, poef, krik, krak, klets, plomp, bom, plons.*

Wanneer gebruikt men die woordjes? Zet er eenige zinnen bij.

Wat zou de bedoeling wel zijn van iemand, als hij deze tusschenwerpsels gebruikt: *voort! weg! marsch! stil! welaan! voorwaarts! welkom! halt?*

Tot de tusschenwerpsels behooren ook sommige onwelvoegelijke uitdrukkingen, die niet in den mond van een beschaafd mensch passen. We zullen er maar geen noemen. Ge begrijpt de bedoeling zeker wel.

Achter het tusschenwerpsel zet men doorgaans een uitroepeteeken. (!) Waarom denkt ge?

§ 3.

Lees dezen zin: *Honden zijn huisdieren.*

Zulk een zin heet een **enkelvoudige zin**. Het is een reeks van woorden, waardoor maar één gedachte uitgedrukt is.

Lees nu ook dezen zin: *Honden en katten zijn huisdieren.*

Wat is het onderwerp in dien zin?

Maak er eens twee zinnen van.

Als een onderwerp in een zin zóó voorkomt, dat de zin in twee zinnen kan ontbonden worden, heet het een **nevengeslacht onderwerp**.

Welk woordje is er gebruikt om die twee zinsdeelen te verbinden?

Hoe heet zulk een woordje?

Zeg eens hoe het onderwerp, het gezegde, het lijdend voorwerp en de bepalingen zijn in den volgenden zin:

Jan en Piet vereeren en verblijden hunne ouders en meesters door ijverig leeren en een braaf gedrag.

Maak er acht zinnen van, waarin geen der zinsdeelen nevengeschikt is.

Zoudt ge van den volgenden zin ook twee zinnen kunnen maken: *Ik heb mijn leermeester en mijn vriend verloren.* En van dezen: *Ik heb in hem mijn leermeester en vriend verloren?*

Welke verschillende beteekenis hebben die zinnen?

Schrijf vijf zinnen met nevengeschikte zinsdeelen.

§ 4.

Verbind deze zinnen: *de musch is een zangvogel; de vink is een zangvogel* door het woordje *en*.

Lees den zin, dien ge nu hebt verkregen. Uit hoeveel zinnen bestaat die zin nu?

Zulk een zin heet een **samengestelde zin**. Waarom, denkt ge?

Van die twee zinnen kunt ge een enkelvoudigen zin maken. Zie maar: *De musch en de vink zijn zangvogels.*

Waarom kunt ge dat doen? Zie maar eens naar het gezegde in de beide eerst opgegeven zinnen.

In het eerste voorbeeld zijn door het woordje *en* twee zinnen, en in het tweede voorbeeld twee zinsdeelen aan elkander gevoegd.

Beproof gij daaruit nu eens op te maken, wat voegwoorden zijn.

Verbind de onderstaande zinnen; maar zóó, dat het enkelvoudige zinnen blijven.

Gebruik de voegwoorden, die er boven staan.

Bij de meeste daarvan zult ge zinsdeelen moeten weglaten of door voornaamwoorden vervangen.

en

Mietje leert. — *Johanna leert.*

Kaatje breit. — *Kaatje zingt.*

God verzorgt menschen. — *God verzorgt dieren.*

of

Hij komt aanstonds. — *Hij komt in het geheel niet.*

Mijn neefje wordt timmerman. — *Mijn neefje wordt metselaar.*

Ik verwacht zijn vader. — *Ik verwacht zijn moeder.*

Willem zal u bezoeken. — *Pieter zal u bezoeken.*

Wij gaan deze week naar Amsterdam. — *Wij gaan over veertien dagen naar Amsterdam.*

Verbind ook de laatste drie paren zinnen met het voegwoord *en*, en geef op welk verschil daardoor ontstaan is in de beteekenis van die zinnen.

§ 5

Van den enkelvoudigen zin: *Zijn vader noch zijn moeder wisten er iets van* kunt ge twee zinnen maken. Zie maar: *Zijn vader wist er niets van.* *Zijn moeder wist er niets van.*

Die twee zinnen heeten **ontkennende zinnen.**

Hoe is het woordje *iets* veranderd, en waarom zou dat wezen?

Door welk woordje wordt de ontkenning in den eersten zin uitgedrukt?

Ik zag op een bord aan den weg staan: *Het is ver-*

boden hier niet te loopen. Waarom is die zin niet goed? Verbeter hem.

Verbind nu de volgende zinnen met het voegwoord *noch*.
Die man heeft geen brood. — Die man heeft geen geld.
Mijn vader is niet thuis. — Mijn moeder is niet thuis.
Dat kind kan niet lezen. — Dat kind kan niet schrijven.

Hier staat nog een voegwoord: *ook*. Verbind er deze zinnen mee.

Vader heeft zijn bezigheden. — Moeder heeft de hare.
In Zeeland groeit veel tarwe. — In Zeeland groeit veel meekrap.

Maak nu zelf eenige samengestelde zinnen, die verbonden zijn:

a. door het voegwoord *en*; b. door het voegwoord *of*.
 c. „ „ „ *noch*; d. „ „ „ *ook*.

§ 6.

De volgende voegwoorden verbinden soms twee zinnen of zinsdeelen zóó, dat de eene zin een tegenstelling is van den anderen zin.

Maar, doch, echter. Verbind de volgende zinnen met een van die voegwoorden.

God spijs de vogelen. — Zij moeten er om vliegen.
Gerechtigheid verhoogt een volk. — De zonde is een schandvlek der natiën.

Fruit is gezond. — Onmatig gebruik van fruit is schadelijk.

Grif genoten weldaden in marmor, — schrijf beledigingen in zand.

Een zwijn is een morsig dier. — Zijn vleesch is smakelijk.

De gierigaard bezit de schatten niet. — De schatten bezitten den gierigaard.

Verbind de volgende zinnen door de voegwoorden:
want, gevolgelijk, daarom, dus, derhalve, immers.

Zalig zijn de barmhartigen. — Hun zal barmhartigheid geschieden.

Besteed den tijd goed. — Het leven is kort.

Die boom is dood. — Die boom kan geen vruchten dragen.

Dat kind heeft zeker kwaad in den zin. — Dat kind durft zijn onderwijzer niet aanzien.

Piet was ziek. — Piet is niet school geweest.

Hebt uwe ouders lief. — Gij hebt aan uwe ouders zooveel te danken.

In den tweeden zin, als hij door een van die voegwoorden met den anderen zin is verbonden, wordt de reden opgegeven, van hetgeen in den eersten zin gezegd wordt.

Maak zelf eenige samengestelde zinnen, die door een van die voegwoorden verbonden zijn.

§ 7.

Geef eens op, welke voegwoorden we in de vorige § hebben leeren kennen.

Die voegwoorden heeten **nevenschikkende voegwoorden**. En de zinnen, die er door verbonden zijn, heeten ten opzichte van elkander **nevengeschikte zinnen**.

Ontleed dezen zin:

Ik was toen een kleine jongen.

Wat is de tijdsbepaling in den volgenden zin:

Toen dat gebeurde, was ik een kleine jongen?

Die tijdsbepaling is hier een volledige zin.

Een zin, die als bepaling van een anderen zin voorkomt, wordt een **bijzin** of een **ondergeschikten zin** genoemd.

Den zin, die bepaald wordt, noemt men **hoofdzin**.
Noem nu uit de volgende zinnen eens den hoofdzin en den bijzin op.

Als het tij verandert, moet men de bakens verzetten.

Let altijd goed op, wanneer ge onderwezen wordt.

Breng mij de tijding, zoodra ge die verneemt.

Waar uw schat is, zal uw hart zijn.

Denk, alvorens gij spreekt.

Al regent het varkens, Jan Salie krijgt er geen borstel van.

§ 8.

Lees nog eens de zinnen :

Ik was toen een kleine jongen.

Toen dat gebeurde, was ik een kleine jongen.

Tot welke woordsoort behoort het woord *toen* in den eersten zin, en waarom?

Voor watvoor een woord staat dus in den tweeden zin de bijzin in de plaats? We zullen dien bijzin een **bijwoordelijken bijzin** noemen.

Waarom denkt ge?

Het woord *toen* drukt nu geen bepaling uit. Het verbindt den bijzin aan den hoofdzin. Hoe moeten we het daarom noemen?

Wanneer een voegwoord een ondergeschikten zin aan den hoofdzin verbindt, zullen we het een **onderschik-kend voegwoord** noemen. Dien naam zult ge zeker wel kunnen onthouden.

We zullen den opgegeven zin eens ontleden.

ik ond.

was een kleine jongen . . gez.

toen dat gebeurde . bep. van *was een kleine jongen.*

dat ond.

gebeurde gez.

Woordontleding.

toen ondersch. voegw.

dat zelfst. aanw. voornw. onz. enk. 1ste naamv.

gebeurde werkw. onoverg. van de zwakke verv. aant. w. 1ste verl. t. 3de pers. enk.

was werkw. onoverg. onregelm. van de sterke verv. aant. w. 1ste verl. t., 1ste pers. enk.

ik zelfst. pers. vnw. 1ste pers. mann. enk. 1ste naamv.

een onbep. lidw.

kleine bijv. nw. } mann. enk. l. naamv.

jongen gem. zelfstnw. }

Ontleed de volgende zinnen:

De trekvogels komen terug, als het voorjaar begint.

Ik wasch mij, zoodra ik uit mijn bed kom.

Waar uw schat is, zal uw hart zijn.

Waar liefde woont, gebiedt de Heer zijn zegen.

§ 9.

Lees den volgenden zin:

Ik zal gaan, zoodra gij terugkomt.

Wat is in dezen samengestelden zin de hoofdzin, wat de bijzin?

We zullen beide zinnen eens onder elkander schrijven.

Ik zal gaan.

Gij komt terug.

Nu staat de bijzin als een hoofdzin. Is de beteekenis nu nog dezelfde? Welk verschil merkt ge in de beteekenis op?

Verbind nu de volgende paren enkelvoudige zinnen tot samengestelde zinnen door het voegwoord, dat er boven staat.

Op de linkerzijde van het blad staan de zinnen, die in de samenstelling als hoofdzin moeten voorkomen. De zinnen op de rechterzijde moeten als bijzinnen voorkomen.

Ge zult wel zien, waar de hoofdzin en waar de bijzin het best voorop staat.

Soms wordt de bijzin reeds in den hoofdzin door een bijwoord aangekondigd.

Ook dit bijwoord staat boven de zinnen.

toen.

Jan hoorde niet. — Jan werd gewaarschuwd.

wanneer

Men moet het ijzer smeden — Het ijzer is heet.

nu

Ik ben weer vroolijk. — Mijn vader wordt beter.

als

De wijsheid is in de kan — De wijn is in den man.

als

De hulp is dikwijls het — De nood is op het hoogst. meest nabij.

eer (dat)

Haast u — Het is te laat.

Zoodra (als)

Ik sta op — Ik ben wakker.

waar ook

God ziet ons. — Wij bevinden ons (ergens).

tot (dat)

Piet wacht altijd — Een ander helpt Piet.

Zoolang (als)

Wij moeten werken — Het is dag.

zoolang — tot (dat)

De kruik gaat te water. — De kruik breekt.

voor (dat)

Ik stond van morgen op. — De zon ging op.

terwijl

*Wij hebben elken dag — Zoo menigeen lijdt gebrek.
ons brood.*

sedert

Jan leert goed. — Jan komt trouw school.

Wanneer de bijzin door een bijwoord in den hoofdzin wordt aangekondigd, wordt veelal het voegwoord weggelaten. Zeg eens, bij welke van de opgegeven zinnen het voegwoord is weggelaten en bij welke het ook nog wel kan gemist worden.

Hoe wordt dan de samengestelde zin?

§ 10

Ook in nevenschikte zinnen wordt dikwijls het verband der zinnen door bijwoorden aangewezen.

Dit geschiedt ook, waar twee of meer zinnen tot een enkelvoudigen zin verbonden worden.

Verbind de volgende zinnen maar eens, door de uitdrukkingen, die er boven staan.

niet alleen — maar ook

Karel houdt van spelen. — Karel houdt van leeren.

*Mijn vrienden moet ik — Mijn vijanden moet ik
liefhebben. liefhebben.*

niet slechts — maar ook

Ik moet beloven. — Ik moet volbrengen.

*Ik moet mijn ouders. — Ik moet mijn ouders lief-
gehoorzamen. hebben.*

ja zelfs

*Men kan door onmatigheid — Men kan door onmatigheid
de gezondheid verliezen. het leven verliezen.*

nu eens — dan weder

*Vader vermaande hem — Vader bestrafte hem gestreng.
liefderijk.*

eensdeels — anderdeels

Ik ben er blij om. — Ik bedroef er mij om.

deels — deels

*Het leger werd vernield door — Het leger werd vernield
het zwaard. door den honger.*

Geef uit de gemaakte zinnen op, welke daarvan tot een enkelvoudigen, en welke tot een samengestelden zin verbonden zijn.

§ 11

Lees den volgende zin:

Een mensch is gelukkig, wanneer hij tevreden is.

Wat is in dezen zin de hoofdzin?

Wat is de bijzin?

We zullen ook deze zinnen eens beide als hoofdzinnen onder elkander schrijven.

Een mensch is gelukkig.

Een mensch is tevreden.

Is het nu zoo onbepaald waar, wat er in beide zinnen staat?

En toch bevatte de samengestelde zin een onbetwistbare waarheid.

De laatste zin bevat de voorwaarde, waaronder de eerste zin waarheid bevat.

In de vorige oefening werd door het voegwoord wan-

neer een tijdbepalende zin aan den hoofdzin verbonden.

In den zin, dien we hier beschouwden, werd door hetzelfde voegwoord een voorwaardelijke zin aan den hoofdzin verbonden.

Verbind nu eens de volgende paren zinnen door de voegwoorden: *zoo — als — mits — indien — al — hoewel — als — dan — tenzij — niettegenstaande — of.*

Gij zoudt wel leeren. — Gij deedt uw best.

Wij maken vorderingen. We zijn oplettend bij het leeren.

Ik zal u helpen. — Gij doet uw best.

Spijzig uw vijand. — Uw vijand hongert.

De waarheid achterhaalt de — De leugen is nog zoo snel. leugen wel.

De vrome verliest den — Den vrome treffen rampen. moed niet.

Die man is ongelukkig — Die man heeft aan niets gebrek.

Ik zal het den meester vragen. — De meester komt.

Ik zal zeker komen. — Ik werd onverwachts verhinderd.

De man doet velen armen wel. — Die man is zelf niet rijk.

Hij werd niet gehoord. — Hij riep al.

§ 12.

Lees den zin:

Kornelis wordt niet geloofd, omdat hij zelden de waarheid spreekt.

Wat is de hoofdzin, wat de bijzin?

De bijzin noemt hier de reden van hetgeen in den hoofdzin gezegd wordt.

Als we den bijzin voorop zetten, dan wordt de zin:

Omdat Kornelis zelden de waarheid spreekt, wordt hij niet geloofd.

Welke verschikking hebben nu de deelen van den hoofdzin ondergaan, bepaaldelijk het onderwerp en het vervoegde werkwoord?

In den bijzin staat meestal het vervoegde werkwoord achteraan, of hij vóór of achter den hoofdzin staat.

Ge ziet dus, dat de bijzin wel aan zijn woordschikking te kennen is.

Welk voegwoord zouden we moeten gebruiken, om de beide zinnen als hoofdzinnen te verbinden?

Verbind nu de volgende paren zinnen door:

Nu — omdat — doordien — daar — zoodat — weshalve — opdat — dewijl — vermits — of.

Ik ga spelen. — Het leeren is gedaan.

Dat kind wordt door — Dat kind is dienstvaardig en ieder bemind. vriendelijk.

Die kinderen vorderen — Die kinderen verzuimen dikniet. wijls de school.

Wij kunnen niet in den tuin spelen. — Het heeft geregend. Mijnheer was ongesteld. — Wij konden Mijnheer niet spreken.

De brug was stuk. — Wij konden niet over de brug. Oordeelt niet. — Gij wordt niet geoordeeld.

Eert uwen vader en uwe moeder. — Het ga u wel. Gij zult niet leeren. — Gij luistert niet.

Wij eindigen. — De tijd is verstreken.

Laat ons zien. — Wij kunnen hem helpen.

§ 13.

Lees den zin:

Hij houdt zich, alsof hij mij niet hoort.

Wat is de hoofdzin? Wat is de bijzin?

Wat in den bijzin vermeld staat, wil de spreker niet als waarheid laten voorkomen. Hij wil daarmee enkel een vergelijking uitdrukken.

Verbind nu de volgende paren zinnen door de voegwoorden: *alsof* — *of* — *gelijk* — *als* — *even*, *als* — *hoe*, *hoe* — *zoodat* — *inzooverre*, *als*.

Hij praat. — *Hij weet al heel wat.*

Hij kijkt mij aan. — *Hij wil mij opeten.*

Hij verliest zijn rijkdom. — *Hij heeft zijn rijkdom gewonnen.*

Hij loopt. — *Een haas loopt.*

Mietje is gekleed. — *Moeder is gekleed.*

Ik leer mijn vriend meer — *Ik leer mijn vriend hoog-*
kennen. *achten.*

Piet had zijn werk netjes — *De meester betuigde zijn*
gedaan. *tevredenheid.*

Die muziek was fraai. — *Ik kan er over oordeelen.*

§ 14.

Lees nu deze zinnen eens:

Een tevreden mensch voelt zich gelukkig.

Een mensch, die tevreden is, voelt zich gelukkig.

Wat is het onderwerp in den eersten zin?

Waardoor wordt het woord *mensch* bepaald in den eersten zin?

Waardoor wordt het woord *mensch* bepaald in den tweeden zin?

De bijzinnen, die in oef. 7 tot 13 voorkwamen, hebben we bijwoordelijke bijzinnen genoemd. Hoe moeten we nu den bijzin noemen in bovenstaanden zin?

Door welk woord wordt die bijzin aan den hoofdzin verbonden?

We hebben datzelfde voornaamwoord reeds als een aanwijzend voornaamwoord leeren kennen. Als het dient om een bijzin aan den hoofdzin te verbinden, noemt men het een **betrekkelijk voornaamwoord**.

Ontleed den bijzin eens.

In welken naamval staat in dien zin het betrekkelijke voornaamwoord?

Het geslacht en getal der betrekkelijke voornaamwoorden komt overeen met dat der zelfstandige naamwoorden, die ze aanwijzen.

Ontleed nu de volgende zinnen eens:

De mensch, die God erkent en dient, geniet op aarde het grootste geluk.

Zij, die op God vertrouwen, zullen niet beschaamd worden.

Dieren, die op vier pooten gaan, worden viervoetige dieren genoemd.

§ 15.

In de vorige oefeningen waren de bijvoegelijke zinnen aan den hoofdzin verbonden door betrekkelijke voornaamwoorden, die in den eersten naamval stonden.

Ontleed nu deze zinnen eens, en geef op in welken naamval het betrekkelijke voornaamwoord staat en of het zelfstandig of bijvoegelijk gebruikt wordt:

De schilder, wiens beeld in Amsterdam staat opgericht, werd te Koudekerke geboren.

Da man, wien ik zooveel verplicht ben, is gestorven.

Het boek, dat gij mij gezonden hebt, bevat mij uitnemend.

Maak gij nu eens vier zinnen, waarin de betrekkelijke voornaamwoorden voorkomen in de naamvallen van het meervoud.

Wanneer het betrekkelijke voornaamwoord een voor-

zetsel voor zich zou hebben, wordt het dikwijls door een bijwoord vervangen, vooral wanneer het op een zaak betrekking heeft.

Ontleed dezen zin maar eens:

Het land, waar ik geboren en opgevoed ben, is mijn vaderland.

§ 16.

Lees nu de volgende zinnen eens:

Degene, die het verlorene terug brengt, zal een ruime belooning ontvangen.

Degenen, die het gedaan hebben, zullen het moeten verantwoorden.

Dengenen, die God liefhebben, moeten alle dingen medewerken ten goede.

Datgene, wat ik gewenscht had, gebeurde niet.

Van welke woorden zijn de bijzinnen, die in bovenstaande zinnen voorkomen, bepalingen?

De voornaamwoorden: *degene*, *datgene* en andere, die evenzoo voorkomen, worden **bepalingaanduidende voornaamwoorden** genoemd.

De verbuiging van die samengestelde voornaamwoorden zal u geen moeite geven. Ge volgt maar weer den regel, dien we u bij de verbuiging der bijvoegelijke naamwoorden geleerd hebben. Als namelijk het lidwoord een *s* of *n* heeft, krijgt het daarmede verbonden voornaamwoord een *n*.

Ook andere voornaamwoorden worden als bepaling aanduidende voornaamwoorden gebruikt.

Lees deze zinnen maar eens:

Dat, wat ik u gezegd heb, is waar.

Zij, die hem kennen, eeren hem.

Wat is in deze zinnen het bepalingaanduidende voornaamwoord?

§ 17.

Lees nu al de zinnen eens, die in de vorige oefening voorkomen, met weglating van het bepalingaanduidende voornaamwoord.

De bijzin komt nu in al deze zinnen als onderwerp voor, en vervult dus de plaats van een zelfstandig naamwoord.

Hoe moeten we nu den bijzin noemen?

Ontleed nu de volgende zinnen:

Ik geloof, dat gij gelijk hebt. Ik weet niet, of het waar is.

In de zinnen, die we straks behandelden, was de bijzin een bijvoegelijke zin, dien we door weglating van het bepalingaanduidende voornaamwoord zelfstandig gebruikt hebben.

In de laatst opgegeven zinnen, vervult de bijzin geheel de plaats van een zelfstandig naamwoord.

Zulke bijzinnen worden door de voegwoorden *dat* en *of* aan den hoofdzin verbonden.

Ontleed nu nog de volgende zinnen eens:

Hij is niet, wat gij van hem denkt.

Ik verblijd mij, over hetgeen ik gehoord heb.

Beproof ook eens, of ge de bijzinnen, die in deze samengestelde zinnen voorkomen, door zelfstandige naamwoorden kunt vervangen.

§ 18.

We hebben u vroeger verschillende persoonlijke voornaamwoorden genoemd.

De persoonlijke voornaamwoorden: *ik, hij, zij, het,*

wij, gij, zij, worden gebruikt voor den eersten naamval.

De persoonlijke voornaamwoorden *mij, hem, haar, ons, u, hen, hun, ze*, worden gebruikt voor den derden en vierden naamval.

De tweede naamval van de persoonlijke voornaamwoorden komt weinig voor.

Van alle voornaamwoorden hebben we de naamvals-vormen nog niet geleerd. Wat ge thans reeds weet, zal u echter wel helpen.

Geef eens op, welke voornaamwoorden in de volgende zinnen voorkomen, en in welken naamval ze staan:

Een onzer zal vooruitgaan. Die vorst was machtig. In diens rijk ging de zon niet onder. De Chineezen wonen in Azië. Dat volk is talrijk, maar diens geschiedenis is weinig bekend. Geheel anders is het met de Nederlanders. Dit volk is niet zoo talrijk; maar de geschiedenis dezes volks is van veel meer belang. Er waren (d) er vier. Die mij liefheeft, volge mij. Hij, wiens naam ik noemen zal, komt hier. De man, met wien ik sprak, is mijn buurman. De vrouw, die hier naast woonde, is verhuisd. De vrouw, wier portret daar hangt, woont tegenwoordig in Frankrijk. Een kind, dat zijn ouders niet eert, kan niet recht gelukkig zijn. Een kind, welks ouders over hem tevreden zijn, bevordert zijn eigen welzijn. Menschen, die eerlijk zijn, worden vertrouwd; maar zij, wier wandel bedriegelijk is, worden gewantrouwd. Wat zegt ge daarvan? Wie is daar? Wiens is dit beeld en dit opschrift? Draagt elkanders lasten.

De persoonlijke voortnamme worden wij, als, naar, als,
van, van, van, worden gebruikt voor den haren en
vrienden naam.

De tweede naam van de persoonlijke voortnam-
me worden kool, weinig voor.

Van alle voortnamme worden hebben we de naam van
vrienden nog niet geleerd. Wat nu thans noch weet
al u echter wel helpen.

Geel eens op, welke voortnamme worden in de volgende
zinnen voorkomen; en in welken naam te staan:

De eerste van de voortnamme. De eerste was mogelijk in
dezen tijd ging de taal niet meer. De laatste kwam
in die. Dat volk is lank, want thans gesproken is
veel meer. De taal anders is het met de Nederlanders.
De taal is niet zoo lank; maar de geschiedenis deze
taal is een zeer kort. De naam (I) is een
die mij behoeft, tegeef mij. Hij, was in naam de naam
van, kwam hier. De naam, met een de naam, is niet
noemen. De naam, die hier niet wordt, is een
de naam, niet gebruikt voor den naam van de naam
in Frankrijk. De taal, dat de naam niet is
kan niet recht geleverd zijn. De taal, welke onder
over den naam van de naam, de naam, is niet
vrienden, die eerste van de naam, vriendschap, maar zij
was wondt de naam, is een vriendschap. Wat
zigt de naam? Het is niet? Het is de naam, is de naam
dit geschiedt thans alomtegenwoordig.

